

MAREC 2008 št: 86-87 cena 6,25 €

Kras

Poština plačana pri pošti 1102 Ljubljana

VODA = ŽIVLJENJE

Otvoritev obnovljenega vodnjaka v Domžalah, september 2007.

HELIOS

Sončne barve.

Voda je naš razvojni in poslovni izziv.

Razumevanje okolja določa naše obnašanje in odločitve. **Heliosov sklad za ohranjanje čistih slovenskih voda** skupaj z Ministrstvom za okolje in prostor vstopa v deseto leto delovanja, tradicija razvoja okolju in ljudem prijaznih barv in premazov pa je še daljša.

Uspehi niso zanemarljivi: s pomočjo vseh, ki uporabljate okolju prijazne barve BORI, IDEAL, TESSAROL ali SPEKTRA, smo v tem času očistili 17 kraških jam in oživili 48 krajevnih vodnjakov po Sloveniji.

KJE SO ČASI ...

... KO JE BILA NAVADNA KARTONSKA ŠKATLA NAJHITREJŠE LETALO NA SVETU?

Časi se spreminjajo.

A mi še vedno verjamemo v uresničevanje vizij. Z uspešnim vživljanjem v nove vloge živimo za raziskovanje. Sledimo visokim ciljem, odkrivamo vedno nove poslovne priložnosti, vanje investiramo in jih razvijamo.

Tveganja uspešno obvladujemo z znanjem in visoko strokovnostjo na vseh ključnih področjih delovanja: v prehrani, energetiki, turizmu, naložbah in informatiki.

www.istrabenz.si

 ISTRABENZ
Moč sodelovanja

ZA JUTRI

Z razvojem najsodobnejših telekomunikacijskih storitev smo vedno že korak v prihodnosti. Še več, aktivno jo oblikujemo. Pri tem se zavedamo, kako pomemben del prihodnosti je skrb za naše naravno okolje - že danes.

Zato smo se zavezali k aktivnemu obvladovanju vseh okoljskih vidikov našega poslovanja. In zato vam ponosno sporočamo, da smo prejeli **najvišji okoljski standard ISO 14001**, ki potrjuje našo skrb, trud in učinkovitost pri varovanju okolja in ohranjanju naravnih virov.

Kras

Slika na naslovnici:
Pogled na lepo urejen vrt
Raspopovičevih v Godnjah na Krasu.
Fotografija: Revija Kras

D
73779 /2008
KRAS

100803065

COBISS

SIK KOPER - BIB. CARODISTRITA

Vsebina

MAREC 2008, št. 86-87

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:
01/421 46 95, 01/421 46 90
05/766 02 90

Fax:
01/421 46 95, 05/766 02 91
E-mail: media.carso@siol.net

Kras, revijo o Krasu in krasu ter o ljudeh in njihovem ustvarjanju, izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana
Telefon: (+386) 01/421-46-95, (+386) 01/421-46-90;
fax: (+386) 01/421-46-95
E-mail: media.carso@siol.net
Glavni urednik: Lev Lisjak
Odgovorna urednica: Ida Vodopivec-Rebolj
Naslov: Uredništvo revije Kras: p.p. 17, 6223 Komen;
telefon: (+386) 05/766-02-90
fax: (+386) 05/766-02-91
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV 6,25 €
naročnina za šest zaporednih števil z 8,5-odstotnim DDV in s pošto dostavo na naročnikov naslov v Sloveniji 31,30 €, na naročnikov naslov v tujini 45 €
Transakcijski račun pri NLB, podružnica Ljubljana-Center, Trg republike 2: 02010-0089675302
IBAN Mediacarso, d.o.o. SI56020100089675302
Devizni račun pri NLB: 010-27620-896753/9
SWIFT coda: LJBA SI 2X
Fotografije: Studio Bomba, d.o.o.
Nenaročenih rokopisov in fotografij uredništvo ne vrača.
Ponatis ali povzemanje prispevkov iz revije Kras je dovoljeno uredniškovim soglasjem in z navedbo vira.
Mednarodna standardna serijska številka: ISSN 1318-3257.
Naklada: 4000 izvodov

Dr. Dimitrij Rupel v pogovoru z Bojanom Brezigarjem "KRAS. TO JE NAJLEPŠI DEL SLOVENIJE!"	4
Dr. Edvard Kovač EVROPSKA UNIJA - SOŽITJE Z NOVIMI VREDNOTAMI	8
Prof. v pok. Rafko Valenčič SVETI HIERONIM - NEPOZNANI KRAŠEVEC	10
Akad. prof. dr. Andrej Kranjc ČEZ SEDEM LET ... ALI PRVI SADOVI PROGRAMA	14
Nada Pavšer VZGOJA ZA SONARAVNO ŽIVLJENJE IN SONARAVNI RAZVOJ NA KRASU	16
Sabina Patemost LETO PRAZNOVANJA POSTOJSKE JAME	19
Sergeja Kariž NEPOZABNO DOŽIVETJE V JAMI POD PREDJAMSKIM GRADOM	20
Majda Brdnik PRVI POPIS VIN JE BIL LETA 1582 V LJUBLJANI	22
Svetozar Raspopović "ŽIVLJENJE JE VREDNO, KOLIKOR JE TEŽKO!"	26
Mag. Erik Modic PROJEKT OBČINE KOMEN ZA OSKRBO PREBIVALSTVA Z VODO	32
Martin Ličen O GOSPODIH Z GRADU RIHEMBERK TER O NJIHOVI POSESTI IN SORODSTVENIH POVEZAVAH - I. del	36
Ana Marijas Petak MOJA NONA TONA	42
Dr. Manca Košir ESTRELLITA - PESEM ZA UJEMANJE	44
Mag. Nada Čibej SEŽANA SKOZI FONDE POKRAJINSKEGA ARHIVA - II. del	46
Helena Uršič MOJA GIMNAZIJA	48
Zadružna kraška banka BOGAT KOLEDAR PRIREDITEV OB JUBILEJU BANKE	50
Sergij Stancich - Andrej Štekar ZAČETEK S PREGLEDOM ZGODOVINSKIH DOGAJANJ NA NAŠEM OBMOČJU	52
Mag. Ivan Vogrič PEŠNIK IGO GRUDEN IN LITERARNI KRITIK LINO LEGIŠA	54
Prof. dr. Rafko Dolhar OPIS EKSODUSA VEČ DESET TISOČ PRIMORCEV	56
Prof. dr. Rafko Dolhar DEVET VELIKIH JOKOV BOJANA PAVLETIČA	58
Andreja Penko NAŠE KORENINE - SLEDOVI DAVNINE NA OBROBJU PIVŠKEGA	62
Anamarija Stibilj Šajin KRAS BOGDANA SOBANA	64
Silvester Gaberček DANES LE ŠE MALOKDO VE, KAKO JE NASTAL	67
Iztok Premrov SONČNOST TÉM IN SONČNOST BARV	68
Albin Debevec PREDSTAVITEV PARKA ŠKOCJANSKE JAME V MUZEJU CHARLOTTENBURG	70
Akad. prof. dr. Biba Teržan KRAŠKI ŠKOCJAN V DAVNINI - KULTNI KRAJ EVROPSKEGA SLOVESA	71
Rosana Cerkvenik POL STOLETJA JAMARKEGA DRUŠTVA SEŽANA	76

Dr. Dimitrij Rupel,
predsednik Sveta Evropske unije
za splošne zadeve in in zunanje
odnose ter minister za zunanje
zadeve Republike Slovenije

Iztrgati zunanjemu ministru Dimitriju Ruplu slabo uro za pogovor v tem času ni lahka naloga. Pa še, kadar ti to uspe, tvegaš, da bo vmes brnel telefon, da se bodo oglašali predsedniki in ministri z vseh koncev Evrope, pa tudi iz drugih delov svetâ. Problemi, o katerih se morajo pogovarjati s šefom slovenske diplomacije, zagotovo po pomenu presegajo intervju za kulturno revijo, pa čeprav pomembno in ugledno, kar revija Kras zagotovo je. Ampak slovenski zunanji minister je vendarle namenil reviji Kras dovolj časa, zagotovo tudi zato, ker je govoril o vprašanih, ki so mu osebno pri srcu in katerim je vedno namenjal posebno pozornost. Tako je bilo tudi ob koncu prejšnjega leta, ko je minister Rupel sodeloval na večjem številu prireditvev ob padcu meje med Slovenijo in tremi sosednjimi državami - Italijo, Avstrijo in Madžarsko. In prav tu začenjamo naš pogovor.

"KRAS. TO JE

Pogovarjal se je Bojan Brezigar

Leto 2007 se je končalo s prevzemom schengenske pogodbe in torej z odpravo fizičnih ovir na meji med Slovenijo in Italijo, leto 2008 pa se je začelo s predsedovanjem Slovenije Svetu Evropske unije. Kaj Vam pomenijo ti dogodki?

Mislím, da se v celoti še ne zavedamo poti, ki jo je prehodila Slovenija od jugoslovanskega socializma oziroma od osamosvojitve do danes. Spominjam se še časa, ko so ljudje nejeverno odkimavali, kadarkoli je kdo glasno razmišljal o tem, da bi imeli Slovenci lastno državo. Takšno razmišljanje je bilo celo smrtno nevarno. Spominjam se tudi časa, ko smo morali skoraj prosjačiti za dovoljenje, da lahko obiščemo tujino, ko smo morali prositi sorodnike, prijatelje in znance, da nam iz Trsta prinesejo kilogram kave, ko smo morali plačevati depozit, če smo hoteli čez mejo, ko smo bencin lahko kupovali le z nekakšnimi boni in ko se je inflacija pisala z dvomestnimi številkami; mesečno, ne letno. Sam se živo spominjam tega časa, za večino pa je že precej oddaljen.

Od takrat sta minili komaj dve desetletji, spremembe, ki smo jih soustvarili in seveda tudi doživljali, pa so velikanske. Včasih sem se spraševal, ali niso Slovenci, ki živijo čez mejo, na Zahodu, srečnejši del slovenskega naroda. Očeta, čigar družina se je v dvajsetih letih prejšnjega stoletja preselila iz Trsta v Ljubljano, sem spraševal, zakaj so to storili.

Slovenija je majhna, vendar uspešna evropska država. Prisluzila si je mesto v najbolj elitni evropski družini, je članica Evropske unije, prevzela je evropske standarde. Z evrom smo slovenskemu gospodarstvu olajšali mednarodne dejavnosti in znatno povečali potencial slovenskega turizma. S schengensko mejo smo prostoru ob naših mejah z Italijo, Avstrijo in Madžarsko zagotovili večje razvojne sposobnosti. Ta prostor ni več marginalen. Povezan je s prostorom onstran meje, v katerem živijo slovenske manjšine. S predsedovanjem Svetu Evropske unije, ki je za nas velik izziv, saj je Slovenija to nalogo prevzela kot prva izmed novih članic, smo Sloveniji zagotovili večjo prepoznavnost v Evropi in v svetu. Vodimo skupnost, ki šteje 500 milijonov ljudi... Kdo bi si mislil kaj takega pred dvajsetimi leti! Na te dosežke moramo biti ponosni.

In kaj ti dogodki lahko pomenijo za razvoj Krasa?

Omenil sem že potencial, ki ga ponuja prevzem schengenskega sporazuma. To je zelo važno za Kras. Po drugi svetovni vojni je meja, ki je prej ni bilo, razdelila Kras na dva dela: ločila je ljudi, njihovo življenje se je čez noč spremenilo. Ta meja je bila v prvem času, skoraj deset let, popolnoma neprepustna. Prijatelji se niso več srečevali, sorodniki se niso mogli obiskovati, ponekod je bilo celo pokopališče odrezano

NAJLEPŠI DEL SLOVENIJE!"

od dela vasi in ljudje niso mogli niti na grobove svojih dragih, ali pa so imeli s tem težave.

Kasneje je meja postala delno prepustna, vendar je ločitev pustila veliko sledov. Kraško družbeno tkivo, ki je bilo prej celota, se je razdelilo na dve ločeni telesu, vsako na svoji strani meje.

Če me torej sprašujete za mnenje o tem, kaj ta dogajanja pomenijo za Kras, bom govoril o optimističnem pogledu v prihodnost. Moji predniki izvirajo s Krasa*, zato sem na to zemljo tudi čustveno navezan, in rad bi, da bi se družbeno in gospodarsko še bolj sprostil, da bi svoje naravne lepote ohranila in ponujala širšemu okolju ter da bi ne odmrta tradicionalna gostoljubnost kraških ljudi. To, da se na Krasu počutiš doma, pa čeprav nisi domačin, je že stara tradicija. To je najlepši del Slovenije.

No, schengenska meja odpira ta prostor in ga zopet združuje v celoto, ki jo označujejo naravne lepote in tradicionalne dejavnosti, od vinogradništva do gostinstva. Pa ne samo to! Odprti prostor je velika priložnost za vse, ki na Krasu živijo in delajo; omogoča jim, da razvijajo nove dejavnosti, ki jim meja ne bo več ovira, pa tudi, da svoje delovno področje razširijo na prostor ne glede na nekdanjo mejno pregrado. Skupna valuta evro omogoča, da na tržišče posežejo z večjo konkurenčnostjo. Kraševci so delavni ljudje, pobud jim ne manjka in novi pogoji bodo še dodatno okrepili potencial, ki je značilen za prebivalce Krasa na eni in na drugi strani bivše meje. Kras, Vipavska dolina, Brda, vsa Primorska... to je slovenska, ne, to je evropska Kalifornija!

Kadarkoli govorimo o Krasu, ne moremo mimo ocene slovensko-italijanskih odnosov; Kras je namreč razdeljen med ti dve državi in odnosi med državama so pogosto obremenjevali prebivalstvo v teh krajih. Kako danes ocenjujete slovensko-italijanske odnose?

Že nekajkrat sem povedal, da sta Slovenija in Italija po definiciji prijateljski državi. To izhaja iz razvoja medsebojnih odnosov, ki smo jih dvignili na zelo visoko raven, zagotovo najvišjo doslej. Zgodovina s temi odnosi ni bila radodarna. Ko je Slovenija postala samostojna država, smo se z Italijo najprej prepirali; vse preveč je bilo nerešenih vprašanj, vse preveč je bilo zamolčanih ali pozabljenih usod od fašizma do komunizma. Spomnimo se težav in ovir pri vključevanju Slovenije v Evropsko unijo, pa dolgoletnega zavlčevanja s sprejemom in nato z izvajanjem zakona za zaščito slovenske manjšine. Seznan se ne konča tu, lahko bi še našteval. Pa ne bom, kajti v zadnjih letih smo te odnose dvignili na zelo visoko raven resničnega sodelovanja, pravega prijateljstva, tako da lahko rečem, da so odprta vprašanja glede na našo zgodovino res marginalna. Postavljen je bil že datum srečanja ministrov

obeh vlad, ki naj bi ga vodila zunanja ministra; žal je srečanje odpadlo, ker je prav na dan, ko smo ga načrtovali, italijanski senat izglasoval vladi nezaupnico. Prepričan pa sem, da so odnosi taki, da jih bo mogoče tudi z novo italijansko vlado, kakršnakoli pač bo, nadaljevati po že začrtani poti. Taka je naša želja in prepričan sem, da tudi v Rimu enako mislijo.

V slovenski družbi pogosto zasledimo negativne ocene glede Italije in njenega odnosa do Slovenije. So te ocene upravičene?

To so ostanki iz preteklosti. Seveda ne gre le za spomine, ampak gre za dejanske brazgotine. Italija je po prvi svetovni vojni zasedla slovensko Primorsko. Fašisti so pred drugo vojno, predvsem pa med njo Slovence hudo mučili. Po drugi svetovni vojni so se rane začele celiti. Vendar je nova meja - ob tem, ko je marsikaj rešila - Slovincem in Italijanom tudi marsikaj odvzela. V Sloveniji se še spominjamo težav slovenske manjšine v Italiji, dolgoletnega čakanja na sprejem zaščitnega zakona za slovensko manjšino in nato počasnosti njegovega izvajanja. Vsekakor pa ocenjujem, da glede na sedanje stanje negativne ocene niso pravične. Meja med nami ni več. Danes so se odnosi spremenili in Slovenija z Italijo dobro sodeluje. Slovenska in italijanska stališča v zvezi s hrvaško cono so si zelo podobna. Skupaj si prizadevamo za ekološko in ribolovno zaščito Jadrana in nasprotujemo enostranski politiki Hrvaške. Zato mislim, da bi morali na slovensko-italijanske odnose gledati brez tolikšne zgodovinske obremenjenosti. Gledati je treba v prihodnost, treba je razviti in uporabiti potencial, ki jih ljudem ob meji, pravzaprav vsem Slovincem in Italijanom, ponuja nova raven odnosov med državama.

Kako razmišljate o predlogu za pravno dejanje, o katerem smo brali tudi ob priložnosti nedavnega obiska italijanskega predsednika Giorgia Napolitana v Ljubljani?

Gre za znan, vendar ne povsem jasen predlog. Seveda bi bilo lepo, ko bi lahko z italijanske strani doživeli nekaj takega, kar je naredil prejšnji nemški kancler Gerhard Schröder, ki se je Slovincem na ljubljanskem Trgu republike opravičil za vse, kar je Hitlerjeva Nemčija zlega storila v času druge svetovne vojne. Z italijanske strani take geste še nismo doživeli. Bilo je kar nekaj pobud z obeh strani, da bi to opravila predsednika držav, potem je nekdo predlagal, naj bi v zgodbo vključili še Hrvaško, kar je pravzaprav nesmisel, saj Slovenija s Hrvaško nima enakih problemov kot z Italijo... In tu je treba povedati še dvoje:

Slovenija in Italija sta veliko dosegli z izdelavo poročila mešane komisije zgodovinarjev. Slovenski in italijanski strokovnjaki so zbrali ugotovitve o dogajanju v tem prostoru od Avstro-Ogrske do časa po koncu druge svetovne vojne. To je pomembno gradivo, ki je temelj za odnose med državama; in prav nič ni pomembno, kdo in kako je to objavil.

Vendar ob meji še živi veliko ljudi, ki so jih vojni ali povojni časi močno prizadeli. Njihov spomin je treba spoštovati, kajti krivic je bilo veliko, na obeh straneh. Spravno dejanje, pa naj bo na še tako visoki ravni, tega spomina ne bo izbrisalo; lahko bo ublažilo njegove posledice, vendar si dovoljujem misliti, da je zgodovina sama te posledice močno ublažila. Bistveno pa je seveda to, da sta Slovenija in Italija skupaj v Evropski uniji. V Evropski uniji se imamo radi po definiciji. Dejansko ni več sovraštva, ki smo ga lahko zaznavali pred nekaj desetletji, kar pomeni, da so ljudje sami izbrali spravo brez visokih simbolnih gest.

Znana so prizadevanja Slovenije za slovensko manjšino v Italiji. Pa vendar ugotavljamo nekakšno zaspanost v tej manjšini. Ali za naše rojake na drugi strani nekdanje meje res ni bilo mogoče narediti kaj več?

Govoriti o zaspanosti je pretirano. Manjšina je že davno budna, demontaža meja pa sploh ne dopušča zaspanosti. Prišel je čas nove zbranosti in priložnosti. Slovenija je naredila vse, kar je bilo mogoče. Pomislite na sprejemanje zaščitnega zakona in na koncentrično akcijo vseh slovenskih institucij, torej ne samo zunanjega ministra, ampak predsednikov države, državnega zbora in vlade, pa tudi vseh parlamentarnih strank. Tudi kasneje, ko je bilo treba imenovati paritetni odbor in nato odobriti odlok s seznamom občin, je bila slovenska država zelo aktivna. Nekaj problemov smo imeli, ko je bila v Italiji na voljo opcija, ki slovenski manjšini ni bila naklonjena. Glede tega imam torej popolnoma mirno vest: vsakokrat, kadar so me Slovenci v Italiji naprosili za poseg, je bilo to narejeno. Res pa je, da je prišel nov čas, ko se ne bo več mogoče izgovarjati na slovensko ali italijansko politiko. Smo skupaj v Evropski uniji; dosežki bodo v skladu s prizadevanjem.

V tem mandatu smo med drugim odobrili poseben zakon za slovenske manjšine v sosednjih državah, ustanovili smo posebno telo pri predsedniku vlade, ki se ukvarja s temi problemi, predvideli smo, da bo po parlamentarnih volitvah za Slovence v zamejstvu in po svetu skrbel minister brez listnice. Slovenija je za Slovence v sosednjih državah v zadnjih letih namenila tudi več finančnih sredstev.

Morda bodo v manjšini potrebni novi ljudje in nove ideje? Po eni strani primanjkuje enotnosti, po drugi pa odprtosti, fleksibilnosti. Nekateri starejši voditelji razmišljajo po starem. Pričakujejo, da bo ta ali ona vlada rešila vse njihove probleme. Vlade ustvarjajo samo okvirne pogoje. Vidim, da je bilo v manjšini nekaj težav z izvajanjem zaščitne zakonodaje, sedaj pa je to mimo in prepričan sem, da bodo z ustrezno reorganizacijo posodobili svoje strukture in svoje delo ter še bolj približali manjšinske institucije ljudem, zlasti mladim.

Pripadniki slovenske manjšine opozarjajo na nujnost, da bi ukrepi v njeno korist zadevali tudi gospodarstvo in ne samo njenih kulturnih aspektov. Obračajo se na Ljubljano in pogosto se pritožujejo, da za to ni dovolj pozornosti.

Najprej predlagam, da se voditelji manjšine o tem pogovorijo na ustreznih mestih in v ustreznih ustanovah. Imamo parlamentarne in vladne odbore, imamo Urad za Slovence... Imamo tudi ustanove in pristojne organe na ravni Evropske unije. Zunanje ministrstvo Slovenije skrbi za dobre odnose med državama oziroma vladama. Kolikor vem, je bilo v korist manjšin odobrenih precej projektov iz programa Interreg. Mislim, da so bila ta sredstva dobro vložena, ker so nekako anticipirala integracijo prostora, ki ga je padec meje povezal v celoto. Vem tudi, da je bilo na ta način zagotovljenih kar nekaj delovnih mest mladih ljudi z univerzitetno izobrazbo, kar je zelo pomembno, saj je izpad mladega intelektualnega potenciala velika nevarnost za vsako manjšino.

Slovenska vlada pomaga s štipendijami in z drugimi ugodnostmi. Podjetij pa ne moremo siliti v povezave, če zanje nimajo gospodarskega interesa. Tu je veliko odvisno od manjšine, od njene podjetnosti in od njene fleksibilnosti. Mislim pa, da so na tej osnovi že nastale nekatere zelo pomembne pobude in to je seveda hvalevredno.

V nekaterih vaseh na slovenskem Krasu narašča zaskrbljenost, ker Italijani kupujejo nepremičnine. Ponekod naj bi celo nastajale nove vasi. Gre za nekakšno podaljšano roko na ozemlje, ki se mu je morala Italija po porazu v drugi svetovni vojni odpovedati?

Kras je lep in življenje na Krasu je prijetno. Privlačno je za mnoge Evropejce. Meje izginjajo, razdalje se zmanjšujejo. Nekaj desetih kilometrov danes ni več nobena razdalja in zato se ljudje selijo na podeželje. To se dogaja povsod in seveda tudi v naših krajih. Slovenci zidajo na Hrvaškem, Italijani pri nas, lahko bo tudi obratno. Slovenija je sploh zelo privlačna in k nam se selijo od vsepovsod; tako se je v Prekmurju naselilo kar nekaj angleških družin. Seveda pa je vedno ključno vprašanje, ali so nepremičnine oziroma parcele naprodaj. Evropsko pravilo je, da ne sme biti diskriminacije.

Vprašanje, ki ga omenjate, pa bi lahko postalo zelo resno, če bi pristojni organi, in to velja predvsem za občine, omogočali tako ekstenzivno gradbeno dejavnost, da bi izmaličila urbanistično in tudi socialno podobo kraških vasi. Tega pa si ne smemo dovoliti. Pa ne zato, ker ne bi hoteli Italijanov, ampak predvsem zato, ker moramo kraško krajino ohranjati čim lepšo in čim naravnejšo. Seveda pa je domačinom treba omogočiti, da gradijo v lastni vasi, vendar se mi zdijo predlogi o novih naseljih, za katere slišim, neumestni, zgrešeni in škodljivi.

Prijateljstvo med državama, sprava, manjšina, skupne gospodarske pobude... Nekoč, v času nekdanje Jugoslavije, so govorili o skupnem slovenskem kulturnem prostoru. Danes tega besedišča ne uporabljamo več. Pa vendar, je po Vaši oceni to še vedno aktualno?

“Skupni slovenski kulturni prostor” je koncept iz starih socialističnih časov. Po eni strani je prispeval k povezovanju čez mejo, po drugi strani je ustvarjal lažno podobo, da je vse v redu. Tisti, ki so razglašali skupni kulturni prostor, so ga krojili po svoje; oni so odločali, katera kultura je vredna skupnega prostora. Vemo pa, kaj se je dogajalo; vemo, da je bil tisk slovenske emigracije, pa tudi nekateri listi iz zamejstva, v Sloveniji prepovedan, vemo, da so slovenske oblasti prepovedale uglednim predavateljem, da denimo sodelujejo na Dragi, ki je vendarle bil eden izmed redkih svobodnih intelektualnih forumov. Vemo tudi, da so oblasti prepovedale pisatelju Borisu Pahorju prehod čez mejo, da so ga na mejnem prehodu zasliševali, da so skrbno pregledovali vse, ki so bili s Pahorjem povezani. Vse to samo zato, ker je Pahor objavil intervju z Edvardom Kocbekom. S Kocbekom, ne s kakšnim domobranskim poveljnikom, ampak s človekom, ki je bil partizan in celo član jugoslovanske vlade, vendar mu moralna drža ni dovolila, da bi molčal, ko je zvedel za pokole domobrancev. Tisti skupni kulturni prostor je bil torej izmišljotina, tančica namišljene demokratičnosti, v katero se je ovil takratni režim.

Tudi zato tega besedišča danes ne uporabljamo več. Skupni kulturni prostor namreč obstaja v dejstvih in ne v besedah. Zaznal sem ga ob številnih priložnostih; tudi ob lepi svečanosti ob odpravi meje opolnoči na mejnem prehodu Robič, kjer se je zbrala množica ljudi z obeh strani meje; pogovarjali so se v slovenščini, nekateri v beneškem narečju in skupaj slavili. Kulturni prostor je prav to! Torej ne samo predavanje, gledališka predstava ali knjiga, ki jo poneseš čez mejo, ampak tudi skupna gradnja novega razumevanja in sodelovanja, skupno kulturno ustvarjanje v novem odprtem prostoru. Sedaj ljudje ob meji to delajo z dejanji, tako rekoč vsak dan, in zato tudi ne potrebujejo več visokodonečih gesel.

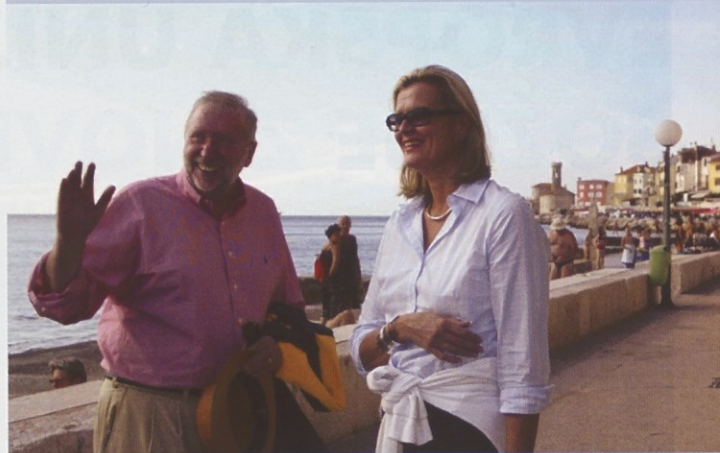
*

Glej referat zgodovinarja dr. Staneta Grande, znanstvenega svetnika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani s posveta 7. septembra 2002 v Trstu ob stoletnici smrti Ivana viteza Nabergoja “Obdobje življenja in dela Ivana Nabergoja (1833-1902) v reviji Kras št. 54/55, letnik 2002, str. 14-17! Glej tudi članek “Slovinci smo lahko ponosni na svojo parlamentarno tradicijo” (na str. 18-19) in nagovor na slovesnosti v Kulturnem domu v Proseku istega dne ob tem jubileju “Ivan Nabergoj in drugi primorski narodnjaki so nam lahko za zgled!” (na str. 20). v isti izdaji revije Kras! Dr. Dimitrij Rupel je Nabergojev pravnuk.

Bojan Brezigar, politolog in novinar - svetovalec v kabinetu ministra za zunanje zadeve in govorec zunanjega ministra za predsedovanje Evropski uniji, Ministrstvo R Slovenije za zunanje zadeve, Ljubljana

Slika na desni

Z leve na desno: komisarka Benita Ferrero Waldner, slovenski zunanji minister Dimitrij Rupel, ruski zunanji minister Sergej Lavrov in visoki predstavnik Evropske unije za zunanjo in obrambno politiko ter generalni sekretar sveta Evropske unije Javier Solana na srečanju trojke Evropske unije z Rusijo na Brdu 13. februarja 2008 - Fotografija: UKOM.

Dr. Dimitrij Rupel na fotografiji z avstrijsko zunanjo ministrico dr. Ursulo Plassnik v Piranu, september 2005.

Srečanje zunanjih ministrov sredozemskih držav - članic Evropske unije v Piranu, 5. in 6. julija 2007.

EVROPSKA UNIJA SOŽITJE Z NOVIMI VREDNOTAMI

Edvard Kovač

Evropejec nosi v srcu veliki homerski ideal, da bi po odisejsko obredel ne samo sosednje dežele, ampak tudi čarobne pokrajine vse celine, obiskal ponosne prestolnice, odjadral k daljnjim otokom in srečeval nove ljudi, spoznaval navade in vrhunske stvaritve človeškega duha. Z drugimi bi rad stopil v dialog in se bogatejši vrnil na rodno Itako, kjer čuti, da je njegov dom.

Čez dežele današnje Republike Slovenije so že nekdaj vodile zgodovinske poti, kjer so se srečevale kulture in so nastajali novi upi za prihodnje dni. Po tukajšnjih krajih je v antiki vodila jantarna pot. Tudi v srednjem veku so skozi naše kraje vodile znamenite evropske romarske poti, ki so bile v tistem času evropska institucija, saj so omogočile nemoteno gibanje skozi vse dežele Evrope in spodbujale kulturno in duhovno srečevanje narodov in ljudstev. Razvijale so etično zahtevo po spoštovanju tujca in uveljavljale temeljno človeško držo gostoljubja. Vse to bi že takrat lahko poimenovali medkulturni dialog, zato smo lahko veseli, da Svet Evrope oživlja te kulturne poti.

Evropski prostor je bil v zgodovini ob velikih kulturnih snovanjih pogosto prizorišče velikih bitk, vojn in tudi morij. Danes pa želimo govoriti o Evropski Uniji kot o prostoru novega medkulturnega dialoga, srečevanj in ustvarjanja. Konferenca štirih okroglih miz, ki jo je Slovenija organizirala skupaj z Evropsko komisijo, naj postane simbol za takšen medkulturni dialog v Evropi.

Dr. Edvard Kovač med svojim govorom o medkulturnem dialogu kot temeljni vrednoti Evropske unije v Cankarjevem domu

Prva okrogla miza je imela naslov **Kultura in umetnost**. Že za prazgodovinske najdbe je značilno, da ob orodju najdemo tudi umetniške izdelke. Človeku je smisel za lepo od vsega začetka življenjska nuja, kakor mu je za preživetje potrebno delo. Platon je dejal, da po lepoti potujemo k resnici. Toda lepota ne pomeni zgolj nekega površnega okraska. Umetniška lepota je novo skladje in izraža sozvočje besed, ki daje jasni misli podobo in kjer pomen zvokov, slik ali besed ni zgolj priložnost, ampak nas etično zavezuje k izrekanju pristnih občutij, hrepenenj in spoznanj. Kulturna stvaritev je beseda, katere pomen lahko vsi prepoznamo onkraj jezikovnih ovir in razlik v kulturnih izročilih.

Na otvoritveni konferenci smo se pogovarjali tudi o **izobraževanju in znanosti** ter o **medijih**. Evropa že 800 let pozna ustanovo, ki jo je poimenovala z latinsko besedo *Universitas*, kar pomeni skupnost, saj so prve evropske univerze bile skupnosti, kjer so učitelji in študentje vzajemno delili znanje in modrost ter iskali resnico. Srednjeveške *Sententiae in Summae* niso le prostor širjenja znanja učiteljev, ampak tudi njihovega dialoškega razglabljanja, predvsem pa iskrih in nadvse duhovitih vprašanj študentov. K prvotnemu duhu univerze, ki vzpostavlja vzajemnost znanja in raziskovanja, teži tudi bolonjska reforma. Učitelj ne sme biti le posrednik veččin in učnih vsebin, ampak naj z mlajšimi rodovi in s kolegi učitelji vzpostavlja ustvarjalni dialog. Zato svobodno znanstveno raziskovanje zahteva svobodno kroženje informacij in idej ter je podlaga za svobodo medijev.

Mediji imajo po mnenju teoretika demokracije Alexisa de Tocquevilla pomembno vlogo pri ustvarjanju nacionalne in kontinentalne skupnosti. Svoboda tiska in medijev je ob vsej spoštljivi in nujni pluralnosti ter decentralizaciji povezovalni element, brez katerega sodobna demokratična skupnost ne more obstati. Kdo je bolj kakor časnikar etično zavezan k besedi, ki je najprej moralna vest, da lahko potem postane **ob-vest-ilo**, najprej je **formacija** duha, potem šele postane **informacija**. Brez notranje zavezanosti avtentični in svobodni besedi lahko postanejo mediji lahek plen kapitala in centrov moči. Mediji bodo zagovorniki svobode, dokler bodo pluralni. Toda kljub raznolikosti in razvejanosti so poklicani, da izražajo skupne temeljne človekove vrednote. Zato so glasniki uspehov in težav, stisk in upov vsakega naroda, narodnih manjšin in tudi posameznika znotraj širše skupnosti. Njihovo poslanstvo zahteva novo evropsko povezovanje medijskih hiš, predvsem pa domišljeno etiko o uporabi elektronskih medijev.

Konferenca je razmišljala tudi o **trajnostnem gospodarskem razvoju**. Čeprav so bile prve ustanove združene Evrope zasnovane v funkciji gospodarskega sodelovanja, so vendarle sledile globlji zamisli o dialoških razmerjih med

Dvorana Cankarjevega doma z udeleženci slovesnosti o medkulturnem dialogu
Obe fotografiji: Robert Balen

evropskimi poprej sprtimi državami. Njihov sen, da bi gospodarsko združevanje poleg blagostanja omogočilo tudi kulturno srečevanje med narodi, se danes uresničuje s svobodnim pretokom ljudi in dobrin. Toda enotnost evropskega delovnega prostora lahko prebudi strahove zaradi ogroženosti nacionalne identitete in prebujajo ljubosumnje ob socialnih stiskah. Edini izhod je vnovično ovrednotenje bogastva kulturne različnosti, ki se preko kulturnega dialoga predstavi kot oplemenitenje vsake nacionalne in regionalne kulture in ne kot njena ukinitve, saj pospešuje ustvarjalnost in s tem tudi trajnostni razvoj. Zato je potrebno, da Evropska unija uveljavi peto svoboščino, se pravi tudi svoboden pretok znanja.

Trajnostni razvoj pomeni tudi pozornost do okolja.

Naša krajina se ne more spremeniti v eno samo predmestje velikih metropol. Kvaliteta življenja je povezana z odnosom do narave, naša celina potrebuje novo etiko odnosa do okolja, kjer vsako veliko gospodarsko odločitev sprejemajo z odgovornostjo do prihodnjih rodov, ki si bodo tudi želeli zajeti čist zrak, zreti v zvezde, se sprehajati po gozdu in se hraniti z zdravimi pridelki.

Povrnimo se k mislecem, ki so zaznali prihodnost Evrope, med njimi Friedrich Nietzsche, ki pravi, da so zaradi človekove neustvarjalnosti in epigonstva bogovi zapustili nebo. Danes imamo občutek, da se vračajo. Toda omenjeni filozof, ki je napovedal njihov povratak, ni predvidel njihovega maščevanja. Da, ob vračanju sakralnega, ob množtvu

duhovnih in religijskih gibanj in iskustev nastopa zahtevno vprašanje: kako se izogniti novim verskim vojnjam, kulturnim bojem in fundamentalizmu vseh barv in oblik? Odgovor lahko iščemo v medkulturnem in medregijskem dialogu, prek katerega bi se najprej bolje poznali, razumeli, nato pa tudi spoštovali in prihajali do poglobitve lastne istovetnosti. Francoski filozof Paul Ricoeur pravi, da najkrajša pot do sebe vodi preko drugega!

Toda filozof Emmanuel Lévinas je učil, da se tudi izjemna odgovornost udejanja le preko dialoga z drugim. V duhu tega evropskega misleca lahko rečemo, da me Drugi popelje tja, kjer še nikoli nisem bil, in da lahko preko njegove kulture in znanstvenega snovanja, preko njegovih socialnih in osebnih stisk ter preko navdiha njegove besede, ki jo skušam razumeti, prihajam v še neodkrite dežele sveta in duha. To je eksodus, izstop iz samozadostnosti; k temu je poklicana vsaka država in narod, narodna manjšina in posameznik. Vizija medkulturnega dialoga odpira razsežnosti, kjer se nam Evropska Unija ne predstavi le kot stara celina, ampak kot nov kontinent sožitja z novimi vrednotami, kjer države, narodi, kulture in živa bitja ne bodo izumirali, ampak bodo dobili novo varnost, izpopolnitev in upanje v jutrišnji dan.

Po izidu knjige "Sveti Hieronim - mož s Krasa"

SVETI HIERONIM - NEPOZNANI KRAŠEVEC

Rafko Valenčič

V zgodovino krščanstva in svetovno zgodovino se je zapisal kot prevajalec Svetega pisma. Sv. Hieronim (347-420) je poleg sv. Avguština (354-430), sv. Ambroža (339-397) in sv. Gregorja Vélikega (540-604) eden izmed štirih vélikih cerkvenih očetov. Edini med njimi ni opravljal ne papeške ne škofovske službe. Čeprav so, podobno kot štirje evangelisti (Matej, Marko, Luka in

Janez), omenjeni cerkveni očetje navadno upodobljeni skupaj, je Hieronim zaradi svojega značaja in razgibanega življenja najpogosteje upodobljen. Značilne so njegove ikonografske upodobitve: Sveto pismo, pisalo, križ, mrtvaška lobanja, kamen v roki, trobenta, ležeči lev, puščavniška in spokorna drža, obhajilo na smrtni postelji, pa tudi kardinalski ornat (plašč in klubuk).

Hieronimov prevod, imenovan Vulgata, kar pomeni splošno razširjeni prevod, je veljal vse do našega časa za uradno besedilo, na katerega so se sklicevali teologi, znanstveniki, umetniki in drugi. Hieronim je tudi začetnik cerkvenega zgodovinopisja, teološki pisatelj in polemik, prav tako asket in spokornik, ki je s svojimi pismi mnogim pokazal pot v molitveno, asketsko in dejavno vsakdanje življenje.

Hieronim je bil rojen okrog let 347 v Stridonu na meji med Dalmacijo in Panonijo. Stridon so verjetno leta 379 porušili Goti, ki so prodirali proti Italiji. V svojem delu **O odličnih možeh** (De viris illustribus), napisanem leta 392, poleg odličnih mož krščanstva, njih 135 po številu, Hieronim predstavi tudi sebe z besedami: »Hieronim, rojen očetu Evzebiju v mestu Stridon, ki so ga porušili Goti, in je bilo nekdanj na meji med Dalmacijo in Panonijo«. Samo on in samo na tem mestu omenja Stridon, od katerega ni ostalo drugega razen ime. Nekateri upravičeno menijo, da bi Hieronim, ko bi vedel, koliko črnila, papirja in časa bodo prihodnji rodovi porabili, da bi odkrili njegov rojstni kraj, tega točneje lociral. Tako je sam kriv za radovednost in znanstveno vnemo raziskovalcev, ki traja do danes. Ni mogoče predvideti, če sploh, ali bomo kdaj dobili dokončni odgovor. Prispevek k temu mozaiku je pred kratkim izšla monografija **Sveti Hieronim - mož s Krasa**.

Hieronimova življenjska pot je bila izredno razgibana. Po brezskrbnem otroštvu v Stridonu v krogu družine in prijatelja Bonoža je odšel v prestolnico cesarstva, v Rim. Nabiral je znanje, prebiral rimske in grške klasike, obiskoval katakombe, postal kristjan. Nato je odšel v Galijo, kjer se je srečal z vzhodnim meništvom, za katerega se je začel tudi sam navduševati. Po vrnitvi je dalj časa preživel v bližnjem Ogleju (Akvileji), kjer je v družbi škofov Valerijana in Kromacija ter prijateljev poglobljal vero. Želja po meniškem življenju ga je gnala v puščavo Kalcida v Mali Aziji, kjer se je poleg molitve in spokornosti posvetil preučevanju Svetega pisma in jezikov, v katerih je bilo

Leonardo da Vinci, Sv. Hieronim, okoli leta 1481, olje na lesu, Vatikanski muzej, Rim.

Sveti Hieronim

mož s Krasa

St. Jerome - the man from the Karst
San Girolamo - l'uomo dal Carso

Rafko Valenčič

napisano. Glas o njegovem življenju in poznanju Svetega pisma je prišel do papeža Damaza I., ki ga je poklical za sodelavca v Rim. Prosil ga je, naj redigira razne prevode svetopisemskih knjig, ki so se močno razlikovali. Hieronim se je lotil zahtevnega dela, kateremu je posvetil velik del svojega življenja in moči. Delo je dokončal šele v Betlehemu, kamor se je preselil s prijatelji in družbo uglednih rimskih žena ter skupaj z njimi ustanovil dve meniški skupnosti in gostišče za romarje. Umril je leta 420 v Betlehemu in bil tam pokopan. V 13. stoletju so njegove posmrtno ostanke prenesli v Rim v baziliko Santa Maria Maggiore. Tedaj se je, kakor je mogoče ugotoviti, močno uveljavilo njegovo češčenje v evropskih deželah, tudi pri Slovencih.

Hieronimovega dela ni mogoče zajeti samo z ugotovitvijo, da je bil prevajalec Svetega pisma iz izvirkov (iz hebrejščine, grščine in aramejščine) v latinščino. Prevajalskemu delu je treba prišteti še razlage (eksegeze) Svetega pisma, zgodovinopisna dela, zlasti pa literarno delo, v katerega sodijo predvsem njegova pisma (vseh je okrog 150). Nekaj teh imamo v slovenskem prevodu patrologa Franca Ksaverja Lukmana (1880-1958), ki je Hieronima prvi imenoval »mož s Krasa«. Hieronimovo človeško podobo in ognjevit značaj, ki je njemu in drugim prinesel marsikatero zameru in nevšečnost, najbolj izpričujejo njegovi polemični spisi. Pripisujejo mu znani stavek, ki ga sam ni nikoli ne rekel ne zapisal: »Oprosti mi, Gospod, saj sem Dalmatinec!« (»Parce mihi Domine, quia Dalmata sum!«). Nič čudnega, da so ga umetniki (slikarji, kiparji) pogosto upodabljali, pri čemer so bili ikonografski atributi zelo hvaležen dodatek.

Pomembnost Hieronimovega dela se kaže tudi v tem, da se mnogi narodi, med njimi Hrvati, Italijani, Madžari in Slovenci, potegujejo za lokacijo njegovega rojstnega kraja Stridona. Nastale so razne domneve glede zemljepisne lege Stridona. Doslej še nobena ni dala dokončnega odgovora. Zgodovinskih virov, razen skromne Hieronimove navedbe, ni.

Znanstveno monografijo Rafka Valenčiča »Sveti Hieronim - mož s Krasa«, ki sta jo založili in izdali leta 2007 Družina, d.o.o., in ZRC TEOF Univerze v Ljubljani, je mogoče kupiti v vseh boljše založenih knjigarnah.

Razlage besed »nekdaj« (quondam) in »meja« (confinium) niso prinesle rešitve, prav tako ne razlaga toponimov (imenov kraja), ki bi spominjali na Stridon. Arheološki viri niso dovolj raziskani ali pa so sploh neznani. Še največ lahko pojasni potek njegovega življenja in primerjave raznih navedb v njegovih spisih. Od starejših domnev navajamo dalmatinsko, istrsko in panonsko, od novejših pa liburnijsko in kraško.

Dalmatinska domneva je najbolj razširjena. V srednjem veku so jo širili glagoljaši, ki so uveljavljali in ohranili glagolsko bogoslužje s tem, da so Hieronimu pripisovali glagolsko pismo, čemur papež Inocenc IV. (1248) ni mogel ugovarjati. Vnet zagovornik domneve je bil hrvaški pesnik in duhovni pisatelj Marko Marulić (1450-1524). V novejšem času je na to področje močno posegel hrvaški arheolog Frano Bulić (1846-1934), ki je, sklicujoč se na domneven napis na miljniku (miljnik, -a = kamen z oznako razdalje: rimski miljnik - op. ur.), ki ga je našel amaterski arheolog Stjepan Petković, objavil pa Josip Alačević, postavil Stridon na Grahovo polje. Na Bulićevo obširno razpravo, objavljeno v zborniku ob 1600-letnici Hieronimove smrti (420-1920), so se oglasili patrolog Ferdinand Cavalera (1922), blicist Antonio Vaccari (1921), slovenski raziskovalec Miroslav Premrou (1921), nekoliko pozneje še hrvaški frančiškan Roko Rogošić (1928). Upoštevali druge Hieronimove navedbe so postavili Stridon v območje med Akvilejo (Oglejem) in Emono (Ljubljano), kar meni tudi večina sodobnih raziskovalcev.

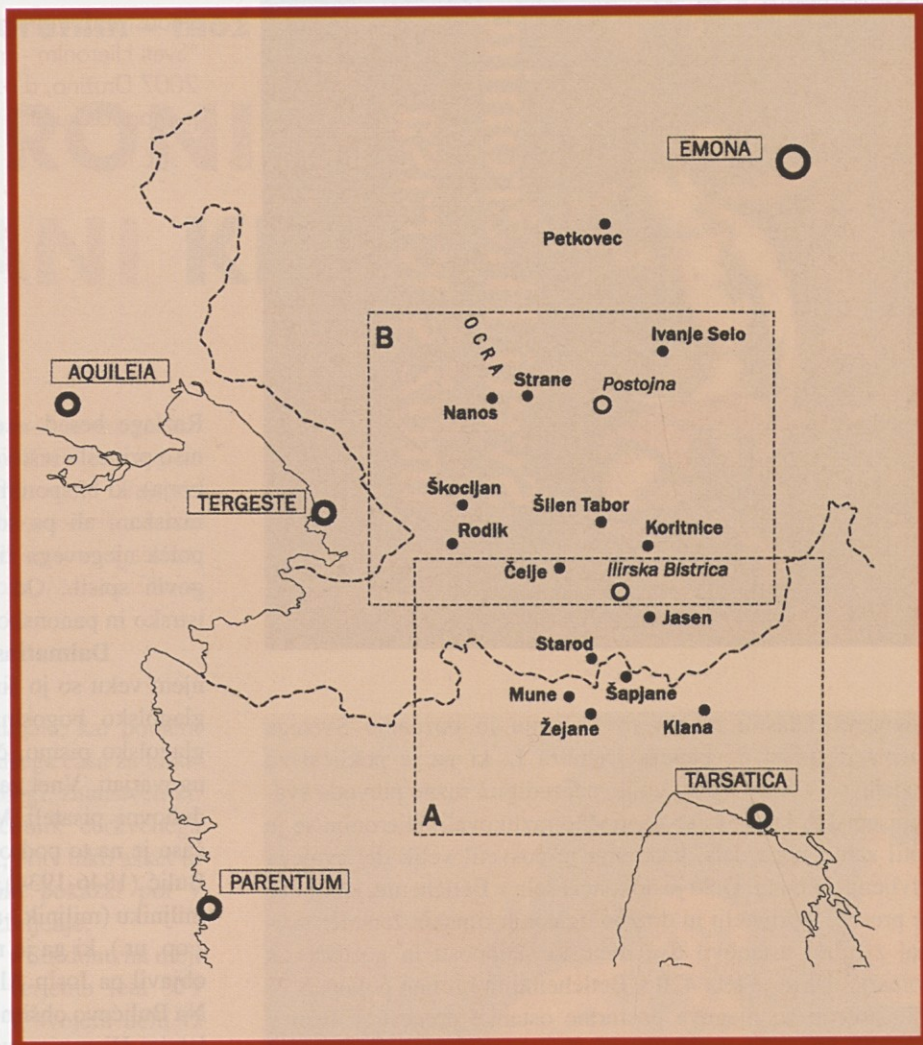
Istrska domneva enači Stridon z današnjim Zrenjem (Zdregna, Stridone) v bližini Buzeta v Istri. V Istri je svetniku posvečenih šest cerkva, med njimi tudi cerkev v Zrenju; po njem se imenuje eden izmed Brionskih otokov (otok sv. Jerolima). Istrsko domnevo je zagovarjal P. Stanković (1824), medtem ko znani tržaški zgodovinar P. Kandler (1846) to zanika. Obstajajo resni ugovori: Hieronim opisuje svoj rojstni kraj kot kontinentalno, ne pa mediteransko okolje; Zrenj se nahaja zunaj območja vdorov Gotov proti Italiji. Kritiki domneve menijo (D. Nežič), da bi Hieronim gotovo navedel Istro kot svojo domovino, če bi bil tam rojen. S tem bi sodobnikom jasno označil tedanjo provinco Venetia-Histria.

Panonska domneva postavlja Stridon v Medžimurju, v današnje Štrigovo. Cerkev v Štrigovi je posvečena sv. Hieronimu. Njegovo češčenje so širili grofje celjski in redovniki pavlini. Hieronim, razen sv. Viktorina Ptujskega (+304), ne omenja ne oseb ne krajev s tega območja. Domneva ne navaja drugih pomembnejših argumentov.

Lega liburnijske (M. Suić)
in kraške domneve (R. Valenčič)
o ubikaciji ali geografski legi Stridona,
Hieronimovega rojstnega kraja.

Liburnijsko domnevo je oživil in dopolnil hrvaški arheolog, akademik Mate Suić (1986). Stridon je postavil na mejno območje med današnjo Hrvaško in Slovenijo, v bližino naselij Šapjane, Žejane, Mune, Starod (Ad Titulos), kjer je bila meja med Dalmacijo-Panonijsko in Italijo (Regio X). Domnevo kot doslej najbolj zanesljivo sprejema slovenski zgodovinar Rajko Bratož (1991). Domneva ni nova; zagovarjal jo je že splitski kronist Arhidiakon Tomaž (Thomas Archidiaconus, 1201-1268), pozneje Domenico Vallarsi (18. stol.) in drugi. M. Suić se sklicuje na naslednje dokaze: Hieronimov duhovni prostor je Oglej (Akvileja), kjer ima prijatelje, s katerimi si je prizadeval za duhovno življenje, si z njimi dopisoval; Ogleju je treba prišteti še Emono, v kateri živijo redovna skupnost in menih Antonije, ki jim je pisal več pisem; brata Pavlinijana pošilja v domovino, naj uredi dediščino, če jo je kaj ostalo od gotskih vdorov, in upa, da se bo oglasil v Ogleju; oglejskim klerikom priporoča v varstvo sestro, ki je živela kje v bližini. Posebno vrednost ima Suićevo sklicevanje na arheološka raziskovanja, ki govorijo o pomembnosti krajev, ležečih v bližini Alpskih zapor (Claustra Alpium Iuliarum), oziroma Julijskih Alp, ki jih Hieronim omenja, prav tako razlaga toponimov omenjenih krajev. Navesti je mogoče tudi nekaj manj prepričljivih dokazov, kot so domneva o obstoju nunskega samostana na Munah, povezanost sestre z Lupicinom, zlasti pa manjkajoči podatki v tradiciji Hieronimovega češčenja v neposredni bližini, na današnjem slovenskem ozemlju, o katerem govori nova, kraška domneva.

Kraška domneva se sklicuje na večino dokazov liburnijske domneve, zato ju lahko zaradi geografske lege imenujemo s skupnim imenom liburnijsko-kraška. Navaja pa tudi nekatere nove argumente. Kraška domneva postavlja Stridon nekoliko severneje od liburnijske, na Pivko, v kraje med

Nanos, cerkev sv. Hieronima - zunanjščina in notranjščina.

Nanosom, Pivko in Ilirsko Bistrico. Poleg R. Rogošiča (1928) jo navajata tudi F. K. Lukman (1941) in D. Nežić (2000). Domneva je utemeljena na doslej manj znanih podatkih o Hieronimovi tradiciji na tem geografskem prostoru. To so: pomembne poti, ki so vodile skozi te kraje s severa proti jugu, v vzhoda proti zahodu; kontinuiteta naseljenosti med Emono in Oglejem ter Emono in Tarsatiko; navzočnost krščanstva v pozni antiki na tem področju (pozno antična cerkev sv. Martina iz 6. stoletja na Šilentabru nad Zagorjem pri Knežaku, najdbe v bližnjem Rodiku in Škocjanu; prim. S. Ciglenečki in R. Bratož); zgodnja cerkvena ureditev prazupnij (Trnovo, Košana, Slavina, Hrenovice; prim. J. Höfler); Hieronimu posvečene cerkve od srednjega veka dalje (Nanos, Koritnice, Čelje, Jasen), druga znamenja ter Hieronimovo češčenje v širšem prostoru (poleg Pivke-Krasa tudi Vipavska).

Hieronimove sledi, njegovi otroci - izročilo in češčenje, cerkve, kapele in znamenja ter skromni zapisi - doslej raztreseni v preteklosti in po slovenski zemlji, zlasti na Krasu in drugod na Primorskem, so našle svoj dom. Zbrane so na enem mestu, ovrednoteni so doslej neznane vezi. Na voljo so za nadaljnje raziskovanje v monografiji Sveti Hieronim - mož s Krasa (2007). Mozaik se dopolnjuje. Današnje slovensko ozemlje kot domovina enega največjih umov antike in krščanstva je tako še bolj prepoznavno v domači, evropski in svetovni javnosti.

Rafko Valenčič, redni profesor (profesor emeritus) v pokojju, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.

Nekaj literature:

- Bratož, R.: Vpliv oglejske cerkve na vzhodnoalpski in predalpski prostor od 4. do 8. stoletja. - Zbirka Zgodovinskega časopisa 8, Ljubljana, 1990.
- Bratož, R. - Knific, T.: Cristinesimo antico nel territorio della Slovenia, v: Tilatti A. (ur.).- La cristianizzazione degli Slavi nell' arco alpino orientale (secoli VI-IX), Gorizia, 2005, 109-143.
- Bratulić, J.: Sveti Jeronim. Izabrane poslanice.- Književni krug 12, Split, 1990.
- Lukman, F., K.: Svetega Hieronima Izbrana pisma, I-II.- Mohorjeva družba, Celje, 1941.
- Bulić, F.: Stridone, luogo natale di s. Girolamo.- v: Miscellanea Geronimiana, Roma, 1920.
- Cavallera, F.: Saint Jérôme. Sa vie et son ouvre.- Premiere partie, 1-2, Louvain-Paris, 1922.
- Höfler, J.: Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem.- Primorska: oglejski patriarhat / goriška nadškofija / tržaška škofija, Goriški muzej, Nova Gorica, 2001.
- Nežić, D.: Istarski sveci i blaženici.- v: A. Badurina (ur.), Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog krščanstva, Sveučilišna naklada Liber - Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985.
- Premrou, M.: Dalla patria di s. Girolamo.- v: La Scuola Cattolica 49, Milano, 1921, 235-246, 286-295.
- Rogošič, R.: Rodno mjesto sv. Jeronima.- v: Nova revija VII (Makarska, 1928) 267-283.
- Suić, M.: Hieronim Stridonjanin - građanin Tarsatike.- v: Rad, Knjiga 426, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1986, 213-278.
- Vaccari, A.: S. Girolamo. Studi e schizzi in occasione del XVI centenario della sua morte (420-1920).- Civiltà Cattolica, Roma, 1921.
- Valenčič, R.: Sveti Hieronim - mož s Krasa, Družina, Ljubljana, 2007.

Vse fotografije so iz knjige Rafka Valenčiča "Sveti Hieronim - mož s Krasa"

Podnanos, sklepnik sv. Hieronima

Strane, Cerkev sv. Križa in ob njej Hieronimova tisa.

Visokošolski študij krasoslovja na Univerzi v Novi Gorici

ČEZ SEDEM LET ...

ALI PRVI SADOVI PROGRAMA

Andrej Kranjc

Prizadevanja za posebni visokošolski študij, ki naj bi imel za predmet kras, so na Slovenskem že stara, o čemer sem podrobneje pisal tudi na straneh te revije (Kras št. 46, avgust 2001, str. 24). Leto prej, 2000, je bila v Kopru ustanovljena Fakulteta za humanistične študije, ki je bila kot nova ustanova s svežimi idejami pripravljena vključiti med svoje podiplomske programe tudi Krasoslovje. V omenjenem

prispevku je bil za jesen 2001 napovedan začetek študija na podiplomskem programu Krasoslovje. Ko je bil ta študijski program potrjen, akreditiran v ustreznih organih, se je to tudi zgodilo in kot prvič v Sloveniji so se študentje, ki so že diplomirali na najrazličnejših smereh, lahko posvetili zgolj študiju o krasu. Kaj takega ni bilo in tudi danes ni ne v bližnji in ne v daljni okolici; morda kje na Kitajskem.

Ker je bilo takrat v Sloveniji kar nekaj strokovnjakov za kras, predvsem na Inštitutu za raziskovanje krasa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU v Postojni, s predavatelji ne bi bilo težav, če bi ti imeli nazive visokošolskih učiteljev. Vendar je bilo takih le nekaj in za pomoč, za premostitev težav prvih let smo morali prositi naše strokovne prijatelje iz tujine. Na pomoč so priskočili znani profesorji geografije iz Dublina, Karlsruhe-ja in Padove, posebej pa smo bili veseli sodelovanja žal danes že pokojnega Mariana Puline s Šlezijske univerze v Sosnowcu. Posebej moram pojasniti, da je bila matična ustanova in s tem tudi sedež programa v Kopru, sam program pa je fizično potekal na inštitutu v Postojni, kjer so bili v pravkar prenovljeni stavbi na razpolago ustrezni prostori, laboratoriji, knjižnica in ostala potrebna oprema. Tako med učitelji kot tudi med študenti, vpisalo se jih nekaj več kot deset, je bilo opazno začetno navdušenje.

Žal pa noben začetek ni lahek. Tudi Krasoslovje ni bilo izjema. Predavatelji so imeli težave z usklajevanjem raziskovalnega in pedagoškega dela, študentje z urnikom, z vožnjo v Postojno, s službo - a tudi s snovjo. Diplomanti geologije in geografije so že kar nekaj vedeli o krasu, a poznati kras kot celoto in v podrobnostih, procese zakrasevanja, kraške oblike in pojave, zakonitosti pretakanja vode v krasu, starost krasa, razprostranjenost krasa po svetu, da naštejemo le nekaj primerov, ni kar tako; tega človek ne spozna in se ne nauči kar mimogrede, ampak zahteva kar trdo delo. Že pri zasnovi programa se je računalo na tuje študente in v prvi letnik sta se vpisala dva, Slovenka iz Italije in geograf s Kitajske.

Pojavile so se tudi tehnične, organizacijske in osebne težave in po prvem letu študija se je izkazalo, da Krasoslovje ni najprimernejše za humanistično fakulteto, ampak bi bolj sodilo k Politehniko in jeseni 2002 je bilo tudi preseljeno v Novo Gorico. V skladu z zasnovo Politehnike je bilo Krasoslovje najprej svoja »Šola za krasoslovje«. Z reorganizacijo in s preimenovanjem Politehnike v Univerzo v Novi

Gorici pa je Krasoslovje postalo spet svoj podiplomski program v sklopu Fakultete za podiplomski študij novogoriške univerze.

Če se ozremo za teh sedme let nazaj, opazimo velika nihanja tako pri številu vsakoletno vpisanih študentov, v njihovem delu in tudi v osipu. Ker podiplomski študij ne dobiva drugega denarja, kot šolnine, ustrezno z nihanjem števila študentov niha tudi količina denarja, ki ga ima program na razpolago; enkrat več, enkrat manj. Ne glede na to pa je mogoče reči, da kvaliteta študija ni podvržena hitrim spremembam. Osnovnega načela univerze, da morajo biti zaključne naloge, tako magisteriji kot doktorati, primerljive na mednarodni ravni, se drži tudi naš program. Vsak študent mora

Raziskave za doktorat lahko potekajo na kraškem površju. Na fotografiji je vlivanje sledila fluoresceina v ponikalnico. Fotografija: B. Peric,

imeti dva mentorja, eden izmed teh je strokovnjak iz tujine; v komisiji za zagovor magistrskega ali doktorskega dela mora biti en visokošolski učitelj iz tujine. Prav to pa predstavlja razmeroma velik strošek, saj ne moremo pričakovati, da bi si tuj strokovnjak - dobiti poskušamo čim boljšega - poleg časa, ki ga mora posvetiti našemu študentu, še sam plačal vožnjo v Slovenijo in bivanje pri nas.

Po koncu prvega semestra sem v Krasu (št. 51, april 2002, str. 9) - zelo sem vesel, da revija na ta način podpira naš program - zapisal: »...še vedno ne vem, ali sem bolj optimist ali pesimist. Ampak - začelo se je!«. Zdaj, po sedmih letih lahko z zaupanjem rečemo, da se je res začelo in da zdaj teče. Po mojem mnenju vedno bolje. Ta čas imamo vsega skupaj vpisanih 16 študentov - pri tem niso računani tisti, ki nimajo več statusa študenta in končujejo magistrsko ali doktorsko delo - iz Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Srbije, Italije in Belgije. Glede na izkušnje bomo morali čim bolj uvajati študij na daljavo, kar je s sodobnimi komunikacijskimi sredstvi vedno lažje.

V preteklem letu smo študijski program uspešno spremenili skladno z bolonjsko reformo in v šolskem letu 2008/2009 bo vpis že po novem programu. Kaj to pomeni za študente? Večjo mobilnost (možnost izbiranja med programi, fakultetami in univerzami bolj ali manj po vsej Evropski uniji), večjo možnost izbire predmetov oziroma sestave predmetnika »à la carte«. Za sam program to pomeni deloma manjše število vpisanih študentov v prvih letih, ker ne bo več magistrskega, ampak bo samo še doktorski študij, in še izrazitejši individualni program. Število študentov, prijavljenih za določen predmet, bo majhno, tako da večinoma ne bo organiziranih predavanj, ampak bo študent skupaj z učiteljem pripravil načrt dela, hodil k učitelju na posvetovanja in imel več pisnih nalog, vse skupaj pa bolj pisano po meri njegovi usmeritvi oziroma doktorski nalogi. Po novem načinu bo lahko vsakdo vpisal določen predmet, ki bi ga zanimal ali ki bi ga potreboval pri svojem delu in, če bi ga uspešno končal, dobil tudi ustrezno potrdilo. Če bi se,

na primer, direktorju vodovoda zazdelo, da bi se moral kdo izmed njegovih uslužbencev malo bolj spoznati na kraške vode, ta lahko na programu Krasoslovje vpiše le predmet Uporaba in varstvo kraških voda, opravi izpit in dobi za to ustrezno potrdilo, direktor pa uslužbenca z določenim posebnim znanjem.

Po tolikem času obstoja in delovanja podiplomskega programa Krasoslovje sem optimist: študentje se zanimajo za to smer, krog držav, od koder prihajajo študentje, se širi. Širi se krog strokovnjakov in univerzitetnih učiteljev iz Slovenije in tujine. Prva študentka je lani uspešno zagovarjala doktorsko delo in tako smo dobili prvega doktorja oziroma doktorico krasoslovnih znanosti, s čemer je dosežen prvi in glavni cilj našega programa. Še bolj smo lahko veseli prvega doktorata tudi zaradi tega, ker je doktorsko delo ne le odlično z akademskega stališča, ampak je lahko tudi zelo uporabno, in upamo, da bo tudi v resnici pripomoglo k boljšemu varovanju vodnih virov na krasu. Obenem s potekom študijskega programa se razvija tudi učiteljski kader. Zelo smo veseli in si prizadevamo za sodelovanje z učitelji iz tujine, vendar to ni več življenjska nuja: med tem je več naših učiteljev krasoslovja pridobilo nazive izrednega profesorja in v kratkem pričakujemo pridobitev prvega naziva rednega profesorja krasoslovja. Univerze iz tujine (Britanije, Francije, Srbije) so pričele pošiljati v izmenjavo svoje študente v Postojno, naši učitelji pa so mentorji študentom na doktorskem študiju na drugih univerzah.

Slovenski podiplomski program Krasoslovje s svetovnega vidika orje ledino tudi na tem področju ukvarjanja s krasom. Kraška zemlja je trda in kamnita - a vendarle gre. Upam, da se lahko tudi v našem primeru zanesemo na pogovor: Prvih sedem let je najtežjih.

Akademik prof. dr. Andrej Kranjc - Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Postojna

Pogosto potekajo raskave za doktorat v temnem, blatnem kraškem podzemlju. - Fotografija: B. Peric.

Najbolj zahtevne raziskave v kraškem podzemlju za doktorat pa potekajo tudi več sto metrov pod površjem. Fotografija: F. Gabrovšek.

Pristopa tudi gospodarstvo!

VZGOJA ZA SONARAVNO ŽIVLJENJE IN SONARAVNI RAZVOJ NA KRASU

Nada Pavšer

Znano je dejstvo, da je v preteklosti pravi slovenski kmet tako rekoč še živel v sožitju z naravo in v spoštovanju do nje. Kras mu je pomenil živ organizem, zato ga je skrbno varoval, sonaravno zdravil in negoval. Takšne vrednote

Učitelji in vzgojitelji v šolah na našem krasu se morajo nujno spoprijeti z novimi metodami in s postopki glede uveljavljanja okoljske zakonodaje. Za uvajanje novosti v že utečene procese razmišljanja in delovanja je potrebna ustrezna motivacija, saj vemo, da človek že po naravi ni naklonjen velikim spremembam. Te se lahko doseže le s postopnim vnašanjem svežega znanja, ki naj bo temelj za razmišljanje in razprave na področju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.

Kras je pričel človeku pošiljati opozorila...

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj (v nadaljevanju: VIIR) na šolah na našem krasu mora izhajati iz posameznih, tematskih in okoljskih sklopov ter vključevati znanje za doseg večje učinkovitosti pri uresničevanju strategije trajnostnega razvoja življenja in dela na slovenskem krasu. Vključuje naj poznavanje celovitega načrtovanja upravljanja za ohranjanje naravnega ravnovesja na krasu. Kras je namreč pričel človeku pošiljati opozorila, da lahko parcialni ali posamični interesi ogrozijo njegove značilnosti in njegov obstoj.

Pri premostitvi vrzeli med to ambiciozno vizijo in praktičnim delovanjem se moramo **osredotočiti na manjše število problemov, ki resno ogrožajo kakovost življenja na krasu. Oblikovati moramo vrednote, ki so osnova okoljske etike trajnostnega razvoja.** Etika trajnostnega razvoja združuje okoljsko odgovornost in odnos do narave ter vse tiste vrednote zdrave presoje, ki so nam v pomoč pri strateško-razvojnih dogovorih, pa tudi pri oblikovanju strokovnih kodeksov, zakonov in predpisov.

Ker se vrednote, načini življenja in odnosi utrjujejo od zgodnje mladosti naprej, sta vlogi vzgoje in izobraževanja

morajo spet postati način življenja. Pri njihovem ponovnem uveljavljanju pomagata tako stroga okoljska zakonodaja, ki je usklajena z zakonodajo Evropske unije, kot tudi vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj.

še zlasti pomembni za otroke. Učenje poteka ob prevzemanju različnih vlog v življenju, zato je treba na vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj krasa gledati kot na proces, ki se odvija vse življenje. Čim prej mora postati sestavni del učnih programov na vseh ravneh, vključno s poklicnim izobraževanjem, usposabljanjem izobraževalcev ter s stalnim izpopolnjevanjem strokovnjakov in tistih, ki odločajo. S pomočjo vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj bodo razvijali okoljsko odgovornost in več znanja tudi za aktivnejše uresničevanje Zakona o varstvu okolja in Nacionalnega programa s poudarkom na nekaterih ključnih priložnostih ter ovirah pri uresničevanju trajnostnega razvoja v Sloveniji.

Osrednje teme trajnostnega razvoja

Osrednje teme trajnostnega razvoja med drugim vključujejo: zakonitost, varnost, človekove pravice, zdravje, razvoj podeželja in mest, gospodarstvo, vzorce porabe in proizvodnje, korporacijsko odgovornost, varstvo okolja, gospodarjenje z naravnimi viri ter biološko in krajinsko raznovrstnost¹. Vse te vsebine pa bodo lahko našle mesto v novih poklicnih standardih. Ti izhajajo iz prednostnih nacionalnih perspektiv, kot so odgovornost za ohranjanje biotske raznovrstnosti, ki se kaže v deležu varovanih in zavarovanih območij države (47,7 % Slovenije je določenih kot ekološko pomembno območje. Od teh območij sta dve tretjini vključeni v evropsko omrežje NATURA 2000, ki zajema 35,5 % ozemlja države. Območij zavarovane narave pa je približno 11 %).

Kakovostno izobraževanje mladih je mogoče zagotoviti le na način, da družbeni razvoj vključuje tako naravne in kulturne vrednote kot tudi dognanja znanosti in novih tehnologij,

razvojne spremembe na področju biotehnike, gospodarjenje z naravnimi viri ter doseganje ravnovesja okolja in narave nasploh. Slovenija bo morala čim prej doseči gospodarski napredek in dvig blaginje ob učinkovitejši rabi naravnega in okoljskega kapitala, ob ohranjanju naravnih in kulturnih vrednot, kot je npr. še vedno pitna voda, ob več kot 50 % trajnostno ohranjenega gozda in ob zaščiti svetovnega fenomena našega matičnega kraša. Novi poklicni standardi lahko na novo prevrednotijo možnosti zaposljivosti na našem krašu in hkrati omogočijo nadaljno rast kakovostnega življenja.

Pri pregledu posameznih poklicnih standardov je mogoče razbrati, da vključujejo znanja za trajnostni razvoj, kot so biotehnična, okoljevarstvena, kulturna in etnološka področja, pri čemer se lahko poklicne kvalifikacije in ključne kompetence vključujejo v tako imenovana komplementarna področja kmetijstva, živilstva, gradbeništva in trajnostnega turizma.

Posamezni programi bodo vsebovali znanja za ohranjanje biotske raznovrstnosti, poznavanje in zaščito ogroženih habitatov, vključno z poznavanjem organizmov, njihovih medsebojnih odnosov in življenjskih procesov v naravi, zagotavljanje kakovosti zraka, vode in tal ter omejitve onesnaževanja okolja, poznavanje možnosti za obremenjevanje in izrabe tal zaščita vodnega bogastva, poznavanje možnosti za sonaravno upravljanje, rabo in urejanja vodâ, večjo odgovornost pri posegih v naravno okolje, hitrejšo reagiranje na spremembe, degradacije in onesnaževanje v naravi in okolju ...

Novo znanje bo na tak način zagotavljalo boljše poznavanje izpostavljenosti okoljskim tveganjem in ogroženosti organizmov, poznavanje preventivnih ukrepov in ravnanj ob naravnih in ekoloških nesrečah in prispevalo zanje za obnovo degradiranega okolja. Med cilji, ki jih prinaša novo znanje poklicnih standardov, je tudi informiranje o ukrepih za varstvo naravnih vrednot, skladno z okoljsko politiko, ter oblikovanje strokovnih rešitev za poznavanje in ohranitev naravnih vrednot kot temeljnega vira za trajnostni razvoj. Posebej je izpostavljena raba naravnih oziroma alternativnih virov energije in možnosti lokalnih energetskih zasnov za povezovanje naravnih, ekoloških, tehnoloških, ekonomskih, družbenih in kulturnih dejavnikov v sklopu trajnostnega razvoja.

Za naše kraške razmere je nujno iskanje kompromisa o novi kvaliteti življenja s poznavanjem zakonskih podlag in strokovnih usmeritev na področju varstva naravnih vrednot na krašu, kulturne dediščine kraša in varstva kraškega okolja. Novi programi lahko uresničujejo temeljna načela kot izhodišče za nova znanja in nove zaposlitvene možnosti na našem krašu.

Izobraževanje v novih programih prispeva k bogatnji znanja na področju:

- ohranjanje naravnih vrednot in biološke diverzitete našega kraša;
- dvig okoljske ozaveščenosti kraškega prebivalstva in zmanjševanje onesnaževanja okolja;
- obnova degradiranega okolja s tehnološkim pristopi ter uporabo ekoremediacij (ponovna obnova ekosistema);
- gospodarno upravljanje z naravnimi viri (obnovljivi energenti, recikliranje).

Ekскурzija šolarjev ob Reki v Parku Škocjanske jame.

Šolarji v izobraževalni delavnici pri spoznavanju življenja čebel.

Takole so učenci predstavili Cerknjiško jezero!

Nova dimenzija zaposljivosti kadrov na našem krasu

Zaradi praktične uporabe znanj menimo, da bo možna nova dimenzija zaposljivosti kadrov na tem področju. Prav s tovrstnimi programi prihajajo do izraza novi poklici, ki so pomembni za ohranitev bogate naravne in kulturne dediščine, z vidika identitete prebivalcev našega krasa pa imajo še poseben znanstveni, ekološki, krajinskoestetski in rekreacijski pomen za vso Slovenijo.

Obstaja potreba po večjem sodelovanju in partnerstvu med interesnimi skupinami v raziskovalno-razvojnih dejavnostih, ki sega od opredeljevanja problemov do uporabe novega znanja pri delu ter skrbi za to, da postane to novo znanje znano in da se lahko uporablja v iskanju inovativnih tehnologij pri alternativnih virih energije, v odkrivanju ekoloških kaznivih dejanj ter v ponovni uporabi različnih materialov, ki izhajajo iz naravnih surovin.

Tako se lahko na krasu uresničujejo pomembni cilji vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj kot učenja za trajnostno prihodnost našega kraškega prostora. V taki kraški šoli so učenci in učitelji vključeni v reševanje okoljskih in drugih problemov šole ter okolice, kritično razmišljajo, raziskujejo, razčiščujejo in odgovorno razmišljajo o vrednotah trajnostnega razvoja. Za uresničitev ciljev in vsebin s področja trajnostnega razvoja krasa šole lahko vključujejo tudi različne zunanje izvajalce in programe, ki jih ti izvajajo.

Dijaki na ekskurziji v Parku Škocjanske jame pred J'kopinovim skednjem, v katerem je etnološka zbirka.
Vse fotografije: Fotoarhiv JZ Park Škocjanske jame

Demonstracija delovanja čistilne naprave.

Turizem KRAS, destinacijski management, d.d., Postojna spodbuja povezovanje izvajalcev in vsebin kraških posebnosti z inovativno idejo o ustanovitvi **KRAŠKE MREŽE ŠOL** s sedežem v njegovem kompleksu Učilnice v naravi - Vivarij Proteus v Jamskem dvorcu Postojnske jame. Kraške šole bodo s tem pridobile ustrezno lokacijo in priložnost za stalno predstavljanje medsebojnih povezav, skupnih prizadevanj in projektnih rezultatov ter sodelovanj tudi z institucijami po Evropi in drugod po svetu.

1 Osnutek izvedbenega načrta za Desetletje izobraževanja za trajnostni razvoj. UNESCO, 2003

Nada Pavšer, prof. naravoslovja, kemije in biologije - nacionalna koordinatorka ekošol, Ministrstvo za okolje in prostor

LETO PRAZNOVANJA POSTOJNSKE JAME

Sabina Paternost

Znamenita Postojnska jama, eno izmed najlepših podzemnih čudes na svetu praznuje. Praznuje 190 let, odkar je domačin Luka Čeč odkril notranje dele Postojnske jame in vzhičeno izrekel znameniti stavek: »Tu je nov svet, tu je paradiz«, pri tem pa zagotovo niti slutil ni, kakšen razvoj bo sledil temu odkritju.

Postojnska jama, oziroma njeni vhodni deli so bili znani že veliko pred tem dogodkom. V pradavnini je pomenila pribežališče takratnim prebivalcem. Dostopne dvorane pa so tudi pozneje popotniki radi obiskovali in prvi podpisi obiskovalcev so tako poznani iz leta 1213. Prve opise pa - še močno podkrepljene s fantazijo - nam je v Slavi Vojvodine Kranjske zapustil Janez Vajkard Valvasor leta 1689. Tudi prvi znani načrt vhodnega dela Postojnske jame, delo dunajskega matematika J.N. Nagla, sega v osemnajsto stoletje, natančneje v leto 1748.

Pa vendar - leto 1818 je bilo za Postojnsko jamo prelomno, saj so bili odkriti notranji deli jame vse do Velike gore ali Kalvarije. Povod za naključno odkritje je bila napoved obiska cesarja Franca I. Ko so domačini pripravljali sprejem za tako pomemben dogodek, je bilo najdeno nadaljevanje do tedaj neznanega dela Postojnske jame, ki je dalo temelj razvoju postojnskega turizmu, ki dosega neslutene razsežnosti vse do današnjih dni.

V družbi Turizem KRAS smo ponosni na dve stoletji tradicije in želimo ta praznik primerno obeležiti, zato načrtujemo mnoge prireditve in druge načine praznovanja obletnice. Leto praznovanj, ki se bo sklenilo šele 2009 z obeležitvenjem 190-letnice jamskega turizma in 100-letnice mestnih pravic Postojne, bomo zečeli s slavnostno akademijo v aprilu, na kateri bomo med drugim predstavili novo monografijo o Postojnski jami. Praznovanje bo obeleženo tudi na svojevrstnem koledarju, s serijo poštnih znamk ter z razstavo, ki bo sledila fotografskemu natečaju. Zgodovino odkrivanj, raziskovanj, upravljanja in turizma skozi 190 let pa bomo predstavili tudi v aprilski številki revije Kras. Prireditve - tradicionalne in nove - bodo sestavni del letošnjega praznovanja, zato vas vabimo, da sledite objavam v medijih in na naši spletni strani www.turizem-kras.si ter se nam pri praznovanju pridružite.

S praznovanjem se želimo spomniti tudi vseh predhodnikov, ki so bili dovolj pogumni in predani svojemu delu, da so v skoraj dveh stoletjih - včasih tudi ob spletu srečnih okoliščin - uspeli postaviti temelje postojnskemu in lahko rečemo tudi jamskemu turizmu ter prispevali k temu, da so Postojna, Postojnska jama in Kras s svojimi nenavadnimi pojavi v svetu poznani in cenjeni pojmi.

Stara pot ob strugi podzemne reke Pivke

Briljant - razpoznaven simbol Postojnske jame

Doživljajski ogledi podzemlja vse bolj privlačni

NEPOZABNO DOŽIVETJE V JAMI POD PREDJAMSKIM GRADOM

Sergeja Kariž

Kakor že imajo nekatere špilje med umetelnimi podzemnimi mojstrovčinami določene prednosti, tako lahko med izbranimi špiljami tisto pri Predjami štejemo za knežno med njimi, ki ji gre prestol pred vsemi drugimi.

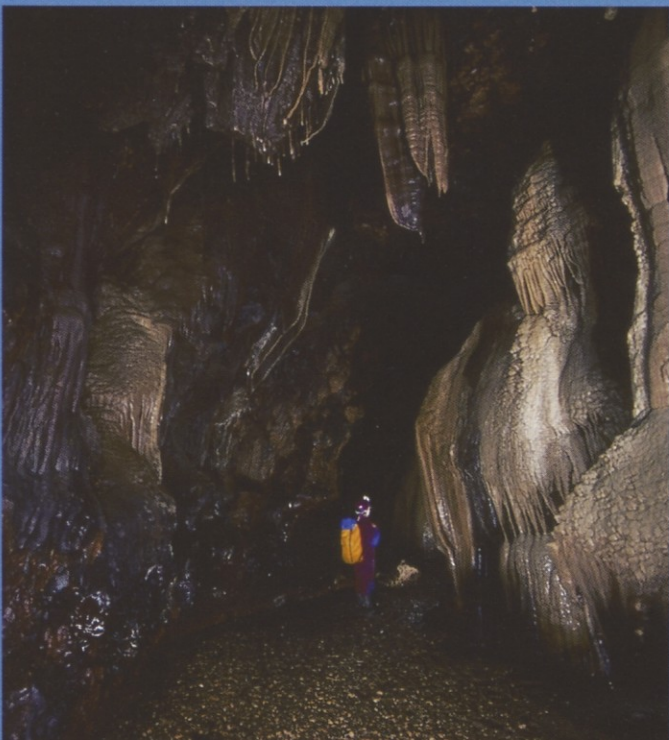
Janez Vajkard Valvasor v Slavi vojvodine Kranjske

Slovenija upravičeno slovi kot dežela jam. Imamo jih veliko in vsaka na svoj način prikazuje skrivnostno zgodbo podzemeljskega krasa. Prav ta raznolikost je tista, zaradi katere še zdaleč ni dovolj videti le ene. Temu primerno se je skozi leta in desetletja oblikovala tudi turistična ponudba slovenskih jam. Če je bila v začetku pretežno le Postojnska jama in so se ji pozneje pridružile še Škocjanske jame, pa današnja turistična ponudba zajema pisano paleto jam in različnih načinov ogleda.

Jama pod Predjamskim gradom je bila za obiskovalce odprta leta 1995 in predstavlja dodatno ponudbo

gradu. V zadnjih letih, poleg rednih ogledov v poletni sezoni, uspešno uvajamo tudi možnost tako imenovanih doživljajskih ogledov tistih delov jame, ki sicer za običajne ogleda niso odprti. Prav to je ponudba, ki še dodatno razkriva vso bogastvo in lepoto jam, ob tem pa nudi tudi posebno doživetje, ki si ga obiskovalec nedvomno zapomni. Jame imajo tisti poseben čar, ki človeka privabi, ponujajo podobe, ki so na trenutke tako podobne tistim, ki smo jih vajeni videti zunaj, in istočasno ves čas ohranjajo pridih drugačnega, mogočnega in večnega.

Na poti po strugi reke Lokve v notranje dele jame pod Predjamskim gradom.

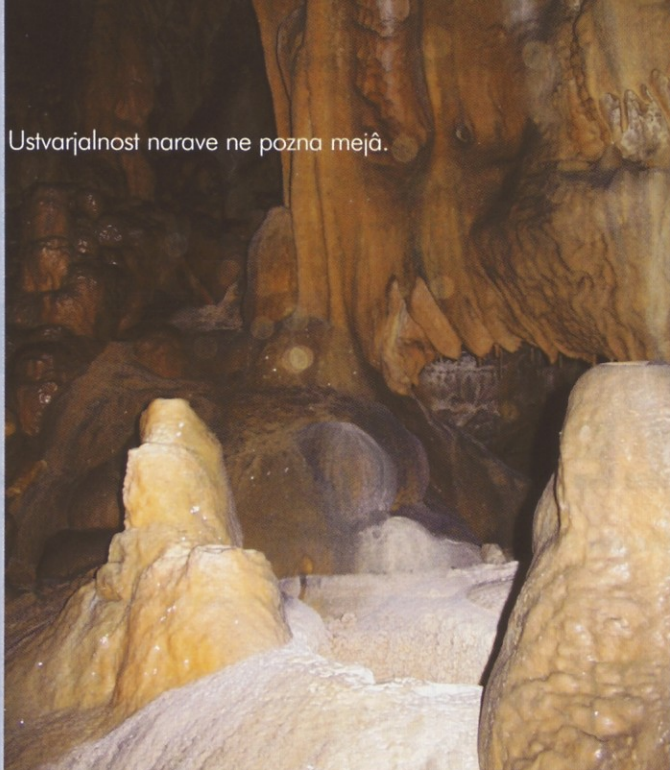
Za najpogumnejše so dostopni tudi zelo ozki predeli rovov.

Počitek je vedno del ogleda in se vsekakor zelo prileže.

Ustvarjalnost narave ne pozna mejâ.

Doživljajski ogledi nudijo možnost obiska jame v majhni skupini, prav tako pa omogočajo obiskovalcu, da na nek način sam raziskuje in odkriva. Šele v jamski opremi in na poteh, ki jih pravzaprav ni, človek spozna, kakšna je prava jama. Poseben čar doživetju prav zaradi tega dajejo tudi tiste stvari, ki nas sicer na površju rade motijo. Tako je poseben občutek že to, da si mora vsak pot utirati skozi blato, v katerem ostane marsikateri škorenj in je pot spolzka ter vsekakor bistveno napornejša kot v turistično urejenih delih jam. Zaviti v temo ostajajo za obiskovalcem večji in manjši rovi, ko si sam utira pot naprej, proti skrajni točki, kjer pot vedno zakriva voda in ni prehoda niti za izkušene jamarje.

Če imamo srečo, lahko na tem delu vidimo tudi vodo - reko, ki v jamo prinaša življenje in pozdrav s površja. Dokler je vode le malo, je obisk varen, a visoka voda v jami pomeni največjo nevarnost in takrat mora jama ostati zaprta. Morda šele na tem mestu, kjer se po dnu rova počasi in nežno preliva voda in so vse okoliške stene razbrazdane ter na trenutke tudi zelo ostre, človek resnično spozna, da je reka tisti umetnik, katerega stvaritev si ogleduje. V tem delu, daleč stran od vhoda, lahko začuti, kako velika in mogočna je narava. Tukaj, tik pred koncem poti, se začenjajo rovi še bolj ožiti, postajajo vse manjši, dokler človeka ne prisilijo, da poklekne in na koncu zadnje dele vidi le tisti, ki se do njih splazi po trebuhi. Jama vsekakor ni primerna za vse tiste obiskovalce, ki se ne počutijo dobro v zaprtih prostorih, a tistim, ki tega problema nimajo, jama bogato poplača ves njihov trud.

Na koncu rova, kjer se pot konča, se prileže počitek. Ne le zato, ker je pot naporna, ampak tudi zato, ker je prav, da se človek ustavi, prisluhne naravi in se prepusti njenemu sporočilu. Tu, v oddaljenem kotičku jame, daleč od vhoda, skupina za nekaj trenutkov ugasne luči. Rahlo utrujeni od prehojene poti, pod vtisom doživetja in novih spoznanj o jami, se obiskovalec lahko umiri in občuti jamo tudi v njeni naravni svetlobi. Tema, ki ga objame, je temnejša od najtemnejše noči na površju. Zazdi se, da to ni več tema ampak preprosto le

črnina. A človek je radoveden in njegovo oko si vztrajno prizadeva, da bi ujelo sence in obrise okoli sebe, ki jih je tako vajeno videti tudi v najbolj temni noči zunaj. Toda vse je zaman; preveč močna je tema in preveč ljubosumno skriva jama svoje bogastvo. Na koncu je človek tisti, ki mora odnehati, saj ga začnejo boleti oči, prizor pa je še vedno isti.

In če jama odvzame vid, radodarno postreže z drugim. Ker ne vidi, se lahko obiskovalec prepusti zvokom. Kako posebno je jamsko okolje, lahko človek hitro spozna, ko izgubi vsak občutek za orientacijo in čas, saj so štiri ure popolnoma enake eni uri. Čeprav je jamsko okolje grobo in na trenutke nevarno, pa v obdobju nizke vode ponuja nežne zvoke tisočernih kapljic, ki mehko in vztrajno padajo na jamska tla. Kot nekakšna večna ura so, naravni bioritem jame, ki ustvarja nov svet v podzemlju. Tako prijetne so, da prav lahko poslušalca zazibajo v sen. Prav v tem trenutku človek spozna, kako neverjetno vlogo ima voda v življenju jame. Čeprav podkovan z dejstvi o nastanku jam in njihovih zakonitostih, se šele tukaj resnično zave, da voda ves čas igra dvojno vlogo. Z brutalno silo dolbe podzemne rove in dvorane, uničuje kamen in si dela prostor. A prav voda je tudi tista, ki skozi tisočletja potrpežljivo in z občutkom vrhunskega umetnika ustvarja brezštevne kapniške oblike, ki izpraznjen prostor ponovno napolnijo in mu dajo dušo.

In že je čas za vrnitev. Svet, ki je tako blizu našemu, a vendarle tako drugačen; svet, kjer se celo tisočletja izgublajo v milijonih let in kjer je obdobje našega življenja tako kratko, da ne moremo z njim izmeriti nič, je radovednemu obiskovalcu razkril del svojih skrivnosti, ga očaral, a mu kot vsaka diva pustil še veliko nejasnost in skrivnosti. Prav zato se bo tisti, ki je to začutil, moral po nove odgovore v jamo vedno znova vračati.

**Vinorodni okoliš Kras daje teran PTP -
vino s priznanim tradicionalnim poimenovanjem**

PRVI POPIS VIN JE BIL LETA 1582 V LJUBLJANI

Majda Brdnik

*Teran ni težak, niti gost,
Ni trpek, niti tolst,
ni mehak, niti mlahav,
ni top, niti mrtev,
ni zagaten, niti plehek,
slednjič ni nežen in ne sladek.*

*Ampak teran je poln in močan
je vonjav, cveten in rezek,
je krepak in jeklenast,
je čil dobro označen,
je poln življenja, svež, pršiv in šegetljiv,
je temnobojen, rubinasto leskeč.*

Tako je zapisal M. Ripper leta 1910 v knjigi "Kraški teran". Naslednjo knjigo o teranu je leta 1999 napisal dr. Miran Vodopivec.

Teran PTP - teran s priznanim tradicionalnim poreklom - je avtohtono slovensko vino, pridelano na Krasu iz trte sorte refošk.

Območje pridelave terana PTP je kraška planota, ki se nahaja v zahodnem delu Slovenije in v delu Italije nad Tržaškim zalivom. V Sloveniji je kraška planota eden izmed dveh podkolišev vinorodnega okoliša Kras. Območje pridelave terana PTP je v treh občinah: Sežana, Komen in Miren-Kostanjevica.

Kras ni samo kamen, burja in trmasti Kraševci... Kras so tudi vinogradi, ki se danes širijo na 650 hektarjih in jih obdeluje več kot 900 vinogradnikov.

Na kraški planoti se širijo vinogradi na rdeče-rjavih spranih tleh, ki jih poznamo tudi po imenih *jerina*, *jerovica* ali *terra rossa*. Posebna njena oblika je kremenica in je za pridelavo terana najpomembnejša. Zaradi večjega deleža železovih oksidov, v katerem prevladujeta hematit in geotit, je rdeče barve. In prav ta sestava tal *terra-rosse* ali *jerine* daje samo na Krasu specifične pogoje za gojenje vinske trte sorte refošk, iz katere pridelujemo teran PTP. Svojestvenost vinu daje še preplet submediteranske, celinske in predalpske klime.

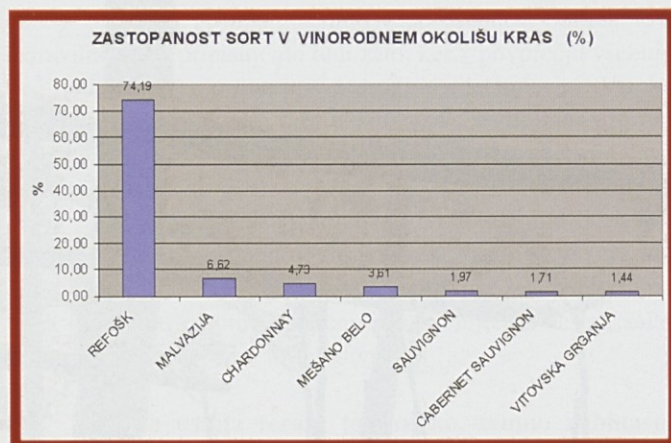
Nekaj izsekov iz zgodovine

Gojenje refoška, ki je glavna sorta vinorodnega okoliša Kras, iz katerega vinogradniki pridelajo temno rdeče vino teran, sega verjetno v začetek našega štetja.

Rimski zgodovinar Plinij je zapisal, da je žena cesarja Avgusta pripisovala svojo visoko starost uživanju vina »pucinum«, ki so ga pridelovali na kamnitih gričih nedaleč od izvira reke Timave. Plinji še dodaja, da ni vina, ki bi bilo zdravilnejše od tega vina.

V srednjem veku so uglednim gostom ob prvem obisku mesta Videm (Udine) v bližnji Furlaniji darovali vino teran.

Slika na levi:

V Sloveniji je kraška planota eden izmed dveh podokolišev vinorodnega okoliša Krás. Območje pridelave terana PTP je v treh občinah: Sežana, Komen in Miren-Kostanjevica

Več kot 220 let stara refoškova trta v Šepuljah

V Ljubljani je v 16. stoletju potekala živahna trgovina z vinom in prvi pregled ter popis vina v Ljubljani leta 1582 pove, da sta teran in vipavec popolnoma obvladovala ljubljanski vinski trg. V kletih in vinotočih so popisali 160 sodov in 41,5 tovorov terana, 74,5 sodov in 20 tovorov vipavca ter 2 sode in 5 tovorov dolenjca.

Janez Vajkard Valvasor je v "Slavi Vojvodine Kranjske" (leta 1689) zapisal: »V Vipavi in na Krasu rasto najmenitnejša vina različnih vrst v silno velikih množinah. Od teh imajo rdeča razna imena, kakor teran, marcevin ali marcemin, pinol ali pignol, refoško in še mnoga druga.»

V 19. stoletju je bil teran zelo priljubljeno in najdražje vino v Trstu.

Matija Vertovec (1844) je v knjigi "Vinoreja za Slovence" med rdečimi sortami omenjal tudi refošk. Zanj pravi, da je italijanskega porekla in da je žlahtna trta za terane. Razlikuje dva tipa in sicer »Refošk debeli« in »Refošk drobni«. Vertovec dalje navaja, da iz grozdja te sorte pridelujejo znamenite terane. Močno so ga začeli saditi na Komenskem Krasu, kjer iz grozdja te sorte pridelujejo terane - vina, ki jih včasih poleti prodajajo po visokih cenah v Trstu. Posebej ta avtor omenja »Refoškati« ali »Žužovno«, ki ima velike raztresene grozde z debelimi jagodami z zelo čvrsto kožico in ki jo še prav posebno cenijo za pridelovanje teranov.

Maksimilijan Ripper, nadzornik na kmetijskem poskuševališču v Gorici, je bil tako navdušen nad teranom, da je opravil številne analize terana in leta 1910 napisal knjižico

V kratkem bo v naših vinogradih pomlad

»Kraški teran«. Med drugim je zapisal, da »... prijetna kislina v teranu nas draži in vabi, da ga le naprej pijemo in nam prav očitno vzbuja tek, da nam po njem tudi jed diši«. Ime da "izvira iz besede terra - zemlja" ali tudi po času zorenja: rdečepecljati tip refoška zori bolj zgodaj, zato »ta rani« .

Geografsko območje pridelave terana PTP

Območje pridelave terana PTP je kraška planota in njene meje so natančno določene (Pravilnik o rajonizaciji, Pravilnik o vinu teran PTP). Meja vinorodnega podokoliša kraška planota se prične na donedavni slovensko-italijanski državni meji na hribu Veliki Medvedjak, gre do vasi Merče mimo naselja Žirje, vasi Štorje ter zajame apnenčaste obronke Vrhov. Objame naselje Kobdilj in Štanjel do vnožja Tolstega vrha. Nad Komenščkom preide meja do naselja Škrbina in do Železnih vrat, nad vasmi Lipa, Temnica in Novelo do Lokvice, zaobide vas Brestovico pri Komnu ter po slovensko-italijanski mejni črti do izhodiščne točke na hribu Veliki Medvedjak. Vinorodni okoliš obsega sedaj 650 ha vinogradov in kar 74 % teh površin je zasajenih s sorto refošk. Registriranih pridelovalcev grozdja in vina je 905 vinogradnikov, ki v povprečju obdelujejo vsak po 0,71 ha vinogradov. V vinorodnem okolišu je 2452 vinogradov.

Noben izmed devetih vinorodnih okolišev Slovenije nima tako izrazito enosortnega sortimenta, kot ga ima Kras.

Posebnost Krasa je vino teran PTP - priznано tradicionalno poimenovanje, ki mora izpolnjevati predpisane kriterije o pridelavi grozdja in vina (Pravilnik o vinu z oznako priznanega tradicionalnega poimenovanja - teran, Ul. RS št. 43, 24.5.2000). Potrošniki prepoznajo vino po oznaki »teran PTP«. Pravilnik določa pridelovalno območje, predpisuje gojitvene oblike trte, naravi prijazno pridelavo grozdja, omejuje pridelavo grozdja z več kot 9.000 kg na hektar (strožja zahteva kot za ostala kakovostna vina v Sloveniji). Predpisane so zahteve kakovosti grozdja ob trgatvi, minimalna sladkorna stopnja in tehnologija predelave. Z višjo kakovostjo je vino teran PTP označeno kot "izbrani teran PTP", kjer je grozdje ob trgatvi še dodatno kontrolirano na sladkorno stopnjo, ki mora dosegati minimalno 80° Oe, kar predstavlja minimalno 10,8

*Jaz čutim danes vseh živih dan.
Moje srce kipi in poje,
moja duša je židane volje,
kot bila bi pila kraški teran.*

Oton Župančič

vol % alkohola. Predpisane so titracijske kisline, reducira-joči sladkor, količina mlečne kisline, ki znaša od 1-5 g/l, in ostali parametri do polifenolnih snovi in tona barve. Pravilnik tudi določa promet z vinom teran PTP. Ta se lahko nahaja v prometu le v originalni polnitvi, razen znotraj vinorodnega okoliša. Izbrani teran PTP pa se polni izključno v steklenice.

Poleg vseh naštetih zahtev dobi vino naziv "teran PTP" šele, ko na uradno pooblaščenih vinarških komisijah doseže organoleptično oceno 16,1 točke (kakovostno vino) oziroma "izbrani teran PTP" oceno 18.1 (vrhunsko vino). Torej za vino teran PTP ni dovolj, da je le pridelano na Krasu iz trte sorte refošk, temveč mora izpolnjevati predpisane analitične in organoleptične parametre kakovosti.

Na splošno o vinu teran PTP

Vino je temno rdeče karminaste barve, z rubinastimi in vijoličnimi toni. Sadna, sortna cvetica spominja na maline, rdeči ribez in borovnice. Za vino je značilna višja kislina in zmerna alkoholna stopnja, kljub temu pa se odlikuje po bogatem ekstraktu, ki mu daje čvrstost in polnost. Kot mlado vino je po okusu ostrejše, po biološkem razkisu, ko se jabolčna kislina z delovanjem mlečnokislinskih bakterij pretvori v milejšo mlečno kislino, da postane mehko in prijetno. Sestavni del tehnologije pridelave vina teran je delna ali popolna jabolčno-mlečno kislinska fermentacija, imenovana biološki razkis, ki odločilno vpliva na senzorične lastnosti. Običajno steče takoj po končani alkoholni fermentaciji. Mlečna kislina daje vinu žametno mehko, ki omili naravno višjo kislost, kakršno grozdje prinese iz vinograda.

Teran PTP ima značilno višjo vsebnost polifenolov. Zdravilnost mu pripisujemo tudi zato, ker v povprečju vsebuje več polifenolov v primerjavi z drugimi rdečimi vini. Visoka vsebnost teh naravnih antioksidantov je deloma sortna značilnost, deloma pa posledica tradicionalnih metod pridelave terana PTP.

Vino teran PTP ponujamo kot enoletno do dveletno, vendar ob primerni tehnologiji in dobri dozorelosti grozdja lahko pridelamo tudi vino, ki ga staramo več let. Postrežemo ga h kraškemu pršutu, k močnim in začinjenim sirom, salamam, panceti, rdečemu mesu, divjačini ...

Tako ostaja teran, to krepko, temno rubinasto vino, veliki sin kraške rdeče zemlje - jerine in vplivov sredozemskega, celinskega in predalpskega podnebja (terroir) in - seveda - pridnih ter umnih Kraševcev. Teran daje ljudem moč in jih krepi. Upravičeno ga lahko razglasimo za kraškega kralja!

Viri:

Pravilnik o vinu z oznako priznanega tradicionalnega poimenovanja - teran, UL. RS št. 43, 24.5.2000
Edamus, Bibamus, 2000: Projekt VALO-PT, str.15-53
Zbornik, 2007: 3. vinograniško vinarški kongres

Majda Brdnik, univ. dipl. inž. agronomije - Kmetijska svetovalna služba Sežana, Sejmiška 1/a, Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica
Vse fotografije: Majda Brdnik

Svetozar Raspopović o restavraciji AS v središču Ljubljane, o svojem promocijskem objektu v Godnjah na Krasu in o svojem odnosu do gostov

“ŽIVLJENJE JE VREDNO, KOLIKOR JE TEŽKO!”

Na Krasu živi Svetozar Raspopović; Črnogore, ki občuduje Kras, a ni Kraševac. Prišel je iz Črne gore, kjer je krasa še več kot pri nas. Velja za poslovno uspešnega, pa še za kulturno in naravno dediščino ima smisel.

Po prihodu na Kras se je v Godnjah pri Dutovljah lotil zidave domačije, naredil v njej že takrat kulinarčno restavracijo, ki je slovela na italijanski strani in po Sloveniji. Po desetih letih se je odločil gostinsko dejavnost z visokokakovostno kulinariko preseliti v Ljubljano. V centru mesta, v Knafljevem prehodu, blizu slovenskega parlamenta, glavne pošte in Tromostovja je s svojo družino odprl restavracijo AS. Objekt za sladokusce, ki že s svojim imenom pove lastnikovo težnjo, biti najboljši... In v AS zahajajo poznavalci odlične hrane ter odličnih vin.

Za svojo dušo pa je gospod Svetozar blizu domačije v Godnjah sredi vinogradov zgradil še zgledno urejen promocijski objekt, ki mu pravi vinska klet. Zgradba je primer harmoničnega zlitja z naravo. In v tem prostoru ter na vrtu okrog njega se občuti njegovo spoštovanje do okolja, do Krasa.

Predstavljamo pripoved Svetozarja Raspopovića, o katerem smo v Ljubljani slišali navdušujoče opise, na Krasu pa tudi, da je dober prijatelj in da je vedno pripravljen pomagati.

Uredništvo

Prišel sem na Kras...

Evstahiju Zadniku, mojemu prvemu sežanskemu upravniku carine, sem si drznil nekega dne potrkati kar na vrata stanovanja. Rekel sem mu, da želim z meje z Madžarsko priti na Kras zaradi moje Milene, ki je s Krasa. Odgovoril mi je: “Službo imaš, samo pomiri se, Črnogorec. Počakaj še par mesecev!”

Tako se je začelo moje carinsko obdobje na Krasu. Vedno sem se trudil, da bom dobil trinajsto plačo kot nagrado za najboljšega carinika, da bi lahko kupil okna in vrata za hišo... Hišo sem namreč sezidal sam, z družino. Nikoli nisem imel mojstrov. Pomagala sta mi mama in oče. Spominjam se, kako je tudi tašča, Milenina mama, že zjutraj začela nositi betonske bloke na ploščo. Jaz pa sem se po prihodu iz službe takoj preoblekel v delavski kombinezon, da sem lahko sezidal po »red« ali dva na dan...

Svetozar Raspopović iz Godenj pri Dutovljah, lastnik restavracije AS v Ljubljani, kleti s promocijskim objektom v Godnjah, ljubitelj Krasa, kuhinarik in poznavalec kraške kuhinje.

Vse to je danes težko razumeti. Če bi me, na primer, zdajle slišala moja otroka, bi takoj rekla: Oče spet “drži” lek-cijo! Ampak takrat smo mi čutili drugače kot sedaj. Povem vam moj življenjski moto: ŽIVLJENJE JE VREDNO, KOLIKOR JE TEŽKO! In presrečen bom, če boste to zapisali z velikimi črkami! Tako sem pač vedno razmišljal in nikoli se nisem ustrašil težav!

Začetek gostinstva

Narediti gostilno? To je bil zame izziv. Po poklicu sem strojni tehnik, ki je dobil noro idejo, da odpre gostilno. Leta 1988 sem začutil, kaj se dogaja v takratni Jugoslaviji. Zelo hitro sem reagiral in začel razmišljati, kako se umakniti iz državne službe. Narediti gostilno je bil za mene velik izziv. Najlažje jo je bilo postaviti, potem pa so se začeli pravi problemi. Bil sem namreč zelo slabo poučen o tem, kaj je pravo

Pogled na vinograde pod cesto Tomaj-Dutovlje in sredi njih komaj opazno stavbo kleti in promocijskega objekta Raspopovičevih.

gostinstvo, in verjetno sem se zaradi tega brez velikih pomislekov oprjel te ideje in vanjo usmeril vso svojo energijo. Moja mama ima izreden občutek za družino; in mislim, da sem takšen tudi jaz. Mama mi je vcepila pozitiven odnos do družine - od kuhanja do vseh odgovornosti med družinskimi člani... Pri nas smo imeli vsako nedeljo na obisku sorodnike. Za mizo je sedelo deset ali tudi več ljudi in oče je rezal pršut, domače klobase, sir. V hiši je dišalo po domačem kruhu in sladicah. Zelo pomembno je bilo, da smo imeli veliko mizo, za katero nam je bilo lepo...

Dobiti ljudi za mizo - to je postalo moj življenjski slog

In prav to - dobiti ljudi za mizo - je postal moj življenjski slog. To je prvi pogoj za dobrega gostinca. Najsrečnejši sem, če so ljudje zadovoljni. Nikoli pa ne vem, koliko smo gostom zaračunali. Gostinstvo pa, seveda, ni samo užitek. To je tudi skrb za finance, skrb za zaposlene. S svojimi zaposlenimi namreč delim tudi težave. Kar veliko mladih pride k meni vprašat za delo. Zame je pri izbiri najpomembnejše, da čutim, da ima človek voljo do dela. Najrajši vzamem mlade, stare okrog dvajset let, ker se starejši že težje znajdejo v našem dinamičnem načinu dela. Svojim sodelavcem poskušam vcepiti pozitiven odnos do gosta in da je najpomembnejše, da je gost zadovoljen.

Pred dvajsetimi leti sem začel uresničevati svoj sen. In pogledjte, kakšen sloves sem ustvaril gostilni. Najprej v Godnjah, potem restavraciji v Ljubljani! Ko smo začeli na Krasu, so kmalu k nam začeli prihajati gostje iz Milana, Padove, Rima, Belluna! Mercedezi so bili takrat v Italiji znak, da je nekdo nekaj dosegel... Nekoč mi je sosed rekel: "Danes imaš pa 22 mercedezov! Kaj, hudiča, jim daješ jesti, da so prišli tako daleč?" Gostje so prišli na kvalitetno ribo...

Že od začetka mi je bilo jasno, da slabo poznam gostinstvo, in preostalo mi je samo, da sem delal z vrhunskimi sestavinami. Po dvajsetih letih ugotavljam in priznavam, da je bilo zame življenjskega pomena, dati na mizo zares samo kvalitetne sestavine in se pri kuhanju čim manj vmešavati v naravo. To so bili časi, ko je bilo možno za relativno majhen denar kupiti fantastično ribo. Danes pa je to mnogo težje in

redko. Pogosto ne pomaga niti velik denar... Kupoval sem samo v Dalmaciji, nikoli v Italiji, kajti Italija nikoli ni imela dobre ribe; vsaj ne na trgu. Imel sem nekaj dalmatinskih ribičev, ki so mi dostavljali tisto, kar sem želel. In še danes imam relativno dobre dobavitelje.

Svojo filozofijo sem torej zasnoval na enostavnosti: uporabi najboljše sestavine in jih pripravi ter ponudi brez velike filozofije! Danes, ko kuhamo artičoke, kuhane z bobom, se čuti enostavne, primarne materiale, ki jih podpremo samo z vrhunskim oljčnim oljem in z zrnem soli, da ostanejo velike, kot so v naravi.

Dva simbola Krasa - kamnit križ in bronasta koza z udrtim trebuhom ter povečanimi vimeni, delo akademskega kiparja Mirsada Begića, ki je svojo kozo poimenoval za simbol vitalnosti.

Poglejte, na primer, teran! Potrgamo grozdje, ga sprešamo in grozdni sok pustimo, da postane vino. In to je vse. To je tisto pravo! To je enostavnost... Veliko tega sem se naučil ob podpori prijatelja, Slovenca iz italijanskega dela Goriških Brd - Jožka Gravnerja, ki me je učil, kako se ljudje grdo obnašajo do narave. Vedno mi govori: "Dober vinar naj ne menja in ne uniči narave!" Sedaj, ko sem že trintrideset let v kontaktu z vinom in z njim živim - ga proizvajam, pijem in prodajam - vem, da je v tem vsa resnica.

Po desetih letih smo se odločili restavrirati v Godnjah zapreti in odpreti novo restavrirano v Ljubljani

Po desetih letih obratovanja naše restavracije v Godnjah se je začel zmanjševati delež italijanskih gostov, ki so spočetka prevladovali. Vse bolj smo postajali privlačni za tako imenovane Ljubljance, ki jih je med gosti bila že ena petina. To je postalo zame velik izziv, saj so Ljubljanci že vseskozi bolj zahtevni, a dobri gostje. Gostje iz Italije pa so se sčasoma kar navadili pričakovati ali celo zahtevati deset do dvajset odstotkov popusta. To pa je bistveno zmanjševalo naš dohodek.

Tako sem vse bolj razmišljal, zakaj ne bi naše ponudbe približali bolj zahtevnim gostom, ki prihajajo uživati kulinariko in prijetno druženje v našem ambientu. Pred dvajsetimi leti smo začeli v Ljubljani iskati primeren prostor za restavrirano. Čeprav mi Ljubljana ni bila poznana, smo preiskali veliko lokacij in objektov, ki bi bili primerni za našo ponudbo.

Med takim iskanjem mi je prijatelj sporočil, da ima dobro lokacijo. Ko je povedal, da je to v Knafljevem prehodu, ki povezuje Slovensko cesto pri glavni pošti in Wolfovo ulico ob Prešernovem trgu, sem se spomnil, da sem si tam neko zanemarjeno stavbo že sam ogledoval. Dogovorila sva se, da stavbo kupim. Zato sem začel iskati posojilo za nekaj milijonov nemških mark. Bil je to čas slovenske tranzicije in kmalu mi je uspelo z relativno majhno garancijo dobiti posojilo. Zastavili smo našo hišo v Godnjah in vinograde. Za nas so dobro besedo rekli tudi nekateri bančniki, naši gostje, ki so dobro vedeli, kako naša družina posluje. A letna obrestna mera je bila takrat kar med 15 in 20 odstotki!

Vse to sem sprejel kot velik izziv. Sem človek, ki naredim vse, da uresničim, kar sem si zamislil. Vsa družina - tudi soproga, sin in hči - smo prihajali vsak dan zjutraj iz Godenj v Ljubljano in preurejali objekt v restavrirano AS do sedmih zvečer, ko smo se vračali v Godnje. Pri obnovi in preureditvi kupljenega objekta mi je zelo pomagal sin, ki je izjemen esteta... Prenova je napredovala in vse je potekalo po naših zamislih in odločitvah. Le v predračunu stroškov smo se precej uštel, saj se je pri prenovi sproti odkrivalo, kaj vse je še treba postoriti, da bo restavracija zadovoljevala naša pričakovanja.

Ko smo prenovu končali in se pripravljali na odprtje restavracije, pa so nastopile nove težave. Med najrazličnejšimi zlasti vprašanje in odgovor nanj, kako vplivati na zaposlene, da bi razmišljali po naše! Na primer, zakaj ne delati pašto,

Na zahodni strani pod letno kuhinjo je pod veliko češnjo mogočna kamnita miza.

kakor so jo oni navajeni skuhati, ampak jo kuhati na način, ki je nam lasten? Zakaj naj po naše ne bo v hrani toliko maščobe, kot so jo oni navajeni dodajati? In tako naprej... Prihajali so zvečine mladi, med dvajsetim in dvaindvajsetim letom starosti. Veliko jih je prišlo poskusit, da bi delali z nami. A so le redki ostali in vztrajali. Niso prenesli mojih zahtev, morebiti tudi kakšne moje strogosti; rekel bi bolj odločnosti, če kdo ni nečesa naredil, a smo se prej jasno dogovorili, kaj, kako in do kdaj bo dogovorjeno narejeno...

Že na začetku sem imel jasno predstavo, kateri ciljni skupini gostov v Ljubljani se bomo obračali. Osnova so bili tisti naši gostje, ki so že prej prihajali k meni v Godnje. In nisem se uštel... Nekaj jih je sicer zbežalo, ker je bila naša začetna ponudba zanje kar majhen šok in ker je bil naš odnos pri gostinskem delu drugačen. Nekaterim so bile porcije majhne, trdili so, da se ne najejo in da odhajajo od nas lačni. Meni pa je bilo vseskozi vodilo pri usmerjanju naše restavracije, da smo uspeli, če je gostu pri nas tudi lepo in če se prijetno počuti.

Meni je jasno, kaj pomeni gostu večerjati ob osmih zvečer in potem okrog polnoči leči doma k počitku, a nikakor ne uspeti zaspati zaradi prepolnega želodca, piti vodo in se premetavati v postelji. Moja želja je, da naš gost zjutraj vstane prespan, da se dobro počuti. Zato je moje vodilo, da nudimo gostu uživanje tiste tri ali štiri ure, ko je pri nas, in dosežemo, da odide od nas zadovoljen. Pa četudi nekateri pravijo, da smo dragi, da porcije pri nas niso izdatne, itn. A uspel sem izo-

Park pred kletjo in promocijskim objektom v Godnjah – značilna kraška štirma, oljke, kamniti stebri in kamnite pohodne plošče.

blikovati zadosti veliko število stalnih gostov, ki so z našo kuhinjo, s postrežbo, z ambientom in tudi z našimi cenami zadovoljni. In, ker je tako, sem zadovoljen tudi jaz!

Ni mi žal, da sem tako tlakoval razvoj restavracije AS! Pri nas je kulinarika za poznavalce dobre hrane, medtem ko smo bili v Godnjah dobri samo, če smo stregli velike količine hrane in to za pričakovani sconto - popust!

Zakaj po dvajsetih letih nov objekt v Godnjah?

Odločitev za gradnjo novega objekta - kleti - pod cesto med Dutovljami in Tomajem je narekovalo to, da nismo imeli primerne kleti ne v Godnjah in ne v Ljubljani. V naši hiši v Godnjah, sredi vasi, je bilo komaj kaj prostora za majhno restavracijo, kaj šele, da bi lahko zgradili še sodobno klet. In ko smo po dveletnem čakanju na gradbeno dovoljenje za gradnjo kleti to končno prejeli, smo začeli z obsežnim kopanjem v breg. Veliko smo morali razstreljevati v živem črnem kamnu, ki je tam, kjer stoji sedaj klet. Odkopali, sortirali in deponirali smo na stotine kubičnih metrov kamenja, po končanem izkopu pa smo ga s premislekom vgrajevali, saj je tak kamen odličen gradbeni material.

Objekt je vkopan v hrib. S ceste Tomaj-Dutovlje skoraj ni viden, pa tudi za poglede iz Godenj in s tem tudi iz naše hiše ni spremenil panoramske podobe vinogradov, ki obdajajo

našo klet. Zliva se z okoljem. In nima strehe. Namesto nje je terasa, ki se v isti ravnini povezuje z malim parkom figovih in oljčnih dreves pred hišo, na katerem dominirajo stari kamniti stebri ter mogočna trebušasta šapa vodnjaka - štirne. Ob oljčnem gaju je na zahodni strani še manjši zelenjavni vrt.

Novi objekt je namenjen predvsem hranjenju vin in njihovi promociji. A vse to samo za domačo rabo. In smo sredi kraškega ambienta - teranovih in drugih trt, oljk, fig, sadnih dreves... Tu se gledamo iz oči v oči in si sporočamo - pripovedujemo, kar je pomembno za naš posel in kar nam narekuje naše prijateljstvo. In mislim, da tukaj lahko najbolje prenašam svojo pozitivno energijo na svoje prijatelje in ustvarjam resnično prijateljsko atmosfero.

O kuhanju in sodobni organizaciji dela ter o šolanju kuharjev

V mojo restavracijo je prišlo delat in odšlo že veliko ljudi. Vsakdo, ki je prišel k meni s kuharsko šolo, je imel z menoj težave. Ne jaz z njim! Ne morem namreč verjeti, da nekdo, ki hodi štiri leta v kuharsko šolo, ne ve, na primer, prav ničesar o krompirju. Ne ve, koliko sort krompirja je, kateri krompir se kdaj uporablja in za kakšno jed? Ko ga vprašam, na koliko načinov se naredi gosja jetra, ne ve niti za enega, ker v šoli nič od tega niso nikoli delali.

Sem tudi član odbora za turizem na Gospodarski zbornici Slovenije. Čakal sem eno sejo, drugo, ..., četrto, potem pa sem vprašal, ali smo mi tu res zato, da filozofiramo? Vprašal sem: Povejte mi raje, kako naj vzgojimo petdeset kuharjev na leto? In predlagal: Organizirajmo pogovor za okroglo mizo in vprašajmo profesorje, kaj učijo svoje učence?! Saj ti ne znajo niti enega recepta na pamet, ko pridejo iz šole! Če novega kuharja vprašam, naj pove deset najbolj tipičnih slovenskih jedi, je v zadregi in le nekaj zamomlja. Tisti, ki na primer v Franciji konča šolo za kuharja, ve povedati nešteto receptov. In če ga vprašam o raci, mi bo govoril o njej pol ure.

Vse to lahko govorim, ker sta tudi oba moja otroka končala visoke šole za gostinstvo. Vendar njihovi učitelji ne poznajo globalne kulinarčne kulture. In kako naj jo spoznajo s 1000 evri plače? Tisoč evrov ti ne zagotavlja svobode. Kajti danes denar omogoča svobodo, znanje in ne bogastvo... Jaz se sicer ne morem pohvaliti z bogastvom. Sem pa svoboden. Rad grem v najboljše svetovne restavracije in za to v glavnem porabim denar.

Jaz sem drugačen

Pred nekaj več kot enaindvajsetimi leti, eno leto pred tem, ko sem v Godnjah pri Dutovljah odprl gostilno, sem prišel k tašči na obisk in ji rekel, da hočem biti najboljši gostinec. Tašča pa me je s prstom na svojih ustih opozorila, naj umolknem, in mi hitro rekla: "Tiho, da te kdo ne sliši! Prosim te, Svetozar!" A tega nisem razumel. In še sedaj ne razumem tukajšnje miselnosti.

Jaz sem drugačen. Moj življenjski slog je: biti najboljši. Pri nas še vojaki v ustroju ne govorijo: "Prvi, drugi, ...!", ko se preštevajo, temveč govorijo: "Prvi, ja da njega, ...!"

Svetozarjeva "ljubezen" - kuhinja, v kateri ustvarja hrano na njemu svojstven način: preprosto in slastno. Ko so gostje zadovoljni, ga to osrečuje...

To imamo Črnogorci v krvi. Sicer pa pri Črnogorcih gledam tudi na napake. In tipično za Črnogorce je tudi, da na svoje sorodnike gledamo zelo kritično. Moj oče ni bil nikoli zadovoljen z mano; jaz nikoli nisem bil zadovoljen s svojima otrokoma. Zato sta odšla od doma, čim je bilo to mogoče. Nista zdržala tega pritiska. Jaz sem strog do sebe in do najbližjih. Nikoli, na primer, nisem prenesel, da bi spala po osmi uri zjutraj. Urejena sta morala biti dvakrat bolje kot naši delavci... Potem je prišel čas, ko sta mi rekla, da bi rajši živela svoje življenje. In zaslužila sta si to! Dvajset let sta delala z mano v gostinstvu. Sin od enajstega, hči od devetega leta. Sedaj sta se postavila na svoje noge in imata svoj odnos do življenja. Življenje jima teče po svoje in jaz imam že veselje z vnuki.

Tudi za vnuke imam posebne želje. Sanjam, da bi eden izmed njih končal najboljšo evropske šole, kjer naj bi se naučil reda in jezikov, nato pa preučil velike evropske kulturne kulture.

Zadnja leta vem, da imam lahko do svoje enostavnosti pozitiven odnos... Že kot otrok sem sanjal, da bom umetnik. Po osnovni šoli sem zbežal v mesto, v galerijo. Tam sem mešal barve, umival čopiče. Kar tresel sem se pred ateljejem zaradi tistega vonja po barvah. Moja prva knjiga, ki sem si jo kupil,

je bila knjiga o svetovni umetnosti. In še danes, kamor koli grem, moram obvezno iti v dobro restavracijo in obvezno videti dobro likovno razstavo.

Prijatelji mi tlakujejo cesto in oblikujejo moj življenjski slog. Moj oče mi je vedno govoril: "Tak si, kakršni so tisti, s katerimi se družiš!" Vedno sem pač imel močno željo biti s takimi, ki vedo več kot jaz. V življenju sem bil zelo rad ob boku velikih. Moto mojega življenja je tudi pri kuhanju: "Ne transformiraj, ne spreminjaj stvari! Le pripravi in oblikuj jih, da lahko pridejo na krožnik!"

Nekaj o Črnogorcih!

Moj oče je rojen v hribih. V tej vasi je pet hiš. Tam ljudi niso mogli pokopavati v zemljo, ker jo je bilo premalo, temveč so umrlim naredili sarkofage... Ko sem bil tam pred nedavnim, je eden izmed vaščanov vedel vsa imena mojih otrok, čeprav živimo tisoč kilometrov daleč. Vse je vedel o mojem očetu in stricah. Kako so v vojni napadli Italijane in še veliko tega... To je poseben odnos in občudujem ta njihov "gorstaški" odnos do življenja, ko nimaš ničesar okoli sebe, ko ti preostaja samo "čojstvo" (človečnost). Dolga leta sem mislil, da je to gentlemanstvo - biti uglajen, spoštljiv, dober do drugega. Pa ni res! To le pomeni VAROVATI DRUGEGA PRED SABO. Črnogorci namreč ne spoštujejo, temveč ščitijo drugega pred sabo, kar je še vedno težko razumeti.

Črnogorci so bili vedno grobi. Morali so biti, če so hoteli obstati, se zaščititi pred sovražniki. Pravi Črnogorec meri v višino meter in 90 centimetrov ali več. Družina, kjer so njeni člani manjši, je težko poročila svojega človeka s pripadnikom druge družine. Saj je le človek, ki je tehtal več kot 100 kilogramov, lahko zgrabil sovražnika in ga uničil z golimi rokami. Človek, ki je meril meter in 60 centimetrov, tega ni mogel narediti.

V naši družini se je vedno pripovedovalo, kako je šel moj pranon v boj proti Turkom. Bil je vojvodov zastavonoša. Ko so mu soborci govorili, da imajo slabe puške, ki nimajo dometa niti 100 metrov, jim je odgovoril: "Pridimo bliže neprijatelju!". Verjetno je od tega nekaj ostalo v meni, da se zelo neposredno in pogumno soočim z vsakim problemom?

V tem času, ko so lahko obstali samo najboljši, najmočnejši, so Črnogorci zelo grobo posegali v ljubezen. Imeli so samo eno v mislih: "Da obstanemo, moramo imeti najboljše potomce...!" Meni je še oče govoril, naj pazim, ko se bom poročil, da žena ne bo imela očal ali kakšnih dednih bolezni. Takrat se mi je zdelo, da govori neumnosti. Šele sedaj, po mnogih letih, ko so otroci odrasli, ko imam vnuke, čutim delovanje genov. Kaj prinese kombinacija kraške in črnogorske krvi!

Spremlja me anekdota, ko me je v restavraciji nek Italijan vprašal, kaj je karakteristika Črnogorcev? Ali so vsi Črnogorci tako visoki kot jaz? A sem odgovoril, da so malo višji. Pa je rekel, da višji ne obstajajo... A v tem trenutku je stopil v lokal človek, visok 208 centimetrov. Bil je pravi Črnogorec, Vojo Kovač, poznan športnik in poslovnež. In jaz sem samo rekel: "Evo, to je pravi Črnogorec!" Naš vladika Njegoš je bil tudi visok 208 cm.

Velika miza za goste in prijatelje...

"... To pa mi je podaril ...!" s ponosom pokaže Svetozar izjemne darove svojih prijateljev.

Donacija za obnovitev oltarjev v krepeljski cerkvi sv. Notburge blizu Dutovelj

Odkar sem tu, na Krasu, velikokrat z ženo hodiva med Godnjami in Krepeljami. Cerkev sv. Anastazije v Krepeljah občudujem. Zame je to tipičen primer skromnosti, preprostosti in topline. Česa bolj enostavnega nisem nikjer drugje videl! Ko sem pred letom videl, da cerkev obnavljajo, sem bil presrečen. Ženi Mileni sem rekel, naj vpraša, če rabijo kakšno pomoč. Dva oltarja po prenovitvi stavbe namreč še nista bila urejena. Treba ju je bilo restavrirati. Pa sem se odločil za donacijo*. Sem srečen, da so ljudje iz Krepelj sprejeli ponujeno donacijo.

In vino?

Z vinom delam že triintrideset let! Do njega imam poseben odnos. Posebej do belega! Sedaj imam v svoji kleti mojo princeso - malvazijo - v amfori. Zakaj? Slučajno sem organiziral potovanje v Gruzijo. Šla sva z gospodom Gravnerjem. Tam sem doživel nekaj, da sem pomislil, kako me je bog pobožal, ko sem poskusil vino iz amfore... Osemdeset let star človek, pri katerem sem bil na obisku, je odkopal kubik zemlje okoli oreha, dvignil ploščo na vkopani amfori, vzel ven vino in ga natočil. Tudi sam sem pristavil kozarec. Tako dobro je bilo, da me je nekaj lepega spreletelo po vsem telesu... Gruzijci so nekaj posebnega. So pravoslavni, povsod okrog njih pa so sami muslimani, ki so jih neprestano pobijali in rušili njihove vinograde. Oni pa so ostali zvesti svoji kulturi, veri in vinogradom. V okolici vsake njihove cerkve ležijo amfore. Vsakdo, ki je izdeloval amfore, je prvo prinesel v cerkev kot darilo bogu. In to se dogaja že stoletja. Si lahko predstavljate cerkev z več sto amforami, ki so neme priče neuničljive volje človeka! Pri njih je cerkev del kulture. Tudi jaz cerkev spoštujem in jo razumem kot izredno važno institucijo. Brez cerkev bi bile naše vasi zelo prazne...

Jožko Gravner se profesionalno ukvarja z vinom. V vsaki amfori ima 3000 litrov belega vina. Je izreden človek in obožuje naravo, čiste sestavine in preprosto hrano. Prijatelja sva že dvajset let. Ko je prvič jedel pri meni v gostilni, je vstal in polizal krožnik. Mislil sem si, da je nor. A to naredi še zdaj. Živi v italijanskem delu Goriških brd in obdeluje veliko hektarjev rebule. Rebulo razume kot kraljico v vinarstvu, čeprav vsi mislijo, da je rebula kmečka sorta. Pa ni res! Jožko me je prepričal, da sem zasadil vinograd in poklonil mi je dve amfori. Kar je rebula za Brda, sta malvazija in vitovska za Kras.

* Glej članek mag. Nataše Lapanja Jazbec, ki je restavrirala oba oltarja, z naslovom "Pomembno je strokovno restavriranje kulturne dediščine" v reviji Kras, maj 2007, št. 81, str. 44-47!

Razpisi Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma v Republiki Sloveniji

PROJEKT OBČINE KOMEN ZA OSKRBO PREBIVALSTVA Z VODO

Erik Modic

Maja 2004 se je Evropski gospodarski prostor (EGP) razširil z vstopom desetih novih članic Evropske unije - Cipra, Češke republike, Estonije, Madžarske, Latvije, Litve, Malte, Poljske, Slovaške in Slovenije, leta 2007 pa še z novinkama Bolgarijo in Romunijo. Sedemindvajset članic Evropske unije

in članice EGP, ki niso članice EU - Islandija, Lihtenštajn in Norveška - torej vsega skupaj 30 držav sodeluje na evropskem notranjem trgu, ki ga opredeljujejo tako imenovane 'štiri svobode': prost pretok blaga, storitev, kapitala in oseb.

Kaj sta Finančni mehanizem EGP in Norveški finančni mehanizem?

Islandija, Lihtenštajn in Norveška so leta 2004 ustanovile Finančni mehanizem EGP in Norveška dodatno še svoj lastni Norveški finančni mehanizem za podporo socialne in ekonomske kohezije znotraj razširjenega EGP. Norveški finančni mehanizem je na voljo le novim članicam Evropske unije, medtem ko je Finančni mehanizem EGP na voljo tudi še manj razvitim starim članicam Evropske unije, kot so Grčija, Portugalska in Španija.

Skupno bo s finančnimi mehanizmi v petletnem obdobju 2004-2009 na voljo 1.170 milijonov evrov (to je 1,17 milijarde evrov). S Finančnim mehanizmom EGP so Islandija, Lihtenštajn in Norveška ponudile 600 milijonov evrov (od tega zagotavlja Norveška kot največja donatorka kar 570 milijonov evrov) za projekte v desetih novih članicah Evropske unije ter v Grčiji, na Portugalskem in v Španiji. Poleg tega je Norveška ponudila 567 milijonov evrov za projekte v desetih novih članicah Evropske unije z Norveškim finančnim mehanizmom. Za novinki Bolgarijo in Romunijo pa je predvidenih v obdobju 2007-2009 še dodatnih 72 milijonov evrov iz naslova Finančnega mehanizma EGP in 68 milijonov evrov iz naslova Norveškega finančnega mehanizma.

Koliko sredstev lahko prejme Slovenija?

Slovenija je v okviru obeh finančnih mehanizmov v obdobju 2004-2009 upravičena do skupaj 18,594 milijonov evrov pomoči in sicer v okviru Finančnega mehanizma EGP do 6,120 milijonov evrov in v okviru Norveškega finančnega mehanizma do 12,474 milijonov evrov.

Kaj je namen finančnih mehanizmov in kaj so njihove prednostne naloge?

Namen finančnih mehanizmov je prispevati k: 1. solidarnosti, saj zmanjšujejo socialne in ekonomske razlike v pravkar razširjenem EGP; 2. priložnostim, saj pomagajo novim članicam EGP k polnemu vključevanju na notranji trg; 3. medsebojnemu sodelovanju, saj združujejo stare in nove članice EGP in odpirajo nove prostore za politične in gospodarske odnose.

Prednostne naloge zadevajo naslednja področja: 1. varstvo okolja, vključno s človekovim okoljem, med drugim z zmanjševanjem onesačevanja in s spodbujanjem rabe obnovljivih virov energije; 2. spodbujanje trajnostnega razvoja; 3. ohranjanje evropske kulturne dediščine; 4. razvoj človeških virov, med drugim s spodbujanjem izobraževanja in usposabljanja, s krepitvijo zmogljivosti upravnih ali javnih služb lokalne uprave ali njenih ustanov ter demokratičnih procesov, ki to podpirajo; 5. zdravstvo in otroško varstvo; 6. akademske raziskave.

Norveški finančni mehanizem ponuja tudi sredstva za: 1. izvajanje zakonodaje na področju notranje varnosti in mejne kontrole, kakršna je podpora schengenskim akcijskim načrtom; 2. regionalna politika in čezmejne dejavnosti; 3. ureničevanje pravnega reda Skupnosti preko tehnične pomoči.

Kako potekajo razpisi za finančne mehanizme v Republiki Sloveniji?

Razpisi za zbiranje predlogov posameznih projektov v okviru Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma v Republiki Sloveniji se izvajajo prek Službe Vlade Republike Slovenije za evropske zadeve, ki je

nacionalna kontaktna točka za Finančni mehanizem EGP in Norveški finančni mehanizem v Republiki Sloveniji. Razpisi potekajo enkrat letno v spomladanskem času, prvi, ki je zajel leti 2004 in 2005, pa je bil izjemoma objavljen v septembru 2005.

Najvišji prispevek iz obeh finančnih mehanizmov v obliki nepovratnih sredstev na splošno ne sme presegati 60 % skupnih upravičenih stroškov projekta. Če se projekti sofinancirajo s sredstvi, dodeljenimi iz državnega proračuna na državni ali lokalni ravni v višini najmanj 15%, pa višina sredstev nepovratne pomoči finančnih mehanizmov lahko znaša celo do 85 % skupnih upravičenih stroškov. Če je prijavitelj nevladna organizacija ali socialni partnerji in je zaprosena nepovratna pomoč iz obeh finančnih mehanizmov, višina nepovratnih sredstev ne sme presegati 90%. Znesek zaprosene nepovratne pomoči iz EGP/Norveške mora biti najmanj 250.000 EUR.

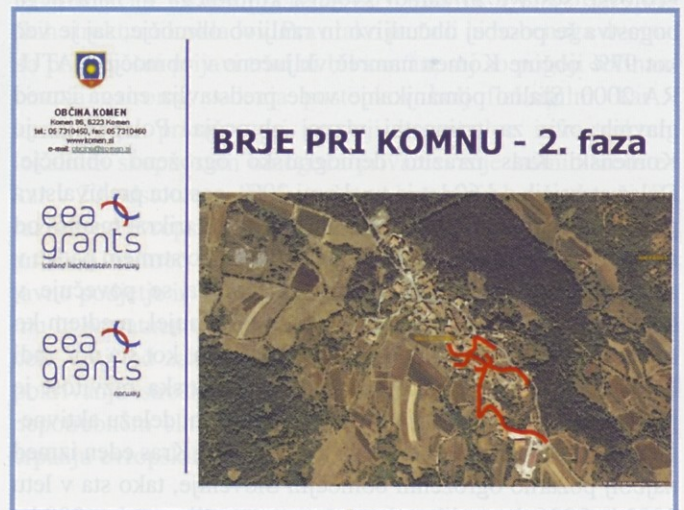
Če gre za investicijske projekte, potem je eden izmed razpisnih pogojev seveda izdano upravno dovoljenje za investicijski poseg, poleg tega pa tudi ustrezna investicijska dokumentacija, ki vključuje tudi analizo stroškov in koristi investicije.

Ob prijavi je treba izpolniti vse zahtevane prijavne obrazce tako v slovenskem kot tudi v angleškem jeziku, nekatere zahtevane priloge pa morajo biti poleg v slovenskem izvirniku tudi v povzetku prevedene v angleščino.

Kako je potekal izbor projektov v okviru drugega razpisa za finančne mehanizme v Republiki Sloveniji?

Maja 2006 se je iztekel rok za oddajo vlog na 2. javni razpis v okviru Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma v Republiki Sloveniji v višini nekaj več kot 2,8 milijonov evrov. Oddanih je bilo 110 prijav, med njimi tudi prijava Občine Komen s projektnim nazivom »Trajnostna oskrba s pitno vodo na Komenskem Krasu«. Postopek ocenjevanja in preverjanja oddanih vlog je bil izredno dolg in temeljit, saj je bilo že od vsega začetka jasno, da bi lahko bilo v najboljšem primeru izbranih največ 11 projektov, saj je po eni strani minimalni znesek donacije 250.000 evrov za projekt, po drugi strani pa je vseh razpoložljivih sredstev omejeno le na nekaj več kot 2,8 milijonov evrov. V okviru izbirnega postopka so bili projekti, ki so prišli v ožji izbor, še pod posebnim drobnogledom, saj je bilo opravljeno tudi ad hoc »terensko preverjanje« ali monitoring (predhodna najava le 48 ur prej) - torej ogled predvidenih lokacij investicijskih posegov na kraju samem in razčiščevanje nejasnih ali morda spornih podatkov iz prijavne dokumentacije v okviru osebnega poglobljenega razgovora. Več mesecev so prihajale še pisne zahteve po dodatnih pojasnilih in obrazložitvah. Jeseni leta 2007, torej 18 mesecev po izteku roka za oddajo vlog, pa je bilo nato končno znano, kateri izmed 110 projektov so prestali sito preverjanja in ocenjevanja. Teh je bilo le 6, med njimi pa je bil tudi projekt Občine Komen.

Kaj je ozadje in kaj se bo izvedlo v okviru projekta »Trajnostna oskrba s pitno vodo na Komenskem Krasu«?

Na območju Komenskega Krasa je sicer 95% prebivalstva priključenih na javni vodovod in s tem preskrbljenih z ustrežno kakovostjo pitne vode, še vedno pa sta dve večje vasi delno oziroma v celoti brez ustrezne pitne vode in brez ustrezne količine požarne vode. Tako se v Brju pri Komnu in na Lukovcu skupaj približno 100 prebivalcev večinoma oskrbuje z deževnico in/ali z dostavo pitne vode v gasilskih cisternah.

Odobreni projekt predvideva zgraditev razdelilnega vodovodnega omrežja v vzhodnem delu naselja Brje pri Komnu, ki doslej še ni bilo priključeno na javni vodovod, postavitve novega vodnega rezervoarja pri Nadrožici in priključitev naselja Lukovec na javni vodovod ter zgraditev razdelilnega vodovodnega omrežja in rezervoarja v naselju Lukovec. S tem bomo vsem prebivalcem zagotovili varno in zdravstveno ustrežno vodno oskrbo.

Obe naselji ležita na občutljivem območju Komenskega Krasa (del matičnega Tržaško-Komenskega Krasa), ki se razprostira na površini več kot 100 km² na obmejnem območju med Slovenijo in Italijo in je zaradi svoje geološke sestave in zaradi svojega kulturnega in naravnega bogastva še posebej občutljivo in ranljivo območje, saj je več kot 97% občine Komen namreč vključeno v območje NATURA 2000. Stalno pomanjkanje vode predstavlja enega izmed glavnih ovir za trajnostni razvoj območja. Poleg tega je Komenski Kras izrazito demografsko ogroženo območje. Delež starejših od 60 let je tu skoraj 20%, gostota prebivalstva pa je z nekaj manj kot 35 prebivalcev na km² trikrat manjša od slovenskega povprečja. Število prebivalcev po strmem padcu v zadnjih desetletjih sedaj stagnira, s tem da se povečuje v lokalnih središčih, kot sta npr. Komen ali Štanjel, medtem ko še vedno rahlo upada v bolj obročnih naseljih, kot sta npr. tudi Brje pri Komnu in Lukovec. Tudi gospodarska razvitost je podpovprečna, kar se odraža v izredno nizkem deležu aktivnega prebivalstva 20%. Poleg tega je Komenski Kras eden izmed najbolj požarno ogroženih območjih Slovenije, tako sta v letu 2003 in 2006 dva velikanska požara opustošila več kot 200 ha zemljišč in ogrozila štiri naselja na Komenskem Krasu, ki so k sreči že priključena na javni vodovod.

Na podlagi številnih razvojnih programov, še posebej na podlagi razvojnega programa, ki je bil izdelan v okviru Pilotnega Projekta Kras (1999-2003, 6 kraških občin, Vlada RS, Svet Evrope) in Regionalnega razvojnega programa Južne Primorske, predstavlja zagotovitev celovite komunalne infrastrukture na obravnavanem območju eno izmed glavnih prioritet za trajnostni razvoj sicer zelo specifične kraške pokrajine. Poleg tega bo tudi bistveno povečal požarno varnost in navsezadnje tudi olajšal zagotavljanje visokih zdravstvenih standardov.

V zadnjih letih se prav v naselju Brje razvija vinogradništvo, osmičarstvo in kamnoseštvo, torej tradicionalne in sonaravne dejavnosti, ki vse zahtevajo stabilno in ustrežno vodno oskrbo. Zaradi strnjenosti kraških vasi in pretežne rabe fosilnih energetskih virov za ogrevanje je deževnica, ki se zbira v individualnih vodnih zbiralnikih, zdravstveno oporečna in zaradi tega za gospodarske dejavnosti ni možno dobiti obratovnega dovoljenja brez dragega dovažanja pitne vode z

gasilskimi cisternami in/ali postavitve posebnih filtrirnih naprav.

Sicer pa se prav na zahodnem robu komenske občine nahaja tudi glavni vodni vir, ki ga upravlja javno podjetje Kraški vodovod, d.o.o., (v lasti petih kraških občin) in ki oskrbuje celotno območje Slovenskega Krasa s pitno vodo, poleg tega pa v sušnih poletnih mesecih tudi rešuje (turistično!) slovensko obalo od Kopra do Portoroža.

Projekt je razdeljen na dva podprojekta - zgraditev II. faze vodovodnega omrežja Brje pri Komnu in zgraditev vodovodnega omrežja Lukovec. S projektom bomo v okviru druge faze gradnje vodovodnega omrežja v naselju Brje pri Komnu (prva faza je bila že uresničena v letih 2006 in 2007) zgradili vodovodno omrežje še do 25 hiš v vzhodnem delu naselja in vodni rezervoar pri Nadrožici (velikost 120 m³), ki bo zagotavljal nemoteno in stabilno vodno oskrbo (sanitarna in požarna voda!) za celotno naselje Brje pri Komnu, pa tudi za sosednjo naselje Gorjansko, in sicer tudi v obdobjih povečane porabe vode (sušno obdobje, gašenje požarov). Skupna dolžina trase II. faze vodovodnega omrežja v naselju Brje je nekaj več kot 700 m. S projektom se bo zgradilo tudi 1,8 km dolg cevovod do naselja Lukovec, zgradilo vodovodno omrežje do 12 hiš v dolžini 500 m in rezervoar s hidropostajo (velikost 60 m³), ki bo stalno zagotavljal ustrezne količine sanitarne in požarne vode.

Skupna ocenjena vrednost projekta je nekaj manj kot 587.000 evrov, znesek odobrenega sofinanciranja pa je 396.449 evrov. Načrtovano je, da bi bil projekt končan do septembra 2008.

Kakšne so bile priprave Občine Komen za uspešno prijavo na razpise za finančne mehanizme v Republiki Sloveniji?

Priprave segajo še v daljno leto 2003, ko je bila izdelana projektna dokumentacija za pridobitev gradbenega dovoljenja za gradnjo vodovodnega omrežja v naselju Brje pri

Komnu in ko je bila nato konec istega leta tudi pridobljeno gradbeno dovoljenje. Žal tedaj in vse do leta 2005 ni bilo ustreznih razpisov za sofinanciranje investicije iz nacionalnih ali evropskih sredstev, tako da se je prva možnost ponudila šele s prvim razpisom v okviru programa Finančnih mehanizmov v septembru 2005. Zaradi dvoletnega »sušnega« obdobja, ko ni bilo možnosti, potegovati se za donatorska sredstva, se je na Občini Komen nabralo kar nekaj velikih in pomembnih investicijskih projektov, saj je bilo do septembra 2005 izdanih 5 gradbenih dovoljenj s področja komunalne infrastrukture in sicer za:

- graditev vodnega rezervoarja Nadrožica;
- graditev vodovoda Lukovec s črpalno postajo, hidropostajo in razdelilnim omrežjem;
- gradnjo komunalne infrastrukture - ureditev vodovoda in kanalizacije v naselju Komen III. faza;
- gradnjo komunalne infrastrukture - ureditev vodovoda in kanalizacije v naselju Komen IV. faza;
- gradnjo komunalne čistilne naprave v Komnu.

Uspešna izdelava številnih gradbenih projektov in pridobitev gradbenih dovoljenj zanj v tako kratkem času je bila posledica »timskega duha«, ki je zajel vse akterje - od Občine, projektantskega podjetja, do Kraškega vodovoda in nazadnje tudi upravne enote v Sežani. Občina Komen je nato vseh šest investicij povezala v celovit projekt z nazivom »Celovito ravnanje z vodnimi viri na Komenskem Krasu«, s katerim se je prijavila na prvi razpis Finančnih mehanizmov v septembru 2005. Žal pa pri prvem poskusu ni uspela, saj je bila vrednost projekta s skoraj 2,5 milijonov evrov očitno pretežka za razpisani sklad, ki je znašal 5,7 milijonov evrov. V maju 2006 je zato sledila odločitev, da se Občina Komen ponovno poteguje za sredstva Finančnih mehanizmov, toda tokrat z bistveno manjšim finančnim obsegom v višini manj kot 600.000 evrov, saj je novi projekt vključeval le polovico vodovodnega omrežja Brje (za prvo fazo je Občina Komen uspešno izkoristila državna sredstva za razvoj občin, ki so bila prvič podelje-

na v letu 2006), rezervoar Nadrožico in vodovod Lukovec, izločilo pa se je v celoti projekt za zgraditev komunalne infrastrukture v Komnu (ki se je sedaj začelo izvajati s pomočjo sredstev iz evropskih strukturnih skladov). Ob prijavi je bilo treba predložiti tudi zajetno investicijsko dokumentacijo, ki mora biti vedno prilagojena razpisnim pogojem in je ni mogoče pripraviti kar na zalogo za prihodnje potencialne razpise, in seveda tudi izpolnjeno in dokaj kompleksno prijavno dokumentacijo v slovenskem in angleškem jeziku, s katero se pojasni in obrazloži predvidene namene, cilje, učinke in posledice projekta z različnih zornih kotov (sestavni del prijave je tudi izpolnjen logični okvir).

Kje so glavne razlike med Finančnimi mehanizmi in evropskimi strukturnimi skladi?

Nobenega dvoma ni, da so razpisi Finančnega mehanizma še nekoliko zahtevnejši od razpisov evropskih strukturnih skladov. Dvojezična prijava, podrobni opisi in obrazložitve, terensko preverjanje, monitoring prijave itn. zahtevajo optimalno pripravo projekta, saj je selekcija med projekti izredna, ker je sredstev neprimerljivo manj kot v okviru evropskih strukturnih skladov. Prav tako pa tudi ni nobenega dvoma, da pri uspešni prijavi trud ni bil zaman, saj so pogoji sofinanciranja oziroma vodenja postopkov bolj fleksibilni, kar v konkretnem primeru pri gradnji komunalne infrastrukture lokalnim skupnostim omogoča privarčevanje lastnih sredstev kar v 20-odstotnem deležu celotne investicijske vrednosti. Za razliko od evropskih strukturnih skladov je pri Finančnih mehanizmi namreč dovoljeno za vodenje investicije pooblastiti javno podjetje in se tako na zakonit način izogniti nepotrebemu in potratnemu plačevanju davka na dodano vrednost, ki je celo večji od zahtevane lastne finančne soudeležbe občin pri pokrivanju stroškov investicij (to je 15%) in ki povsem po nepotrebem slabi absorpcijsko moč lokalnih skupnosti pri črpanju evropskih sredstev.

Kaj je pogoj za uspešno prijavo na tovrstnih razpisih?

Vsekakor je ključnega pomena, da so (investicijski) projekti že na zalogi. Tedaj je mnogo lažje v relativno kratkem času od objave razpisa do izteka roka za oddajo vlog pripraviti in izdelati vso potrebno prijavno dokumentacijo (npr.: investicijska dokumentacija, izpolnjevanje prijavnih obrazcev in prilog). Pri vsakem razpisu je smiselno čim bolj ustreči pričakovanjem donatorja glede namembnosti, ciljev in doseženih rezultatov, zato mora biti prijava tako tudi napisana - jasno in pregledno s poudarki na ključnih pričakovanih donatorja. In kot pri vsakem velikem projektu je treba zagotoviti tudi veliko timskega duha, saj smo uspešni le z združenimi močmi vseh vpletenih akterjev. Vztrajnost, tudi če ne uspeš v prvem poskusu, in prilagodljivost oziroma pripravljenost ter sposobnost učiti se iz preteklih napak, so tudi na tem področju tako kot marsikje drugje, pomembne vrline. Seveda pa mora biti na koncu tudi še nekaj sreče v igri, saj povsem brez nje tudi ne gre...

141 let rihemberške dinastije na Goriškem

O GOSPODIH Z GRADU RIHEMBERK TER O NJIHOVI POSESTI IN SORODSTVENIH POVEZAVAH - I. DEL

Martin Ličen

V okviru goriške zgodovine se rihemberški rod vpiše v začetku 13. stoletja, ko so otroci Folkerja z Rihemberka in s tem vsi njihovi potomci prešli v novo odvisnostno razmerje. Leta 1230 je namreč škof Henrik iz Brixna prepustil goriškemu grofu Majnhardu otroke svojega vazala Folkerja, od katerih ni imel velikih koristi, in v zameno dobil otroke Markvarda z Bleda. V listini oglejskega patriarha Ulrika pa se že leta 1188 kot priča

pojavi Oton z Rihemberka, za katerega pa se ne ve, v kakšnem sorodstvenem razmerju je bil s Folkerjem.

Upoštevač omenjeni letnici lahko sklepamo, da ju ločita ena ali dve generaciji in v primeru direktnega potomstva bi to pomenilo, da je Folker sin oziroma vnuk Otona. Dokazovanje te trditve je zaradi pomanjkanja pisnega gradiva oteženo. Več pisnih omemb pa imamo ohranjenih za naslednje tri generacije.

Ulrik I. z Rihemberka

Pripadniki Rihemberške dinastije so kot goriški ministeriali nastopali v številnih listinah goriške provenience, sami pa so listinili redkeje. Tako se Folkerjev sin Ulrik I. že leta 1231 pojavi kot priča pri pravnem dejanju goriškega grofa Majnharda¹, pojavlja pa se tudi skupaj s svojim bratom Folkerjem, prav tako v seznamu prič².

Že prva generacija Rihemberžanov v službi goriških grofov se je uveljavila v takratni družbi, na kar kaže naziv gospod (*dominus*), s katerim so označeni v listinskih besedilih, ter tudi dejstvo, da se njihova imena pojavljajo na začetku seznama prič oziroma v nekaterih primerih takoj za patriarhovim ali grofovim imenom³.

Ulrik I. pa ne nastopa samo kot priča, ampak nosi tudi vlogo rabsodnika v sporu med oglejskim patriarhom Bertoldom in grofom Majnhardom III. leta 1249⁴. Ulrikov brat Folker je verjetno umrl najpozneje leta 1250, saj se od tega leta naprej z Ulrikom v listinah pojavlja njegov drugi brat Hugon. Ulrik I. je imel štiri otroke: Konrada, Folkerja, Ulrika II. in hči Gertrudo.

Gertruda se je leta 1249 poročila z Biakvinom, sinom Vošalka iz Devina, in s tem sorodstveno povezala dve pomembni goriški ministerialski rodbini. Ob tej priložnosti je bila sklenjena tudi poročna pogodba, s katero je Vošalk v imenu sina Biakvina obljubil Ulriku I. 200 mark oglejskih denarjev, Biakvin pa je svoji soprogi obljubil 100 mark jutrnje⁵.

Sin Konrad je omenjen v mirovni pogodbi, sklenjeni leta 1252 med salzburškim nadškofom Filipom in goriškima grofoma, kot eden izmed talcev, ki bi bili poroki za ohranitev premirja⁶.

Ulrik I. je umrl leta 1277 v Čedadu, na njegov pogreb pa je svojega predstavnika poslal tudi oglejski patriarh Rajmund.

Ulrik II.

Še v času življenja Ulrika I. je rihemberški rod pridobil tudi nekatera posestva v Istri; najpozneje leta 1270 jim je namreč goriški grof podelil v zajem gospostvo Završje med Grožnjanom in Opartljem. Tega leta je Ulrik (II. ali III.) izdal ukaz, da se mora zapreti vsakega, ki bi v Završju deloval proti njemu. Na to gospostvo pa je vezan še en dokument iz leta 1276. Z njim je Ulrik II. zastavil svoji hčerki Frančiški, vdovi po Vošalku iz Momjana, svoje dohodke iz gospostva v Završju za 1000 malih veronskih liber⁷.

V primerjavi z Ulrikom I. je v dokumentih takratnega časa veliko manj omemb njegovega sina Ulrika II., kar pa ostane nespremenjeno tudi v naslednjih generacijah. Poznan je tudi brat Ulrika II., Folker. O njem nam priča listina, s katero se je po njegovi smrti leta 1297 razdelila njegova dediščina med Rudolfa iz Svibnega, Bertolda iz Strassberga, Majnclina s Turjaka ter bratom Ulrikom. Prvi trije so bili vsi poročeni s Folkerjevimi hčerami Diemuto, Gertrudo in Nežo, ki jih je imel v zakonu z Nežo iz Velthursna⁸.

Grad Rihemberk

Ulrik III.

Rihemberški rod se je nadaljeval s sinom Ulrika II. Ulrikom III. Ulrika III. zasledimo v listini iz leta 1292, s katero je dal svoji ženi Kunigundi, hčeri Dietalma iz Villalte, završniško gospostvo za jutrnjo. Ulrik III. je bil kot edini Rihemberžan nosilec enega izmed dvornih uradov goriških grofov. Med leti 1295 in 1297 je bil Ulrik III. dvorni mojster (*magister curie*), ki je stal na čelu dvorne uprave, podrejeni pa so mu bili vsi ostali dvorni uradi.

Preseneča dejstvo, da kljub pomembni vlogi, ki so jo imeli gospodje z Rihemberka (dvorni mojstri so prihajali le iz najpomembnejših ministerialskih rodov goriškega grofa), niso bili nikoli prej ali potem nosilci katerega koli goriškega urada. Ulrik III. se s to funkcijo omenja leta 1297, ko ga goriški grof Albert II. imenuje *dilectus ministerialis noster Ulricus de Reyfenberch, magister curie nostre*, umrl pa je leta 1301⁹.

Poznani so trije sinovi Ulrika III.: Konrad in Ulrik imata tipični rihemberški imeni, Dietalm pa je dobil ime po očetu svoje matere Kunigunde Dietalmu iz Villalte.

Ulrik V. - zadnji Rihemberžan

Zadnja generacija rihemberških gospodov nastopi z otroki Dietalma: Hugonom, Palmeiro in Ulrikom V. Zadnji rihemberški moški potomec Ulrik V. je izpričan v več dokumentih.

Leta 1336 je bilo sklenjeno premirje med goriškimi grofi in oglejskim patriarhom in tako se je končal spor za grad

Braulins v Pušji vasi, ki ga je v vojni osvojil oglejski patriarh¹⁰. Kot poroštvo za izvajanje mirovnih sklepov je oglejski patriarh dobil za štiri mesece talce, med katerimi je bil tudi Ulrik V., sin Dietalma z Rihemberka.

Ulrika V. spet srečamo leta 1356, ko je bil sklenjen sporazum s predstavniki Beneške republike¹¹, leta 1358 pa zastavi beneškemu dožju svoj grad v Grožnjanu kot poroštvo za poravnavo dolga¹². Zadnjič se Ulrik V. omenja julija leta 1371 zaradi spora glede lastništva nekega posestva na Krasu¹³. Umrl je v drugi polovici leta 1371, saj se 12. decembra že omenja njegova vdova. Vse posesti, s katerimi je ta plemiški rod upravljal, pa so bile združene v rihemberški urad, na čelu katerega je bil grofov upravnik.

Oskrbnik rihemberškega gradu je postal Štefan z Dornberka, ki v svoji listini pravi, da ga je goriški grof Majnhard ohišil na svojem gradu Rihemberk, da ga oskrbuje in varuje, dokler bo tako po njegovi (grofovi) volji in milosti¹⁴.

Še nekateri predstavniki rihemberške hiše...

V dokumentih tedanjega časa je mogoče zaslediti še nekatere omembe predstavnikov rihemberške hiše, a jih zaradi skoposti podatkov težje uvrstimo v sorodstveno strukturo tega rodu. Tako se leta 1251 omenja Henrik z Rihemberka, ki je od svojih vazalov prejel seznam njihovih fevdov in bil omenjen z označbo »iz starega plemstva«, in bi lahko bil brat Ulrika I. oziroma njegov stric¹⁵.

Trideset let pozneje, leta 1281, je Nikolaj z Dornberka dal v imenu Otona z Rihemberka, imenovanega Winbuler, vse zaloške posesti pod gradom Dornberk oglejskemu patriarhu Rajmundu, ta pa jih ponovno podeli v fevd Rihemberžanom, tokrat Orklinu z Rihemberka, za katerega pa ne moremo z gotovostjo govoriti o njegovem sorodstvenem razmerju z Otonom ali s katerimkoli drugim Rihemberžanom¹⁶.

Leta 1287 se poleg Ulrika (II. ali III.) omenja Pren iz Rihemberka, ki je verjetno pripadal isti generaciji kot Ulrik, in bi tako bil lahko brat ali bratranec. Oba se s svojimi četami pridružila vojski patriarha Rajmonda v vojni proti Benetkam¹⁷.

Giuseppe de Sardagna je v svojem članku pod rubriko »Omenjeni v dokumentih« zabeležil še Varnerija, omenjenega leta 1295, Dietalma mlajšega iz leta 1315, ki bi po imenu lahko bil eden izmed sinov Dietalma z Rihemberka, ter Henglema in njegovega sina Engelsacha, zapisanih leta 1320. V letih 1328 in 1330 je omenjen Grifon. Leta 1335 sta omenjena Friderik in njegov sin Artulf ter leta 1359 Benvenut in njegov sin Štefan¹⁸.

Poskus razlage izvora Rihemberških

Kot je že napisano, so bili Rihemberški gospodje v službi goriških grofov in so se najverjetneje v prostor Vipavske doline priselili potem, ko so vstopili v odvisnostno razmerje z njihovimi novimi fevdnimi gospodi. Kdaj naj bi se to zgodilo,

Wolfgang Lazius, eden prvih avtorjev, ki je pisal o gospodih z Rihemberka.

WOLPHINGVS LAZIVS

je zaradi redkosti in neraziskanosti ohranjenega arhivskega gradiva težko dati zanesljivo in dokazljivo razlago.

Prav tako ne moremo iz istih razlogov govoriti o točnosti različnih trditev na vprašanje, od kod naj bi plemiški rod Rihemberških prišel v spodnjo Vipavsko dolino, na severni rob Krasa, čeprav je tu slika malenkost bolj jasna: v zgodovinopisju se namreč pojavljata dve hipotezi o izvoru rihemberških gospodov. Po obeh naj bi imel rod korenine na Južnem Tirolskem, razlikujeta pa se po tem, kateri grad naj bi rodu dal ime. Po razlagi Milka Kosa naj bi rod Rihemberških nosil ime po gradu Riffenstein, danes Reiffenstein pri Vipitenu (nem.: Sterzing), severozahodno od Bressanoneja (nem.: Brixen) v dolini reke Isarco (nem.: Eisack)¹⁹. V 12. stoletju se v virih omenjajo ministeriali briksenske škofije s pridevkom »iz Riffensteina« in do leta 1230 so bili pripadniki rihemberškega rodu prav to - ministeriali v službi škofa iz Brixna.

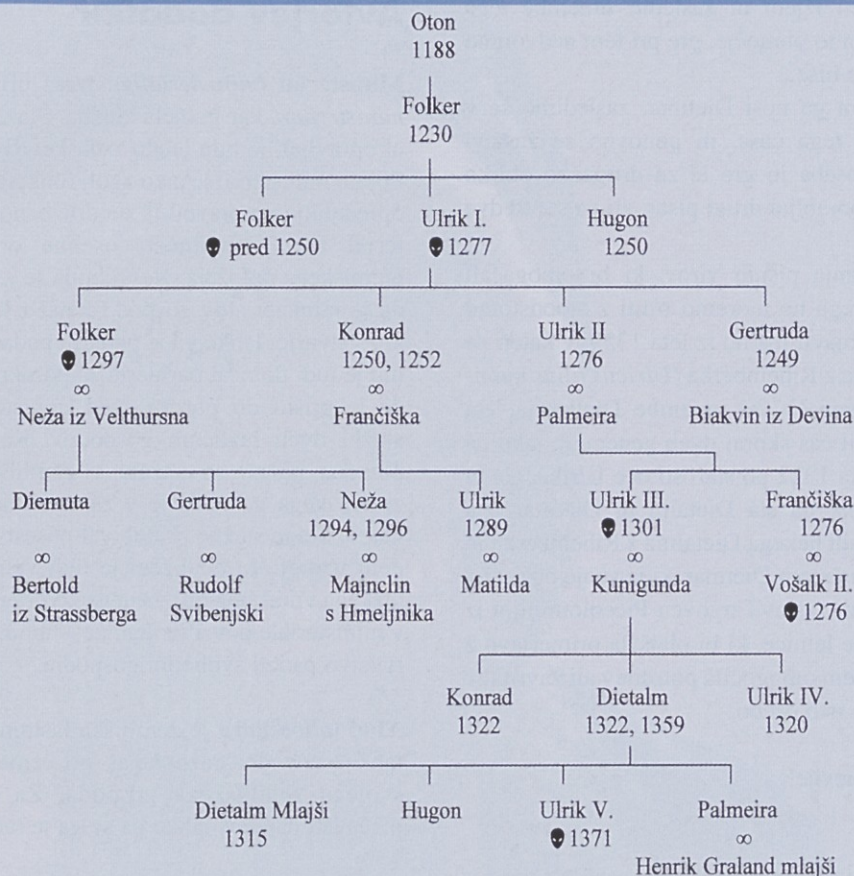
O tem govori listina, izdana leta 1230 (po Wiesfleckerju pred septembrom), ki sta jo potrdila škof Henrik iz Brixna in goriški grof Majnhard. Z njo je škof potrdil, da se je s kolegijem stolnega kapitlja, tirolskega grofa, njegovega odvetnika in njegovih ministerialov ter goriškim grofom Majnhardom dogovoril o naslednji menjavi: škof je prepustil grofu Majnhardu otroke Folkerja z Rihemberka, ki da so mu v majhno korist, v zameno pa je škof od grofa dobil Konrada, sina Markvarda z Bleda in njegovo sestro, ki škofu koristijo. Na koncu besedila nastopajo kot pričevalci tega pravnega dejanja ... *Wintherus prepositus ecclesie Brixinensis, Henricus decanus eiusdem ecclesie, dominus Conradus de Stilves, Pertholdus scriba, eiusdem ecclesie canonicum et comitis Tyrolensis Brixinensis ecclesie advocati, dominus Vgo de Tvvers, dominus Arnoldus de Rodench etc*²⁰.

Kos tako ugotavlja, da so bili Rihemberžani sprva ministeriali briksenske škofije, leta 1230 pa so z zamenjavo Folkerjevih sinov postali ministeriali v službi goriškega grofa. Ker pred tem časom ni poznan noben gospod z nazivom »z Rihemberka«, ki bi bil povezan z Briksensko škofijo, ampak le »z Riffensteina«, je izpeljana teza o prenosu imena tega gradu na nov grad na Goriškem, potem ko so postali gospodje z Riffensteina novi goriški ministeriali. In še ena podobnost z gospodi z Riffensteina je uporaba moškega osebnega imena Ulrik, ki je bilo zelo pogosto uporabljeno tudi pri moških potomcih z Rihemberka²¹.

Drugi vidik izvora imena Rihemberk je zastopal že avstrijski humanist Wolfgang Lazius v 16. stoletju. On izpeljuje poreklo Rihemberžanov iz bavarskega rodu Greifenberg, ki se v virih pojavijo v drugi polovici 12. stoletja in so na Južnem Tirolskem sezidali grad Greifen, danes Greiffenstein pri Bolzanu (nem.: Bozen), ter se začeli po njem tudi poimenoovati²². Plemiške družine so se namreč izvorno imenovala po svojih gradovih in ne obratno. To navado so delno opustili potem, ko so se plemiške družine preselile v mesta, po drugi strani pa so priseljene plemiške družine pogostokrat gradove, ki so jih sezidale, poimenovala s svojim družinskim imenom.

V prid hipotezi o bavarskih gospodih Greifenberg govori več dejstev. Zgovoren je podatek, da so tako gospodje z Greifenberga kot gospodje z Rihemberka v svojih grbih in na svojih pečatih imeli upodobljen motiv grifa (nem.: Greif) -

Genealoška preglednica Rihemberžanov.

mitološkega bitja z levjim trupom, orlovo glavo in s krili. Trdnost te razlage pa se zamaje, ko se spustimo v razvoj oblik samega naziva. V virih iz 13. stoletja se za ime Rihemberk največkrat pojavi zapis Rifenberch s kratkim *-i-* in ne z diftongom *-ei-*, kot ga zasledimo v besedi Greif. V tem primeru se imena Rifenberch ne da povezati s krilatim bitjem v njihovem grbu, kot je to mogoče pri imenu Greifenberg, in tako obvelja členitev imena, kot sem ga opisal v prejšnjih vrsticah (Riff-greben). Se pa zapisi tega pridevka začnejo spreminjati v drugi polovici 13. stoletja, ko se dosledno začne uporabljati oblika Reifenberch z diftongom *-ei-* ... Ali je bila ta sprememba zapisa posledica vpliva morebitnega izvirnega imena Greifenberg, ali pa so bile to napake srednjeveških pisarjev, je težko reči oziroma dokazati, vendar se tudi v času uporabe oblike Rifenberch v dokumentu pojavi tudi pozneje uveljavljena oblika: v listini iz leta 1229, zapisani 11. marca v Čedadu, se na koncu besedila med navzočimi pri tem pravnem dejanju omenja tudi Folker »de Reifenberch«, to je taisti Folker, ki nastopa v listini iz leta 1230 in je označen kot »de Rifenberch«. V tej listini oglejski patriarh Bertold potrjuje opatnji Merengardi in samostanu sv. Marije v Ogleju vse posesti in daritve s strani predhodnih patriarhov Popa, Sigeharda in Ulrika. Poleg Folkerja, ki se omenja na koncu besedila, so bili pri listinjenju prisotni še drugi svetni in posvetni gospodje. Na prvem mestu je naštet škof v Pulju Henrik, sledijo mu škof v Novigradu Girardo, opat v benediktinskem samostanu sv. Martina v Beligni južno od Ogleja, Arhinidij, predstojnik sv.

Ulrika (Urha) Oton, dekan v Čedadu Konrad, goriški grof Majnhard, vicedom Konrad ter na koncu še naš Folker²³. Ker je Folker nastopal kot priča poleg goriškega grofa Majnharda, kateremu so bili leta 1230 prepuščeni Folkerjevi otroci, daje slutiti, da Rihemberžani pred letom 1230 res niso bili še v službi goriških grofov.

Prav tako lahko zasledimo v virih iz 14. stoletja še redkeje uporabljen zapis Greifenberg v besedilih, ki se nanašajo na pripadnike rihemberške dinastije. Dietmar z Grefenberga se je odpovedal fevdu nad gradom v Vipavi, katerega je leta 1320 oglejski patriarh Pagano podelil v fevd Rainerju.²⁴ Verjetno isti Dietmar z Greifenberga, kastelan v Vipavi, je glavni subjekt v pismu, ki ga je tirolsko-goriški grof Henrik pisal beneškemu dožu Ivanu Superanciu: v njem je zapisano, kaj storiti glede Dietmarja, ki ima v ujetništvu Benečana Tomaža in Rika ter ambasadorja Kopra Fračiška²⁵.

Kako vemo, da je ta Dietmar pripadnik rihemberškega rodu in da ta oznaka Greifenberg ne pomeni neke druge plemiške rodbine? S pomočjo primerjalne metode lahko primerjamo več listin ali kakšnih drugih pisnih virov, ki so nastali v razmeroma kratkem časovnem obdobju.

Pismo, v katerem se omenja Dietmar z Greifenberga, je bilo napisano 1. septembra leta 1323. Czoernig omenja listino iz leta 1322, s katero sta brata Konrad in Dietmar z Rihemberka prodala Lipo na Krasu, ter dogovor iz leta 1329 z oglejskim patriarhom Paganom, s katerim se ureja desetina v Miljah²⁶. Ker na Goriškem teritoriju ni poznan noben rod z

Greifenberga in ker razen izjem ni zaslediti omembe tega imena, ki bi se nanašala na to območje, gre pri tem nedvomno za pripadnike rihemberške hiše.

Podobno ime, kot ga nosi Dietmar, zasledimo še v nekaterih dokumentih iz tega časa, in ponovno se zastavi vprašanje, ali je to ista oseba in gre le za drugačno obliko njenega zapisa, ki jo je uporabljal drugi pisar, ali pa sta to dve različni osebi?

Zaradi pomanjkanja pisnih virov, ki bi omogačali natančnejšo primerjavo, tega ne moremo trditi z stoodstotno gotovostjo. Sardagna je objavil listino iz leta 1359, v kateri se omenja Ulrik, sin Dietalma z Rihemberka (*Ulricus filius quondam Detalmi de Rayfinberg*)²⁷. Od omembe Dietmarja leta 1322 do leta 1359 je minil čas skoraj dveh generacij, tako da bi lahko bil Dietmar iz leta 1322 po starosti oče Ulrika. Če bi to držalo, lahko sklepamo, da sta Dietalm in Dietmar ista oseba. Czoernig omenja tudi nekega Dietalma z Rihemberka in opozarja na podobnost z imenom Dietmar, ki je svoje posesti v Ziljski dolini na Koroškem zastavil trgovcu Piccolominiju iz Sienne²⁸. Žal pa ni podane letnice, ki bi olajšala primerjavo z ostalimi omembami ter s tem omogočila potrditev ali zavrnitev hipoteze, da gre tudi tu za isto osebo.

Nadaljevanje v 89. številki revije!

Martin Ličen, univ. dipl. zgodovinar - Branik 33, 5295

Opombe

- 1 Wiesflecker: Die Regesten, št. 434; Kos: Gradivo 5, št. 553.
- 2 Wiesflecker: Die Regesten, št. 444.
- 3 Wiesflecker: Die Regesten, št. 480.
- 4 Baraga: Gradivo, št. 82; Wiesflecker: Die Regesten, št. 539; Schumi: Urkunden, št. 161.
- 5 Štih: Srednjeveške, 185.
- 6 Baraga: Gradivo, št. 186; Wiesflecker: Die Regesten, št. 591.
- 7 Štih: Srednjeveške, 186.
- 8 Štih: Goriški grofje, 118.
- 9 Stopar: Rihemberk, 21.
- 10 Joppi: Documenti, AT XIV, št. 128.
- 11 Sardagna: I signori, 152, št. VII.
- 12 Sardagna: I signori, 155, št. IX.
- 13 Kos: Iz zgodovine, 118.
- 14 Štih: Goriški grofje, 210: ...pehaust hat auf sein vest Reiffenberg, als lang sein gnad und will ist, in semblicher weise, daz ich die vorgeante vest in guter hut und phleg haben soll... V 14. stoletju se je uveljavil izraz »ohišiti« (behausen), kar pomeni zaupati kastelanu varovanje, oskrbovanje in vzdrževanje gradu, ki naj bo zmeraj odprt za goriškega grofa in njegovo spremstvo. V tem času se je namreč spremenil dotedanji vojaški sistem, po katerem je plemič v zameno za opravljanje vojaške službe dobil od deželnega gospoda zemljiško

Avtorjev dodatek

*)

Ministerial (*ministerialis*): izraz prihaja iz latinske besede *ministerium*, kar pomeni služba. Služba, ki jo je tak ministerial opravljal, je bila lahko vojaške, dvorne ali upravne narave. Pojem ministerial je tako zgolj funkcijska oznaka, ki nosilca ne opredeljuje ne pravno in ne družbeno. V sebi združuje ministerial tako značilnosti osebne odvisnosti kot svobode plemiškega položaja. Nesvoboda se je kazala predvsem v tem, da je ministerialov gospod ravnal z njim v pravnem prometu kot s stvarjo: lahko ga je podaril, podelil ali zamenjal, hkrati pa mu je tudi določal partnerja za poroko in delil njegove otroke, če je prišlo do poroke med ministerialskima rodovoma, v službi dveh različnih gospodov. Karakteristike svobodnega plemiča pa so se kazale v zemljiški politiki: od svojega zemljiškega gospoda je v zameno za opravljanje vojaške ali katere druge službe pridobival posestva - fevde, ki jih je lahko delil naprej. Ta dualizem je tudi velikega pomena za rešitev težkega vprašanja družbenega izvora ministerialstva: ali so bili v ministeriale povzdignjeni nesvobodnjaki, ali pa so v ministerialstvo padali svobodni gospodje.

**)

Alod (*allodium*): je zemljiška lastnina, s katero je ministerial lahko svobodno razpolagal, pri čemer ni potreboval soglasja svojega zemljiškega gospoda. Za olod ni bilo potrebno plačevati dajatev, lahko pa se ga je tudi brez ovir dedovalo.

***)

Tlačan: pripadnik najnižjega družbenega sloja v fevdalni družbi. Kmet-podložnik je moral za zemljo, ki jo je dobil od svojega gospoda, plačevati dajatve ter opravljati delo-tlako na gospodovi zemlji (dominikalna ali pridvorna posest), lahko pa je opravljal tudi različne druge funkcije, kot so prevoznitvo, gradnja cest, ...

gospodstvo z gradom. Da bi si čim več gradov neposredno podredil, je nanje postavil svoje uradnike - kastelane oziroma oskrbnike: Vojaška služba se je namesto s podeljenim fevdom začela plačevati z denarjem, viteško vojsko pa je tako zamenjala najemniška vojska.- Glej Štih: Goriški grofje, 208!

15 Stopar: Rihemberk, 20.

16 Bianchi: Thesaurus, št. 460.

17 Kronika: 74.

18 Sardagna: I signori, 173.

19 Kos: Urbarji, 34; Kronika: 74.

20 Wiesflecker: Die Regesten, št. 431. V Kroniki je pri opisu prve omembe narobe zapisan naziv Folkerja: avtor je zapisal, da je škof predal grofu otroke Folkerja iz Riffensteina, pravilno pa je ... Folkerja iz Riffenbercha (Folkerus de Riffenberch). S tem je bralec lahko prehitro zaveden o tem, katera trditev o izvoru Rihemberžanov je pravilna.

21 Kos: Urbarji, 34.

22 Stopar: Rihemberk, 20; Czoernig: Das Land, 647.

23 Wiesflecker: Die Regesten, št. 428.

24 Czoernig: Das Land, 647.

25 Sardagna: I signori, 150, št. II.

26 Glej op. 24!

27 Sardagna: I signori, 163, št. XII.

28 Glej op. 24!

Še vedno kupujete revijo v prosti prodaji?

DWG00074 | HELIKOPTER

Oglasno sporočilo Založbe Rokus Klett, d. o. o. Stegne 9 b, 1000 Ljubljana

Postanite naročnik

in uživajte ugodnosti, ki vam jih to prinaša.
Hkrati boste postali tudi član društva
National Geographic Society.

	*Enoletna naročnina 12 števil	*Dveletna naročnina 24 števil	*Triletna naročnina 36 števil
Cena v prosti prodaji	55,08 EUR	110,16 EUR	165,24 EUR
Popust Vaša cena	13 % 48,00 EUR	23 % 85,00 EUR	27 % 120,00 EUR

**DODATNA
DARILA**

OB NAROČILU ZA DVE LETI
komplet razglednic National Geographic

OB NAROČILU ZA TRI LETA
knjiga
OBRAZI
National
Geographic,
najboljši
potrebi

Velja do
razprodaje
zaloga.

*Naročnina velja do pisnega preklica.
Eno-, dve- in triletna naročnina pomeni obdobje plačila naročnine.

informacije in naročila

brezplačna številka 080 19 22

narocila@rokus-klett.si

www.nationalgeographic.si

 **NATIONAL
GEOGRAPHIC**
SLOVENIJA

MOJA NONA TONA

Ana Marija Petak

Ležala je ob možu, ki jo je s svojo mogočno postavo odrinil na rob tesne postelje. Držala se je za njen rob, da ne bi padla na trdi leseni pod. Bila je še noč. Po vročem poletnem dnevu se je prilegel hlad, ki je s hladnim vetercem, šele v drugi polovici noči, ublažil težko, kot gobo visečo vročino, tako značilno za kraško gmajno in za v kupčke hiš stisnjene vasi. Tona ni spala. Z odprtimi očmi je poslušala pesem slavca, ki je gnezdil na sosedovem vrtu in oznanjal, da je noč še dolga. Ni smela počakati dneva, saj je vedela, da je noč njena edina uteha, ki ji bo pomagala v njenem brezupu in žalosti. Počakala je, da je Dreja trdno zaspal. Splazila se je v sosednjo sobo, kjer so spali njeni štirje najstarejši, si čez srajco in kamižolo ogrnila plet in s tihimi koraki šla čez temno, kamnito dvorišče.

Luna je pravkar zašla. Noč je bila jasna in temna. Zvezde so kot majhne lučke migljale in jo vračale v tiste svetle čase, ko ji je brat, študent Janez, razlagal osnovne pojme o njihovem kroženju in o Rimski cesti, ki jo je še posebej vznemirjala in spominjala na dolgi beli pajčolan, ki ga je nosila ob prvem obhajilu. Bila je najstarejša hči v družini in dovolj stara, da bi lahko ostala teta na veliki kmetiji. Poročili so jo z vdovcem. Vsi so bili navdušeni nad njeno srečo, saj se je poročila v večji kraj, kot je bila njihova vas. Pa tudi ženin ni bil na odmet. Samo mama Johana je vedela, da to ni tisto...

Ob koncu strmega klanca se je oglasil vaški pes, za njim pa celo krdelo, tako se ji je zdelo. Tudi sosedov najmlajši je zajokal in jo prebudil iz sanj, da jo je v prsih stisnilo in zdramilo v kruto resničnost. Pospešila je korak in zavila na stezo, ki je prečkala gmajno. Tako se je izognila glavni cesti in skrajšala pot do svoje vasi. Kako dobro je poznala to pot. Neštetokrat jo je prehodila. Poznala je vsa drevesa ob njej, saj so ji bila kačipot ob temnih nočeh prva leta zakona, ko še ni vedela in znala, kako naprej in ji je bil pogovor s svojo mamo Johano edina uteha in opora.

Kmetija je bila velika. Njive, vinogradi in pašniki so bili razmetani daleč naokoli. Moževi predniki so kupovali zemljo, kjer je bila pač naprodaj. Saj

ni bilo veliko denarja; komaj toliko, da so si privoščili kakšno "drgolino", kakor so temu rekli, in jo počasi spremenili v njivo, da so lahko preživeli družino in kdaj pa kdaj nesli "primicije" naprodaj v Trst. V novem domu jo je čakalo le delo, molčeči mož, ki je spregovoril samo takrat, ko je v kleti pogledal globlje v kozarec; in takrat je morala z otroki prespati pri sosedih. V glavi mu je rojila le ena misel: zemlja, zemlja, kot da so se mu vse neuresničene želje nonotov, non, stricev in tet ugnezdile v dušo, srce in pamet. Vsaka na novo pridobljena krona je šla za novo drgolino... Tu so bili še otroci, hvala bogu; skoraj vsako leto eden: Marija, Franca, Francelj, Ana in Milka.

Mama, kdaj bom šla k noni v Križ? Saj boš šla! Sedaj sta tam tvoja bratranca Miha in Maks. Takoj za njima prideš ti na vrsto. Kaj pa Ana, ali bo lahko šla tudi ona? Ne, kar sama boš pri noni! Ana in Franca morata vsak dan na pašo. Marija je že prevelika, Francelj pa pomaga atu pri živini in na njivah.

Mama Johana je dobro vedela, kako težko njeni otroci preživljajo družine in majhne otroke, ker so se rojevali drug za drugim, zato je tudi Toni z občasnim prevzemom njenih najmlajših lajšala življenje. Odkar ji je pred dvema dnevoma mama sporočila po sosedovi strini, ki je prav tako dobro poznala skrivne poti, da naj pride, in nič drugega, je v srcu vedela, kaj se je zgodilo.

Ob stezi je bilo vse manj dreves; pred njo se je razprostirala križka gmajna, porasla z brinovimi grmički in s posušeno travo. Najnevarnejši del poti je morala prehoditi pazljivo in počakati na pravi trenutek, ko se bo v primerno razdaljo umaknil žandar, eden od mnogih, ki so stražili vas, da ne bi kdo prišel ali odšel iz vasi in ogrozil ostalo prebivalstvo z davico, ki je razsajala po kraških vaseh. Čeprav je bila še noč, je videla, da je bil žandar že tako daleč, da je lahko neopazno smuknila mimo.

Vedela je, da je že blizu doma. Bližala se je vaški kržadi, kjer se je svetila komaj zaznavna migotajoča lučka. Ob velikem kamnitem križu je stala postava z majhnim fagarjem v rokah. Tona je vedela, da je to mama Johana. Za trenutek je postala, nato sta

Pil v Križu ob cesti Križ-Filipčje Brdo

molče nadaljevali pot do doma. Zdelo se ji je, da hodi neskončno dolgo. V srcu si je želela, da bi bila pot še daljša. Čeprav je bila ob njej mama, edini človek, ki jo je razumel in imel rad, sta bili nogi težki, da je od časa do časa kar nista ubogali.

Doma je v veži svetila petrolejka in z majhnim plamenom osvetljevala sosednjo kamro. Pristopila je k večni lučki in se zazrla v svojo, komaj štiri leta staro Milko. Zdelo se ji je, da je še manjša, kot jo je bila vajena. Majhen, izsušen obrazek je bil obdan s cvetjem z domačega vrta. Bela, na hitro sešita oblekca, ki je ovijala suhljato telesce. Johana je pristopila k hčeri in jo prijela za roko. Tona je vedela, da bo mama Johana molčala. In prav je bilo tako. Žalost je bila prevelika, da bi jo oskrnila z eno samo besedo tolažbe.

Tona, dan bo, na pot moraš! Brez besed si je ovila plet čez rame, še enkrat pogledala mali obrazek in odšla proti kržadi. Do križa jo je spremljala Johana, kjer je krenila na svojo tolikokrat prehojeno stezo.

Ni vedela, kako je prišla domov. Samo žandarja se je spomnila, da se ji je umaknil s poti, prestrašen ob čudni pojavi, ki je hitela skozi temo. Od daleč so se oglašali prvi petelini. Slavec je že zdavnaj utihnil...

Ko je prišla na domače dvorišče, se ji je k nogam stisnil Perun in imela je občutek, da pes ve za njeno žalost. V hiši je bilo vse tiho. Slekla je kamižolo in legla k spečemu možu. Skozi okno je pronicala svetloba novega dne. Tona je vedela, da bo ta dan kot vsak drugi doslej, samo žalost bo nekaj časa vse večja in večja.

Čutila je, da se je mož obrnil in zbudil: Tona, dan se dela, krave je treba pomolsti!

Slovarček

kržada = vaško križišče z znamenjem, navadno s kamnitim križem
 primicije = najzgodnejše sadje in zelenjava
 fagar = petrolejka z ročajem za zunanjo uporabo
 drgolina = kos gmajne, ki jo je treba očistiti kamnov, brinovih grmov in trav
 strina = starejša ženska

ESTRELLITA - PESEM

Manca Košir ob otvoritvi trgovine Kraševka v Ljubljani

Dogodki so jezik Vesolja, pravijo modri. Prinašajo njegova sporočila in se dogajajo vsakomur izmed nas, piše Chris Prentiss v pristrčni knjižici *ZEN in umetnost doživljanja sreče*. Večino časa se sporočil Vesolja ne zavedamo, pravi, in zato zamudimo prave priložnosti v življenju. Poziva nas: »Ozavestimo dragocena sporočila Vesolja in se zahvalimo zanje. Potem se bo sporazumevanje okrepilo in sporočila bodo postala vse bolj prepoznavna.«

Podpišem. V jezik Vesolja ne verjamem zato, ker o njem govorijo razsvetljeni različnih časov in kultur, temveč zato, ker imam vsakodnevne izkušnje z branjem tega jezika in je moje življenje polno prav zato, ker sem z Vesoljem v »partnerskem« odnosu. Naj vam opišem nekaj dogodkov manjše sorte, da vas z večjimi ne bi prestrašila!

Obožujem angele. V torbici nosim majhnega navihanega debeluščka s krilci in z rdečim srčkom v ročici iz blaga. Po stanovanju jih je toliko, da se pogled kar mimogrede ustavi na kakšnem. Še spim z njim, ki mi ga je za božič poklonila moja najljubša najmlajša. Bralci (pardon: bralke) te kolumne z naslovom *Moški-ženske veste*, da nenehno navijam za naša skupna srečevanja, druženja in bivanja. Ne govorim o ženskih ali moških rečeh, temveč pravim, da so vse naše skupne reči. Kajti *ljudje smo angeli z eno perutjo, zato lahko letimo le objeti*, sem zapisala najbrž že velikokrat. Zaradi te metafore imam rada angele ...

Obožujem tudi bele vrtnice, bele rože na sploh, te so mi kot okrasno rezano cvetje v vazah najlepše. V meni zbuja-

jo občutek čistosti, miline in tišine (rože tudi govorijo, rdeče in oranžne znajo strastno poseči v kake navidez mirne trenutke), zato sem rada obdana z njimi. Zadnje čase sem zaman gledala v izložbe cvetličarn in se ozirala po belih vrtnicah, ki sem jih iskala. V nočni meditaciji *yoga nidra* je namreč potrebno vizualizirati belo vrtnico in ker je že dolgo nisem videla, sem si jo zaželela, da jo bom ponoči lažje zagledala pod zaprtimi vekami.

Naj k tejle ekspoziciji pripišem še, da rada hodim v kino, gledam pa samo posebne filme. Take, ki komunicirajo z mojo dušo in iz kina odidem nahranjena. Med slovenskimi režiserji me posebej nagovarjajo filmi Metoda Pevca. Ko sva s prijateljico gledali premiero *Pod njenim oknom*, sva glasno uživali, med projekcijo sva se kar objemali, ah, kako čudovit film... Ko se je končal, sem se obrnila nazaj in se opravičila gospej, ki je sedela za menoj. Opravičila za čustven kraval, ki sva ga delali. Pa se gospa nasmehne z najlepšim nasmehom pod nebeškim svodom in reče: »Ah, saj me nista motili. Jaz sem Metodova žena ...«

Vesolje mi moli Metoda pod nos na poseben način. Nisem bila začudena, da sem dobila karto tudi za premiero njegovega zadnjega filma *Estrellita - pesem za domov*. Sem zapustila pomembno prireditev, da sem pravočasno sedla na stol v kinu Vič. In se je začelo ... Glasba, v kateri se je kopala moja duša, počasni kadri, ki so umirili moje dihanje, zgodba, ki me je potegnila, smrt, o kateri sem tisti dan govorila s prijatelji iz društva hospic, ... Ko začne glavna igralka Silva Čušin odmikati omaro z oblekami svojega pokojnega moža in

V Ljubljani na Ciril Metodovem trgu 10 - nasproti Stolnice - je družina Sosič odprla butično trgovino KRAŠEVKA.

Na fotografiji so z leve na desno Izidor, Slava, Smiljan in Andrej.

V lepo urejenem prostoru nudijo različno pripravljena izvira in priročna darila, kot so: pristno kraško in brkinsko predelano in vloženo sadje, žgane pijače iz sadja, sadni sokovi, vino, med in izdelki iz medu, pršuti in drugi suhomesnati izdelki ter še marsikaj, kar je mogoče podariti svojcem, prijateljem in znancem ter jim predstaviti Kras z Brkini ter Primorje.

Fotografija: Bogdan Macarol.

ZA UJEMANJE

meni zastane dih. Kaj bo našla za omaro? Zagledam sinje modro barvo, pa kričla ... dokler ne uzrem sliko angela, se mi zdi, da dveh angelov, ki se objemata ... Podoživim umiranje prijateljice, ki so jo ponesli angeli tja čez, dopisovanje z dragim Aleksijem Kobalom za *Moška pisma*, ki mi je v trenutku te smrti sporočil, da je končal sliko angela ...

Na kocu filma so predstavili ekipo. Med burnim ploskanjem je vsak član Metodove skupnosti dobil v dar - belo vrtnico. Ploskala sem in gledala te bele cvetove, dokler si nisem njihove podobe vtisnila v globok spomin. Ni mi jih treba več iskati po cvetličarnah.

Potem smo ganjeni odšli na pogostitev. Glej no glej, točijo tudi brinjevec, mojo najljubšo pijačo! Kot da bi bilo vse, kar ta večer doživljam, ustvarjeno po mojih merah ... Brinjevec delajo na Krasu, samo tam rastejo tako žlahodne brinjeve jagode, samo tam, na teh najlepših prostorih zemeljske oble, kamor obredno hodim objemat spomin na pisatelja Marjana Rožanca in v zunanji svet gledat svojo notranjo pokrajino, ki je kraška. Sem zavijala z očmi, ko sem pila to mehko pijačo iz brinovih jagod, da me je šarmanten mož, ki jo je točil, veselo opazoval. In mi podaril flaško brinjevca s kuverto. Doma sem jo brž odprla in prebrala: »KRAŠEVKA - domača trgovina. Vrata KRAŠEVKE na Ciril Metodovem trgu 10 v Ljubljani bomo odprli v četrtek, 31. januarja ob 18. uri. Dobrodošli!«

Z Metodom Pevcem sva se imela nekaj dogovoriti. Pa sem mu napisala, naj pride kar na otvoritev trgovine KRAŠOVKA, jaz bom zagotovo tam. Ker sem zaljubljena v

Kras, ker podpiram domačo butično proizvodnjo avtohtone hrane in pijač, in ker so ti, ki odpirajo trgovino, fejest ljudje.

Metod je res prišel in potrpežljivo poslušal moje čivkanje, kako je to srčkana trgovinica, kako krasne reči prodajajo v njej, kako bom zdaj darila za rojstne dneve in druge praznike kupovala tudi tu; joj, poglej tisti majhen kozarec s posušenimi jurčki, ki ima za pokrov ročno izdelan glinen jurčkov klobuk; ah, pa kako dišita pršut in brinjevec ...

Ljudske viže je godel srčen družinski ansambel Volk iz Ilirske Bistrice in trgovino so napolnili res fejest ljudje. Sončna energija ob večerni uri! Otvoritveni govor je imela žareča gospodarica, ki je povedala, da so se ji ta dan uresničile dolgoletne sanje. Ko je končala, jo je mahnila v najino smer. Še preden sem ji začela žvrgoleti pesem o ljubkosti njene trgovinice, je Metod objel gospo čez rame, se obrnil k meni in rekel: »Dovoli, da ti predstavim svojo sestro«.

Doma sem vzela v roke knjigo Jasne Blažič z naslovom *Ujemanja* in - kolikerič že? - s hrbtne strani brala: »...naš človeški rod vidi in dojema le majhen del, le fragmente in iskre tistih povezav, ki nekje onkraj naših čutov in zmožnosti razuma spletajo gosto mrežo, katere niti so med seboj prepletene in povezane. To je približno tako kot v marionetnem gledališču, kjer skrita roka s pomočjo nevidnih niti marionete premakne, gledalec pa ne vidi niti ne vzvoda, ki je marionete premaknil ...«

Kajti dogodki so jezik Vesolja, ki z nevidnimi rokami tke navidezne slučajnosti. Vsa naključja so na ključ. Ujemanja.

Dr. Manca Košir, OBRAZI

Otvoritve KRAŠEVKE so se udeležili številni prijatelji Krasa, Sosičevih in njihovi dobavitelji. Bogdan Macarol je ujel v fotografski objektiv dr. Manco Košir, ki je napisala za revijo *Obrazi* in za revijo *Kras* sestavek "Estrellita - pesem za ujemanje" in v njem izpovedala tudi svoj poetični odnos do Krasa. Na njeni desni je dr. Stanislav Renčelj, strokovnjak za suhomesnate izdelke. Na njeni levi sta lastnik restavracije "Ruj" v Dolu pri Vogljah Peter Patajac ter ob njem vinogradnik in vinar Marko Fon iz Brij pri Komnu, lastnik vinogradov Fon.

Listamo vodnik po fondih

SEŽANA SKOZI FONDE POKRAJINSKEGA ARHIVA KOPER - II. del

Nada Čibej

Pot po Krasu je slikovita in zanimiva, polna presenečenj, od katerih popotniku zastane dih. Enako lahko zapišemo za »pot« oziroma raziskovanje po arhivskem gradivu. Je slikovito, saj hranimo kar zajetno število razglednic in fotografij, je zanimivo, je potovanje daleč v preteklost in je polno presenečenj pri odkrivanju še neznanih ali premalo znanih podatkov.

V sežanski občini so delovali naslednji SIS-i:

SIS za vodno oskrbo. Ustanovljena je bila 20. decembra 1979 s samoupravnim sporazumom med na eni strani krajevnimi skupnostmi in organizacijami združenega dela (OZD) kot porabniki vode ter na drugi strani Kraškim vodovodom Sežana in Komunalnim podjetjem Ilirska Bistrica - TOZD¹ Vodovod kot izvajalcema storitev. Delovala je do leta 1989, ko so z uveljavitvijo 19. amandmaja k ustavi iz leta 1974 prenehale veljati določbe zakona o vodah.

Delovna skupnost SIS za komunalno in cestno dejavnost. Ustanovna skupščina SIS za komunalno in cestno dejavnost je bila 23. maja 1977 po predložitvi pristopnih izjav in podpisa družbenega dogovora 50-ih OZD in drugih organizacij ter 22-ih krajevnih skupnosti. Delovna skupnost omenjene SIS je bila ustanovljena januarja 1978. Z uveljavitvijo ustavnega zakona za izvedbo ustavnih amandmajev iz leta 1989 je izvršni svet občine Sežana ustanovil Komunalno-stanovanjsko podjetje Sežana, p.o., ki je prevzelo opravljanje nalog dotedanje SIS.

SIS za ceste. Ustanovljena je bila 13. novembra 1979 s samoupravnim sporazumom med delavci TOZD gospodarskih dejavnosti, občani krajevnih skupnosti in delavci TOZD dejavnostih v cestnem prometu. Prenehala je delovati leta 1989 z uveljavitvijo 19. amandmaja k ustavi iz leta 1974, s katerim so prenehale veljati določbe zakona o cestah.

SIS za komunalno dejavnost. Ustanovljena je bila leta 1979 na podlagi zakona o komunalnih dejavnostih posebnega družbenega pomena iz leta 1975. Delovala je do leta 1989... Na podlagi 69. člena zakona o stavbnih zemljiščih iz leta 1984 je SO Sežana z odlokom z dne 14. junija 1985 ustanovila Sklad stavbnih zemljišč občine Sežana, ki je prevzel naloge ukinjene enote za urejanje in upravljanje stavbnih zemljišč pri SIS za komunalne dejavnosti Sežana.

V 85. številki revije Kras smo skozi vodnik po fondih odkrivali znano in manj znano o Sežani in najprej predstavili upravne fondel! Tokrat pa predstavljamo bolj nadrobno še vse nekdanj delujoče samoupravne interesne skupnosti...

Samoupravna stanovanjska skupnost. Na skupni seji občinskega zbora in zbora delovnih ljudi 14. novembra 1973 je SO Sežana sprejela sklep o ustanovitvi samoupravne stanovanjske skupnosti z namenom, da se v občini zagotovita usklajen razvoj in organizacija stanovanjskega gospodarstva. Samoupravni sporazum, s katerim se je skupnost konstituirala, je bil podpisan 17. decembra 1974. Ukinjena je bila leta 1989 z uveljavitvijo 19. amandmaja k ustavi iz leta 1974. Njene naloge je prevzela občina.

Kmetijska zemljiška skupnost. Ustanovljena je bila 18. januarja 1974 na podlagi 5. člena zakona o kmetijskih zemljiščih iz leta 1973 in z družbenim dogovorom, ki so ga sklenili Kras Sežana, Zavod za pogozdovanje in melioracijo Krasa Sežana, Konjerejski zavod Lipica, krajevne skupnosti z območja občine Sežana, SO Sežana, Sklad za kmetijstvo, Občinska konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL) Sežana in komisija za varstvo okolja. Delovala je do leta 1990.

Delovna skupnost skupnih služb SIS družbenih dejavnosti. Delovati je začela 1. januarja 1978. Ustanovile so jo interesne skupnosti na področju družbenih dejavnosti izobraževanja, socialnega skrbstva, socialnega varstva, otroškega varstva, kulture, telesne kulture in raziskovanja. Ukinjena je bila leta 1989 z uveljavitvijo 19. amandmaja k ustavi iz leta 1974.

Občinska skupnost otroškega varstva. Ustanovljena je bila leta 1974 s samoupravnim sporazumom na podlagi zakona o družbenem varstvu otrok in skupnostih otroškega varstva. Njene naloge je po ukinitvi leta 1989 prevzela občina. *Občinska skupnost socialnega skrbstva.* Sklep o ustanovitvi občinske skupnosti socialnega skrbstva in imenovanju iniciativnega odbora za sklenitev samoupravnega sporazuma je sprejel družbeno-politični zbor SO Sežana na seji dne 30. sep-

Slika: SI PAK KP 344, škatla 3, razglednica Sežane.

tembra 1974. Delovala je do leta 1989, ko je njene naloge prevzela občina.

Občinska skupnost socialnega varstva. Ustanovljena je bila s samoupravnim sporazumom v skladu z zakonom o skupnostih socialnega varstva iz leta 1974. Ustanovitveno sejo je imela 26. marca 1975. Po ukinitvi leta 1989 je njene naloge prevzela občina.

Občinska skupnost za zaposlovanje. Ustanovljena je bila 28. decembra 1978 s samoupravnim sporazumom, ki so ga sklenili delavci v TOZD-ih in drugih samoupravnih organizacijah, občani krajevnih skupnosti in društva, ki so se ukvarjala z usposabljanjem in zaposlovanjem invalidnih oseb. Ukinjena je bila leta 1989, njene naloge pa je prevzel Zavod za zaposlovanje.

Temeljna izobraževalna skupnost. Ustanovna skupščina izobraževalne skupnosti je bila 31. maja 1967. Ustanovljena je bila za območje Sežane na podlagi zakona o izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v Socialistični Republiki Sloveniji (SRS). Financiranje izobraževanja je prevzela s 1. julijem 1967... Leta 1974 se je na podlagi zakona o izobraževalnih skupnostih reorganizirala v SIS in preimenovala v Občinsko raziskovalno skupnost. Prenehala je delovati leta 1989, ko je uveljavitev 19. amandmaja k ustavi iz leta 1974 ukinila SIS-e. Njene naloge je prevzela občina.

Raziskovalna skupnost. Ustanovna skupščina je bila 24. februarja 1975, ukinitve pa 1989 z uveljavitvijo 19. amandmaja k ustavi iz leta 1974.

Kulturna skupnost. Ustanovljena je bila leta 1971 na podlagi zakona o kulturnih skupnostih z dne 29. decembra 1970. V SIS se je reorganizirala leta 1975, ko je bil sprejet zakon o kulturnih skupnostih leta 1974. Po uveljavitvi 19. amandmaja k ustavi iz leta 1974 je bila leta 1989 ukinjena, njene naloge pa je prevzela občina.

Telesnokulturna skupnost. Ustanovljena 30. decembra 1974 s samoupravnim sporazumom na podlagi zakona o telesnokulturnih skupnostih. Po letu 1989 je njene naloge prevzela občina.

Na upravnem področju velja omeniti še matične urade, ki so bili ustanovljeni na podlagi odloka o vzpostavitvi matičnih uradov z dne 5. decembra 1945. Poverjeništvo Pokrajinskega NOO je z odlokom ugotovilo, da so nekdanje upravne občine prenehale delovati, posledično pa so prenehali obstajati tudi matični uradi. Poverjeništvo Pokrajinskega NOO je po sporazumu z Vojaško upravo jugoslovanske armade (VUJA) odločilo, da se vsi posli, ki so jih opravljali občinski matični uradi pri nekdanjih upravnih občinah, prenesejo v pristojnost novih okrajnih matičnih uradov. Gradivo matičnega urada Sežana, ki je prevzeto v PAK, obsega le leta od 1957 do 1959. Cerkevne matične knjige pa se večinoma hranijo po župniščih ter v škofijskih in nadškofijskem arhivu.

Glede na količino gradiva, v katerih najdemo podatke o Sežani, je v pričajoči številki predstavljen vpogled le v upravne fonde v Pokrajinskem arhivu Koper, v naslednji pa sledijo še fondi s področja pravosodja, gospodarstva, šolstva, družbeno-političnih organizacij, društev in drugo.

Vsi podatki so objavljeni v Vodniku po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Koper.

Arhivsko gradivo z upravnega področja najdemo tudi v Arhivu RS (AS 1864 Komanda vojne oblasti, komande področij in komande mest devetega korpusa, 1944-1945; AS 477 Kresijska intendantca Gorica, 1813-1814; AS 1814 Okrajni narodnoosvobodilni odbor Sežana, 1945-1947; AS 1708 Okrožje Kras, 1943-1944; AS 1717 Okrožje Trst, 1942-1945; AS 1720 Okrožje za srednjo Primorsko, 1944-1945; AS 1818 Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko primorje in Trst, 1944-1947; AS 1916 Zidar Bernard, 1943-1946.

1 Temeljna organizacija zdru enega dela

Delo in življenje v Škofijski gimnaziji Vipava

MOJA GIMNAZIJA

Helena Uršič

Že štiri leta so nedeljski večeri pri nas doma nekoliko drugačni, kot so bili leta prej. Zaznamuje jih iskanje oblačil, zvezkov in knjig, polnjenje potovalke z maminimi dobrotami in rahla nestrpnost, kajti spet se odpravljam v Vipavo, kjer preživljam leta svojega gimnazijskega izobraževanja.

Večino dijakov, ki smo čez teden nastanjeni v Dijaškem domu Škofijske gimnazije Vipava, tja pripeljejo starši. To pa zato, ker si vzgojitelji (za nekaj več kot sto dijakov skrbi pet vzgojiteljev) želijo vzdrževati čim boljši stik tudi s starši, saj se zavedejo, da so skupaj soudeleženi v vzgoji in izobraževanju nas, dijakov.

Že v nedeljo zvečer, nekaj po deveti uri, se vsi skupaj zberemo pri prvi večerni molitvi. Ta ni dolgotrajna; največkrat je krajša zgodba ali lepa misel. Priprava molitve je privilegij starejših dijakov, ki ga konec leta predamo znanem. Čas za spanje je po 22. uri, ko nas vzgojitelji še zadnjič obišejo v sobah, voščijo lahko noč in preverijo, ali smo res že v posteljah.

Zjutraj nas kmalu po šestih prebudi glasba in glas vodje doma gospoda Stanka Fajdige. Ponovno se zberemo v kapeli in nato odidemo na zajtrk. Vsi obroki v domu so zelo okusni in obilni; nisem še zasledila, da bi se kdorkoli pritoževal nad hrano.

Pouk v Škofijski gimnaziji se začne ob 7:30. Poleg tistih, ki smo v domu, je v šoli še veliko dijakov, ki se vsakodnevno vozijo z lastnim ali avtobusnim prevozom. Vseh skupaj nas je nekaj čez 300. Tudi pouk začnemo in končamo s kratko molitvijo, ki je na vrsti tudi opoldne, na začetku 6. šolske ure.

Glasbeniki iz skupine KA IPOT

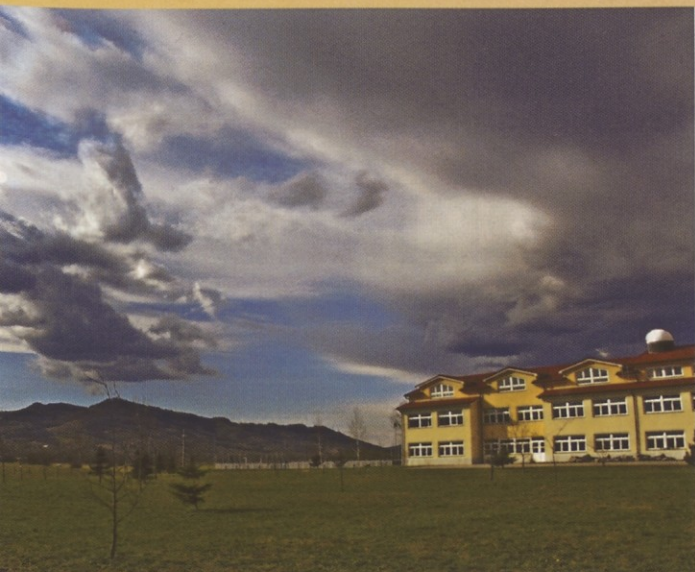
Predmetnik na ŠGV je skoraj enak kot na ostalih gimnazijah, z razliko, da imamo še verouk in latinščino. Verouk oziroma Vera in kultura, kot je uradno ime predmeta, ni zgolj poučevanje o verskih resnicah, ampak je predvsem vzgoja za življenje; pogovarjamo se, na primer, o modernem načinu življenja, o prednostih in slabostih medijev, o svetovnih verstvih ...

Dijaki smo nadvse uspešni na športnih, naravoslovnih in družboslovnih tekmovanjih, ki so v povezavi z učno snovjo. Na maturi se lahko pohvalimo z visokim povprečjem in lepim številom zlatih maturantov. Vendar nam le šola ni dovolj.

Pouk dopolnjujejo številne občolske dejavnosti, med drugim krožki, kot so: dramski, biološki, likovni, plesni, pa tečajji stare grščine in nemščine ter najrazličnejše športne dejavnosti. V šoli organiziramo nogometno in odbojgarsko ligo, v kateri se soočajo med sabo posamezni razredi, v zadnji tekmi pa zmagovalcem kljubujejo profesorji, izmed katerih je nekaj navdušenih športnikov. Kot eden izmed redkih v Sloveniji na gimnaziji deluje tudi mešani pevski zbor, ki se uspešno predstavlja na regijskih revijah in tekmovanjih. V tem šolskem letu načrtuje nastop na dobrodelnem koncertu v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma, v kateri bo nastopil povezan z zbori ostalih katoliških gimnazij, in pa samostojen koncert ob koncu šolskega leta. Približno trikrat na leto izdamo šolsko glasilo Iskre, v katerem poročamo o aktualnem dogajanju in predstavljamo literarne utrinke mladih literatov. Mesečno pripravljamo oddaje za lokalni radio ter sodelujemo tudi z ostalimi radijskimi in televizijskimi programi. Dijaki

Nogometna ekipa naše šole

Zunanost Škofjiske gimnazije

Tekmovalci Škofjiske gimnazije Vipava

smo navdušeni nad gledališkim, glasbenim in filmskim abonmajem, saj so predstave in koncerti vedno množično obiskani.

V okviru gimnazije deluje knjižnica z bogato izbiro knjig še iz časa semenišča, ki je precej dobro obiskana, saj imamo lahko tam poleg knjig tudi miren kotiček za učenje, dostop do interneta ...

Vsako leto se dijaki s profesorji podamo na ekskurzije po Sloveniji in Evropi. Tako si dijaki v prvem letniku ogledajo območja Slovencev v Italiji, v višjih letnikih pa še Rim, Dunaj in Pariz. Prav tako je za vsak razred enkrat letno organiziran duhovni vikend, na katerih skupaj z duhovnikom in razredniki obravnavamo najrazličnejše teme in krepimo medsebojno povezanost.

Ob pomembnejših državnih ali cerkvenih praznikih pripravimo posebne prireditve. Pouk začnemo s skupno svečano sveto mašo, v dijaškem domu zadnje novembrsko nedeljo praznujemo domski praznik Kristusa kralja, pred božičem pripravimo adventnico, pa proslavo ob 8. februarju, na katero povabimo gosta s področja kulture, ter svečano prireditev ob zaključku šolskega leta s podelitvijo nagrad najboljšim dijakom. Največ pozornosti si verjetno zasluži miklavževanje, na katerem se predstavimo vsi razredi, četrti letniki pa imajo le ta dan dovoljenje, da se malce ponorčujejo iz profesorjev, ki pa jim ne ostanejo dolžni, saj tudi oni ob isti priložnosti pripravijo svoj šaljivi program.

V okviru šolske dijaške skupnosti si v tem šolskem letu še posebej prizadevamo za povezovanje s šolami doma in v tujini. Pred kratkim smo na šoli, na primer, gostili vrstnike iz nemške katoliške srednje šole Bischof-Neuman iz Königsteina, pripravljamo pa se na podobne izmenjave tako z vrstniki iz drugih slovenskih šol, kot tudi iz tujine.

Večina obšolskih dejavnosti se odvija v popoldanskem času in čeprav je kdaj težko po sedmih osmih ali celo devetih urah pouka še dodatno ostajati v šoli, znamo vztrajati. Profesorji so razumevajoči do naših prizadevanj in nas vzpodbujajo pri tem. Res pa je tudi, da ne popuščajo pri šolskem delu. Marsikdaj me kdo vpraša, ali je naša gimnazija res tako zahtevna. Meni se ne zdi, da je tako zelo težka, seveda pa zahteva vsakodnevno delo in učenje.

Zanimivo se mi zdi, da v šoli nimamo večjih vzgojnih problemov. Ni se še zgodilo, da bi bili priča pretepu, a znamo še kako dobro razjeziti profesorje s kakšnimi mladostniškimi potegavščinami. Sicer pa radi skrbimo za šolske prostore oziroma smo k temu priučeni - vsak dan se preobujemo, čistimo razrede za sabo, jemo le v določenih prostorih, pazimo na inventar.

Po končanem pouku in interesnih dejavnostih se dijaki odpravimo domov ali v dijaški dom. »Domci« imamo do treh in pol prost izhod, nato pa sledijo do sedmih zvečer učne ure, s polurnim odmorom vmes. Učimo se lahko po svojih sobah, v katerih smo nastanjeni po trije (vsaka soba ima lastno kopalnico!), ali v skupnih učilnicah za učenje v tišini. V večernih urah se lahko udeležimo organizirane rekreacije (odbojka, nogomet, košarka, balinanje, tekmovalna v teku ...), debatnega krožka, ročnega ustvarjanja ali večerov z gosti. Mesečno se srečujemo tudi v petih vzgojnih skupinah, v katere smo razdeljeni, in skupaj praznujemo rojstni dan, si ogledamo film ali ustvarjamo različne izdelke.

Tako nekako zgleda življenje na Škofjiski gimnaziji Vipava. Pri vsem napisanem pa ne smem pozabiti, kar posebej poudarjajo profesorji in vodstvo šole, da je za nas temeljnega pomena vzgojna usmeritev. Sočasno s prizadevanjem za kvalitetno izobrazbo si namreč prizadevajo tudi za krščansko vzgojo in krščanski karakter nas, dijakov. Tudi mi si prizadevamo za spoštljive medsebojne odnose, za kulturno govorjenje, medsebojno pomoč (npr. inštrukcije med dijaki, pomoč v primeru bolezni ...) in z različnimi prostovoljnimi akcijami oblikujemo svojo solidarnost.

Celotno dogajanje povezuje prizadevanje za vzgojo mladih v bogate človeške osebnosti, v narodno zavedne državljane, odprte tudi za planetarne probleme ter občutljive za okolje, v katerem živijo, in odprte do drugih kultur in drugače mislečih. Ta prizadevanja ne morejo zaobiti moralno-etične in duhovno-verske razsežnosti vzgoje, če si izposodim besede ravnateljke Vladimirja Anžela.

Letos praznujemo stoletnico Zadružne kraške banke

BOGAT KOLEDAR PRIREDITEV

Zadružna kraška banka je v decembra 2007 predstavila program praznovanj v okviru stoletnice banke. V pripravah prireditvenega programa sta upravni odbor in ravnateljstvo te slovenske domače banke namenila veliko pozornosti raznolikosti svojega članstva. Program je izredno bogat in vsi dogodki ter vsa srečanja bodo izredno kakovostna.

Januar 2008

Petindvajsetega januarja so v dvorani Zadružne kraške banke odprli **numizmatično in filatelistično razstavo**, ki je prikazovala naše kraje v obdobju od leta ustanovitve banke (1908) skoraj do današnjih dni. Razstava je bila pripravljena v sodelovanju s Slovenskim numizmatičnim društvom »J.V. Valvasor« in s Slovenskim filatelističnim društvom »Lovrenc Košir«. Razstava je bila odprta dva tedna. O njej preberite sestavek "Začetek s pregledom zgodovinskih dogajanj na našem območju" na straneh 52-53!

Februar 2008

Februar je bil posvečen srečanju za **predstavitev socialne bilance** (24. februarja). Kljub temu, da banka skrbi za učinkovitost in stalno izboljševanje storitev za člane in stranke, ostaja zvesta svojim tradicionalnim vrednotam, ki so vezane predvsem na krajevno domačo skupnost. Posegi Zadružne kraške banke na socialnem področju so ključnega pomena za naše članstvo in za celotni naš teritorij. Zdelo se nam je primerno, da v okviru stoletnice prikažemo obseg tega drugačnega, a za nas bistvenega delovanja.

Na istem srečanju smo tudi predstavili posebno pobudo, kateri želimo dati velik poudarek. Zamislili smo si dolgoročni in zelo ugoden kredit, namenjen res vsemu prebivalstvu, za financiranje **obnove starih ali izvedbo novih kraških vodnjakov - štirn**. Problem pomanjkanja vode in namakanja je bil, ne samo na Krasu, od vedno zelo občuten in kaže, da bodo v bodoče podnebne spremembe še dodatno zaostrile ta pereč problem.. Želimo si, da v tem projektu sodelujejo tudi vse občine Tržaške pokrajine, ki bi z olajšanjem pridobivanja ustreznih dovoljenj bistveno pripomogle k uspehu tega projekta. Nekaj obljub že imamo, kar je zagotovo spodbudno. Poudarjamo pa, da bo naš projekt namenjen tudi območju Krasa na Slovenskem.

Na zadnji strani ovitka te izdaje revije Kras je že objavljen novi, priložnostni oglas Zadružne kraške banke, namenjen obnovi kraških vodnjakov!

Marec 2008

Marec bo namenjen mladini in tako bo 28. marca **koncert** treh priljubljenih izvajalcev in bandov. Najprej bo na oder stopila naša **domača pevka Ylenia Zobec**. Nato bo na vrsti še **Aki Rahimovski**, nekdanji voditelj skupine Parni valjak. Za konec pa bo na sporedu, prvič v naših krajih, koncert priljubljene **Magnifica**. Večer bo, seveda, brezplačen.

projekt | voda

Kreditiranje
za obnovo starih
ali izvedbo novih "štirn"
[kraški vodnjaki]

OB JUBILEJU BANKE

April 2008

Letošnji **občni zbor banke** bo 24. aprila. Zbrali smo ta predpraznični datum, da bi se občnega zbora lahko udeležilo čim večje število članov banke. Na občnem zboru bomo tudi podelili **priznanja nekaterim zvestim članom**.

Maj 2008

V maju je predviden **članski izlet**, ki ga bomo spet organizirali v sodelovanju s potovalno agencijo Aurora Viaggi. V letu 2007 smo se podali na enodnevno križarjenje po Kvarneru. Za stoletnico pa smo se odločili, da nudimo še več in sicer **večdnevno križarjenje po Jadranu** z ladjo Dalmacija.

Junij 2008

Junij bomo posvetili **našim uslužbencem**. Brez njihovega prizadevanja in truda zagotovo ne bi sedaj tu predstavljali tako bogatega sporeda prireditiv. To dejstvo moramo ceniti in ga posebej obeležiti. Praznovanja bodo v tem mesecu dosegla svoj višek 21. junija, ko se bomo srečali na skupni družabnosti, ki bo namenjena tudi njihovim družinam.

Julij 2008

Julij bo potekal v znamenju **sodelovanja z Zadružno banko Doberdob-Sovodnje**, ki prav tako letos slavi stoletnico. Odnosi z goriškimi sosedi so zelo dobri, tako da smo se skupno odločili za kar nekaj pobud, ki bodo zaobjemala tako športno kot tudi kulturno področje.

Avgust 2008

Spet se bomo srečali z vsem članstvom na **prazniku člana**, ki ga bomo organizirali na 24. avgusta na Pikelcu na Opčinah. Že sedaj zagotavljamo, da zabave ne bo manjkalo!

September 2008

Septembra bo na vrsti prava glasbena poslastica. V tržaškem Verdiju bo v soboto, 27. septembra za nas zaigral orkester **Budapest Gypsy Symphony Orkestra**, ki ga sestavlja 100 ciganskih violin. Skupina je svetovno znana in njihovi koncerti so zelo odmevni. Prepričani smo, da bomo gledališče Verdi napolnili prav do zadnjega kotička.

Oktober 2008

V oktobra bo **osrednja proslava ob stoti obletnici Zadružne kraške banke**, na kateri bodo prisotni pomembni gosti. Zamisel o vsebini in režijo proslave smo zaupali domačemu priznanemu mojstru Borisu Kobalu. Naša banka je nekaj posebnega in zato si tudi želimo nekaj posebnega.

Kot vsako leto, bo oktober ponovno namenjen naši **mladini**. Zelo važno je tudi sodelovanje banke z našimi šolami, saj v šoli dnevno gradijo bodočnost naše mladine. Zato namenja Zadružna kraška banka prav temu področju pomembne prispevke. Nagradili bomo najboljše dijake raznih didaktičnih ravnateljstev ob svetovnem dnevu varčevanja in dijake višjih srednjih šol v okviru prireditve Šport in šola, ki bo potekala v sodelovanju z ZSSDI-jem.

November 2008

V dvorani Zadružne kraške banke bo predstavitev knjige o zgodovini naše bančne ustanove. Avtorja knjige sta zgodovinar Boris Gombač in do nekdanji ravnatelj ZKB Klavdij Brajnik. Iz pregleda prvih zapiskov o vsebini bo knjiga zelo zanimiva. Dotaknila se bo marsikaterih dogajanj in povzela veliko zgodovinskih utrinkov, ki so za marsikoga izmed nas še skrivnost. Knjigo bomo seveda podarili vsem našim članom.

December 2008

V decembru bomo predstavljali nov koledar in ponovno podeljevali štipendije v okviru natečaja, na katerem lahko sodelujejo člani in otroci naših članov, ki so uspešno dokončali študij na višjih srednjih šolah oziroma univerzah. Takrat bomo tudi potegnili črto dogajanjem leta 2008.

Člani upravnega odbora Zadružne kraške banke smo prepričani, da bomo vsi ponosni na njeno delovanje tudi v tem letu!

Numizmatična in filatelistična razstava na Opčinah

ZAČETEK S PREGLEDOM ZGODOVINSKIH DOGAJANJ NA NAŠEM OBMOČJU

V petek, 25. januarja 2008 so v razstavnih dvorani Zadruške kraške banke v Opčinah v okviru letošnjih praznovanj stoletnice te banke odprli numizmatično in filatelistično razstavo. Na njej so javnosti prvič predstavili zbirko starih razglednic z začetka 20. stoletja, ki prikazuje vse vasi tržaškega okoliša. Že popoldne in ves

čas prvega dne razstave je deloval v razstavnih dvorani tudi poštni urad s posebnim priložnostnim žigom. Razstava je bila na ogled vse do 8. februarja, slovenskega kulturnega praznika.

Uredništvo

Sergij Stancich:

“Spoznavanje lastne preteklosti predstavlja bogastvo in temelj za ustvarjanje boljše prihodnosti”

V uvodu v razstavo je spregovoril predsednik Zadruške kraške banke Sergij Stancich. Povedal je, da otvoritev razstave predstavlja tudi uradni začetek praznovanj stoletnice Zadruške kraške banke. Napovedal je kar pester spored prireditev ob tem jubileju, ki bo potekal do osrednje oktobrske proslave ter se končal v novembru s predstavitev zanimive knjige o Zadružni kraški banki.

Potem je njen predsednik nadaljeval: “Ko smo načrtovali vsebino in plan pobud, se nam je zdelo še najbolj primerno, da bi začeli jubilejno leto s pregledom zgodovinskih dogajanj na našem območju, ki so neposredno vplivala tudi na naše stoletno delovanje.

Filatelistična in numizmatična razstava nam predstavlja prav gotovo nekaj posebnega. Ponazarjati zgodovino na podlagi starega avtentičnega denarja, znamk in razglednic, kjer je dejansko razvidno, do kakšnih in kolikšnih sprememb je prišlo v enem stoletju, ima nedvomno svoj čar. Upamo, da si bo našo razstavo ogledalo tudi veliko mladih! Zato izrecno vabim predvsem šole, saj smatram, da bi bil ogled predstavljenih predmetov za našo mladino res primeren in koristen. Spoznavanje lastne preteklosti predstavlja bogastvo in temelj za ustvarjanje boljše prihodnosti.

Menim, da je razstava zares kakovostna. Razstavljenih je tudi približno 250 starih razglednic iz zbirke šeststotih, ki jih je banka odkupila lani, in so torej prvič na ogled za širšo javnost. Ostale, nerazstavljenе razglednice pa si lahko ogledate na računalniških zaslonih, ki smo jih namestili v razstavnem prostoru! Poleg tega smo za tako pomemben jubilej pripravili tudi poseben poštni žig, katerega uporaba vam je na voljo le danes.

Sami, seveda, vsega ne bi zmogli. Zato izražam našo zahvalo tistim, ki so nam stali ob strani in prevzeli glavno breme organizacije in priprave te razstave. Mislim na Slovensko zamejsko numizmatično društvo Valvasor v osebi predsednika društva g. Andreja Štekarja in na Filatelistični klub Košir v osebi predsednika g. Petra Suhadolca. Posebna zahvala gre tudi g. Igorju Tuti za ureditev razstavljenih razglednic, našemu odborniku g. Marinu Kokorovcu za ureditev video-razglednic ter še g. Darku Malalanu, ki nam je preskrbel nekaj razstavnih vitrin!” Na koncu je še dodal, da si bo razstavo možno ogledati še v naslednjih dveh tednih in sicer v urah poslovanja Zadruške kraške banke.

Andrej Štekar:

“... Nastavljeni so dobri pogoji, da se banka lahko še naprej razvija skupaj s teritorijem, na katerem deluje”

Sprehod po numizmatični in filatelistični razstavi na otvoritveni slovesnosti je v nagovoru opravil predsednik Slovenskega zamejskega numizmatičnega društva Valvasor Andrej Štekar, zaposlen v Zadružni kraški banki. Zahvalil se je tej slovenski bančni ustanovi v Italiji in njenemu vodstvu za njihovo odločitev, da začnejo letošnje slavljenje stote obletnice banke prav z numizmatično in filatelistično razstavo. Po njegovem mnenju je to zelo posrečena poteza, s katero se na konkreten način pokaže publiki, kaj se je v naših krajih dogajalo zadnjih sto let. Potem se je zahvalil nekaterim članom domačega numizmatičnega društva, ki so z veseljem pomagali pri postavitvi razstave, in sicer gospodom: Florindu Carliju, Marku Kralju, Dorčiju Okretiču in Mitji Petarosu. Pozdravil je kustosa Numizmatičnega kabineta v Narodnem muzeju v Ljubljani g. Andreja Šemrova, arheologa g. Mateja Župančiča iz Pokrajinskega muzeja v Kopru ter člane Primorskega numizmatičnega društva iz Ilirske Bistrice in iz Ajdovščine. Zahvalil pa se je tudi kole-

Lavito so privedli in pobli 1942 zaradi skupega angažiranja.

gom iz Filatelističnega kluba Lovrenca Koširja, s katerim Slovensko zamejsko numizmatično društvo Valvasor odlično sodeluje, ter izrazil pričakovanje, da se bo takšno sodelovanje še nadaljevalo. Potem pa je spregovoril o razstavi:

“Skozi banko je šlo v stotih letih gotovo veliko denarja. Banka je namreč idejno nekakšna os, okrog katere se vrtil svet denarja in ekonomije. Marsikdo je tu hranil - in še hrani - svoje krvavo zaslužene prihranke ali pa si je sposojal - in si še sposoja - denar za gradnjo hiše ali pa za širitev lastnega podjetja.

V stotih letih se je denar v naših krajih kar nekajkrat zamenjal. Vsi, ki smo tukaj na odprtju te razstave, vemo, kaj pomeni sprememba denarnega sistema, ker smo pred nekaj leti doživeli uvedbo evra. Lira, ki nas je spremljala od rojstva, je šla v pokoj in navaditi smo se morali na nov denar in predvsem na nove cene. Še danes pa marsikdo med nami računa ali pa misli še vedno v lireh.

Zgodovina se sicer ne ponavlja, vendar je kakšenkrat zelo podobna temu, kar se je že zgodilo. Že naši pranonoti so doživeli pod Avstrijo spremembo valute, ko je leta 1892 Avstro-Ogrska uvedla nov denar - krono. Pred tem so bili v obtoku goldinarji. Šestnajst let pozneje, torej ob ustanovitvi naše banke leta 1908, je še marsikdo računal po starem sistemu, v goldinarjih ali florintih... Prva svetovna vojna je iz naših krajev odnesla zlate čase. In ko rečem zlate, mislim tudi na to, da so v tistih časih krožili v obtoku tudi zlatniki, ki si jih lahko ogledate v prvi razstavni vitrini!

Konec leta 1918 je k nam prišla Italija in s seboj prinesla tudi lire. Te so bile nekaj časa relativno stabilna valuta, vendar se je ta njena stabilnost že pred drugo svetovno vojno precej skrhal zaradi velikih finančnih izdatkov, ki jih je nova država imela za osvajanje svojih novih kolonij. Med drugo svetovno vojno pa je Italija doživela pravi valutni zlom. Deloma so ga povzročili Nemci, ki so lahko neomejeno tiskali italijanski denar, deloma zavezniki, ki so ob vojaškem pohodu po Apeninskem polotoku uvajali posebne lastne bone, imenovane

tudi AM LIRE. Ti boni so bili tiskani v velikih količinah in z njimi so ameriški in angleški vojaki kupovali razne potrebščine za okupacijsko vojsko. Italija je bila prisiljena sprejemati ogromne količine tega denarja, kar je povzročilo skorajšnji stečaj italijanske valute.

Med drugo svetovno vojno so tudi slovenski partizani izdajali za svoje potrebe poseben denar. To je bil edini denar, ki so ga partizani tiskali v okupirani Evropi. Kot zanimivost lahko dodam, da na tem denarju ni nikjer omenjena Jugoslavija, ampak je na vsem navedena Slovenija! Ta denar je krožil tudi med našimi ljudmi v Trstu in na Krasu. Partizani so izdajali tudi posebne obveznice, s katerimi so se poskušali financirati. Ob prejetem blagu so partizani dobaviteljem podpisovali še posebna potrdila, tako da je lahko lastnik odkupljenega blaga po končani vojni dobil vrnjeno vrednost tistega, kar je odstopil za osvoboditev!

Po drugi svetovni vojni smo imeli v Trstu Svobodno tržaško ozemlje, za katero so bila izdane posebne znamke, vendar ni bil nikoli pripravljen oziroma dan v obtok kakšen poseben denar. Pri nas so takrat krožile lire Italijanske republike. Te si lahko ogledate v zadnjih panojih, v katerih smo predstavili predvsem bankove, ki so krožili v petdesetih, sedemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Idealno smo numizmatični del razstave sklenili z vitrino, v kateri so predstavljeni evropski kovanci za 2 evra in sicer s tiste strani, na kateri lahko vsaka država Evropske unije predstavlja svoj izbrani motiv.

In spet smo tam, kjer smo začeli! Tudi pod Avstro-Ogrsko smo imeli kovance v dveh različnih variantah, podobno kot imamo danes evre z nacionalnimi motivi. Žal sta bili vmes kar dve svetovni vojni in preteči je moralo kar nekaj časa, da so se razmere uredile. Prav pred nedavnim, pred iztekom leta 2007, so bile odstranjene tudi meje in vračamo se v razmere, ki jih je naša banka doživela ob svojem nastanku leta 1908. Okrog nas ni več mej, velik del Evrope ima isto valuto in nastavljeni so dobri pogoji, da se banka lahko še naprej dobro razvija skupaj s teritorijem, na katerem deluje!”

Spomin na dva literata s Krasa

PESNIK IGO GRUDEN IN LITERARNI KRITIK LINO LEGIŠA

Ivan Vogrič

V letu 2008 praznujemo dve pomembni obletnici, povezani s književnostjo na kraškem prostoru - 100 obletnico rojstva literarnega kritika in jezikoslovca Lina Legiša (22.3.1908-28.6.1980) in 60. obletnico smrti pesnika Iga Grudna (18.4.1893-29.11.1948). Oba sta izvirala iz istega okolja - prvi iz Mavhinj (kjer je odrasčal), drugi pa iz nekaj kilometrov oddaljene Nabrežine. Oba sta tudi pokopana v istem kraju - na ljubljanskih Žalah.

Odnosi med književniki in ocenjevalci njihovega opusa (kar literarni kritiki po definiciji tudi so), pogosto niso najbolj linearni; še zlasti ne, ko so vmes generacijske razlike in različne značajske poteze. To velja vsaj delno tudi za odnos med Grudnom in Legišo. Pokojna prof. Nada Pertot je svoj čas v pogovoru z avtorjem tega prispevka označila Grudna za bolj asketsko usmerjenega razumnika, Legišo pa za hedonista. Nedvomno so razlike med obema obstajale, kot je tudi res, da sta bila oba v nekaterih pomembnih trenutkih povezana.

Usodo obeh razumnikov je močno zaznamoval eksodus Primorcev med obema vojnama. Grudna je močno prizadela povojna ureditev, zaradi katere je ostala tretjina Slovencev zunaj matičnega telesa. To stisko je opisal v prvi pesniški zbirki Primorske pesmi (objavljeni v prelomnem letu 1920, to je v letu požiga Narodnega doma v Trstu in podpisa rapalske pogodbe), ki je neke vrste »nacionalni protest«, kot je zapisal Legiša v literarni oceni te zbirke. Zaradi rodoljubne drže Iga in njegove družine je bila ta izpostavljena hudim pritiskom oblasti, čeprav je tudi res, da je Igo vzljubil Ljubljano že ob koncu prve svetovne vojne in takoj po njej (ljubezenska romanca z operno pevko Hano Pirkovo, nekaj časa zaposleno na odru ljubljanske operne hiše; pogosti stiki s tamkajšnjimi književnimi ustvarjalci, itn.). Na Grudnovo dokončno izselitev iz Nabrežine na Kranjsko je vplival tudi kratkotrajni zapor leta 1921; za njim se je v kraljevino Karadjordjevičev izselila večina članov njegove družine.

Tudi Legiša se je zatekel v Jugoslavijo zaradi preganjanja oblasti. Prva žrtev v družini je bil oče, po poklicu učitelj, ki so ga oblasti službeno premestile v Abruce; za njim je nato odšla družina. Vendar Kolmanovi (tako je bilo rodbinsko ime Legiševih) se v hribovskem okolju na jugu Italije niso živeli in so se vrnili domov. Očeta so odpustili iz službe, nato pa skupaj s sinom Linom za nekaj časa zaprli v Trzič. Leta 1930 je družina ilegalno odšla čez mejo. Naselila se je v

Ljubljani, kjer je Lino že nekaj let pred tem dokončal gimnazijo. Kolmanovi so tod začeli znova; bivalni prostor so si uredili v isti sobi, v kateri so kuhali in spali.

Legiša je Grudna najprej spoznal iz pesniških zbirk. Gruden je za Linovo generacijo nedvomno veliko pomenil, kar je razvidno iz zapisa, v katerem je poldrugo desetletje mlajši Lino opisal hišno preiskavo pri Kolmanovih in vpliv Primorskih pesmi: »Z zarotniško naslado smo jo študentje vtihotapljali poleg Matičičeve Na krvavih poljanah zase in za druge. Ob usodni preiskavi sem se kar oddahnil, ko jo je preprijazni mož postave položil med druge, ne da bi razgrnil ovitek in se poglobil v pomen simbola na platnicah...« Primorske pesmi so mu bile, kot je dodal, nekakšen prepovedan sadež.

Legiša tedaj pesnika Grudna osebno še ni poznal, kot gimnazijec pa je z vlakom prihajal iz Ljubljane v Grudnovo Nabrežino, od koder jo je peš ubiral domov. Navadno kar čez Ostri vrh, ki ga je Gruden izbral za pesniški oder, na katerem je govoril primorskim beguncem med prvo svetovno vojno (pesem Begunci).

Spoznala sta se na neki zabavi, ki jo je leta 1932 priredil profesor Ivan Prijatelj pod Blegošem. V zapisu Nekaj srečanj z Igom Grudnom, objavljenem po pesnikovi smrti, je Legiša živo opisal Grudnovo razposajenost ob tovrstnih veseljaških srečanjih.

Leta 1939 je Legiša, tedaj že uveljavljeni literarni kritik, objavil v reviji Dejanje oceno Grudnove najpomembnejše zbirke Dvanajste ure. Podobno kot večina drugih je ugodno sprejel njen izid in še posebej poudaril napredek v primerjavi s prejšnjimi zbirkami, vključno s Primorskimi pesmimi. Ugotovil je, da je Gruden z novo zbirko dozorel in da se mu je pogled razširil in poglobil: »Nekam daleč so že časi, ko je gledal človek samo svoj narodni problem, ko je pesnik obravnaval primorsko vprašanje, kakor da je to glavna krivica po-

Pesnik in odvetnik Igo Gruden
iz Nabrežine (1893-1948).

Literarni kritik in jezikoslovec Lino Legiša
iz Mavhinj (1908-1980).

vojne ureditve...« Pri tem se je nanašal na socialno noto in obravnavo krivic, ki so se že nevarno kopičile v raznih žariščih po svetu.

Čez nekaj let sta se Gruden in Legiša skupaj znašla v žrele druge svetovne vojne. Oba sta nekaj časa predsedala v istem internacijskem taborišču - Chiesinuovi pri Padovi. Legišo so privedli tja poleti 1942 zaradi aktivnega angažiranja v Osvobodilni fronti - OF, za Grudna pa je bila to druga postaja v taboriščni odisejaji. V Chiesinuovi je Gruden ostal od konca aprila do sredine junija 1943. Tudi on je pred aretacijo sodeloval z OF, poleg tega pa, kot odvetnik, branil pred sodiščem njene aktiviste. Med drugim je sodeloval na tako imenovanem preserskem procesu, na katerem so marca 1942 obsodili na smrt nekaj desetih ljudi. Šlo je za pravcati justični zločin, s tem da so mnogo od obsojencev ustrelili v zloglasni Gramozni jami. Grudna so prijeli med božično racijo leta 1942; med isto akcijo so aretirali tudi Legiševega svaka, Jožka Žiberno, doma iz Divače, ki je bil nekaj časa pripravnik v Grudnovi odvetniški pisarni. Oba so zaprli v tako imenovano Belgijsko vojašnico (današnje Metelkovo) in nato z istim železniškim transportom odvedli v furlansko taborišče Visco. Tu je Gruden dočakal petdesetletnico, nakar so ga kazensko premestili v Chiesonuovo.*

Legiša trdi, da je Gruden ob prihodu v to taborišče vrgel stran rokopise pesmi, ker je kazalo, da bo v novem taborišču prišlo do natančnega pregleda. Ni pa bil posebno prizadet, ker je prepise že prej poslal po zanesljivih kanalih v Ljubljano. »Videti je bilo, kakor da od nas vseh najlaže prenaša taborišče. Bil je res večer mladenič, ... manj zapleten od nas, s preprosto, otroško vero v svojo srečo in svoj pesniški poklic.« In še: »Pisal je, se sončil in se z užitkom ves umival z mrzlo vodo, pod večer pa je že bil pod oknom in klical, da je treba na Rab, v eno izmed gostiln, prav za prav točilnic, kakršne so postavili interniranci po krilih kasarn...«.

Na Rab so ga naposled res poslali, na srečo pa razmere v njem niso bile več tako strašne kot prej. Sicer pa sta morala oba, tako Gruden kot Legiša, do osvoboditve še skozi številne preizkušnje. Legiša je doživel grozote Dachaua, medtem ko je Grudna zaneslo celo v puščavo egiptovskih begunskih taborišč. Oba sta se v Ljubljano vrnila junija 1945.

Gruden je trpko taboriščno izkušnjo prelil v verzje in za božič istega leta izdal pesniško zbirko V preganstvo. To je

nekakšen pesniški potopis slovenskega interniranca, kajti, kot je zapisal Legiša, to je bila pot tisočev in tisočev.

Nekaj mesecev po tej zbirki, spomladi 1946, je Gruden izdal še zbirko Pesnikovo srce, ki je v bistvu nadaljevanje Dvanajste ure. Zbirka je bila pripravljena za natis že leta 1941, zaradi razmer v državi pa je prestavil objavo na poznejši čas.

Legiša je zapisal, da je Gruden razmišljal tudi o novi predelani izdaji Primorskih pesmi, vendar ga je smrt prehitela. Izšla pa je, vendar po njegovi smrti, otroška zbirka Na Krasu, ki je izpopolnjena inačica njegove uspešnice Miška osedlana (1922).

Za Grudnom pa niso ostali le njegovi verzi, ampak je ostalo tudi več zapisov o njem, vključno z Legiševimi. Ti so dragocen vir informacij o tem pesniku, kar velja tako za recenzije zbirk kot za tisti del izredno pomembne Zgodovine slovenskega slovstva, ki ga je sam uredil. Legiševo pričevanje o Grudnu je pomembno ne glede na stopnjo kritičnosti, kajti vedeti moramo, da njegove ocene niso bile vedno pozitivne do nabrežinskega pesnika.

Po drugi svetovni vojni se je Legiša še bolj uveljavil kot literarni zgodovinar in kritik, nasploh pa kot jezikoslovec. Sodeloval je v nekaterih temeljnih skupinskih projektih, kot npr. Slovenskemu pravopisu in Slovarju slovenskega knjižnega jezika.

Za oba, Grudna in Legišo, lahko trdimo, da sta približala ta kos slovenskega etničnega ozemlja ostalim rojakom. Prvi z rimami, drugi pa z njihovo interpretacijo. Oba je tako presunljivo razvnel tisti rdeči mak med bodočo žico v Chiesinuovi, simbol hrepenenja sredi sivine, da sta mu posvetila nekaj lepih verzov in globokih misli.

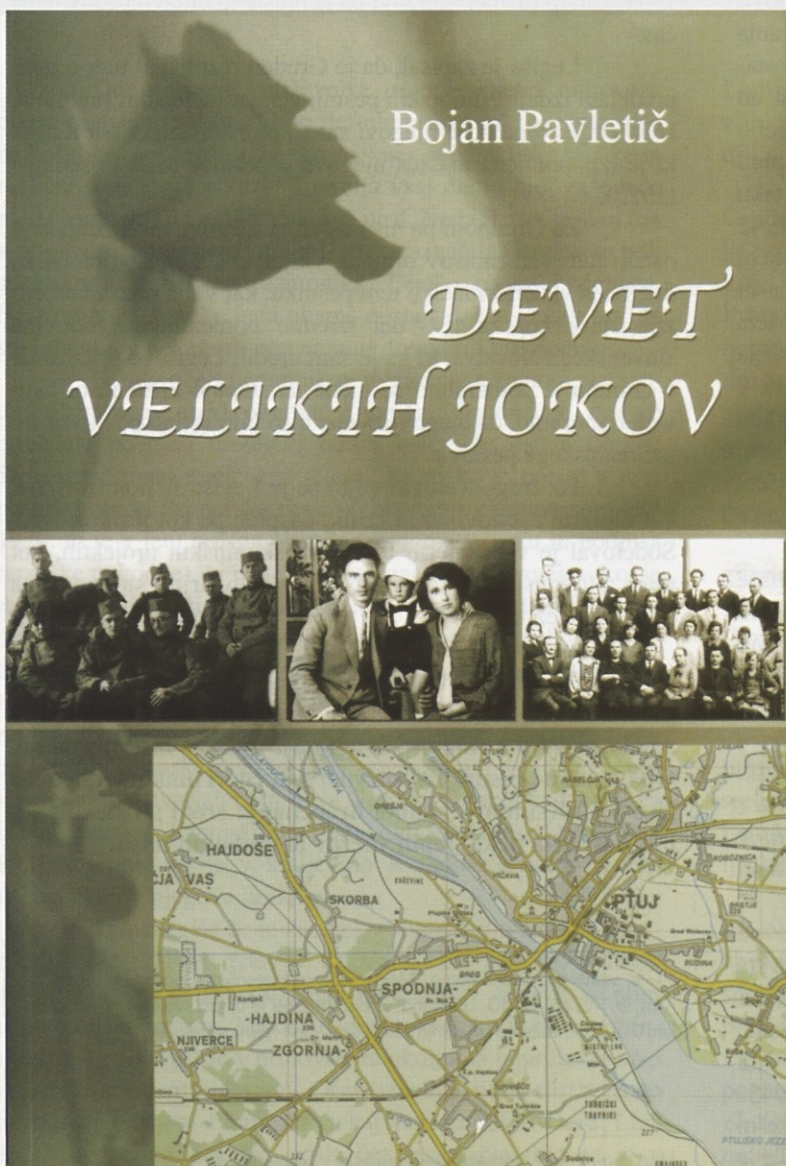
* Glej sestavek Jožka Žiberna "Moja družjenja s pesnikom Igom Grudnom!", Kras, št. 41, str. 47-50, Ljubljana! Jožko Žiberna je bil do svoje smrti v začetku leta 2002 od začetka izhajanja revije Kras njen redni sodelavec.

Ob izidu Pavletičeve knjige "Devet velikih jokov"

OPIS EKSODUSA VEČ DESET

Rafko Dolhar

Najnovije delo Bojana Pavletiča, ki je konec leta 2007 izšlo pri tržaški založbi Mladika, je knjiga, ki smo jo pogrešali. Zato smo zelo veseli, da je izšla. Zaradi zgodovinskega spomina. Za preskromnim in ne povednim naslovom "Devet velikih jokov" se namreč skriva mnogo več kot nekaj gotovo pomembnih čustvenih izlivov v solzah primorskega otroka. Gre gotovo za veliko več. Gre za opis eksodusa več deset tisoč Primorcev, ki so se po nastopu fašizma v Italiji umaknili čez rapalsko mejo.

Pavletič se z veliko občutljivostjo in pogosto poetičnostjo spominja svojih otroških let, ki jih je po begu njegove družine izpod italijanskega fašističnega režima kot primorski otrok preživel v begunstvu v državi Kraljevini Jugoslaviji, ki naj bi bila njemu in njegovi družini matična domovina. Spričo ne vedno prijaznega sprejema v državi Karađorđevićev, kjer sta vladali srbščina in cirilica, pa se ni bilo, tudi zaradi mi-zernih razmer, vedno lahko dokopati do pojma, da si dobro sprejet med svojimi ljudmi. Tako Pavletičev oče, ki je bil v Trstu ob učiteljsko službo, ker so fašistične oblasti z Gentilijevo reformo ukinile vse slovenske šole, z ljubiteljskim igranjem violine ni mogel preživljati svoje družine, in je pobegnil čez mejo. Kot je znano, je podobno usodo doživelo skoraj sto tisoč Primorcev, ki so se naselili v tedanji Dravski banovini.

Pavletič z velikim čutom za realnost, a tudi poetičnost otroških doživljanj, opisuje revne razmere v zakotnih vaseh v Halozah, kjer je njegov oče učiteljeval. Ko so Nemci v začetku druge svetovne vojne zasedli Štajersko, so se Pavletičevi umaknili v Ljubljano, tako rekoč z dežja pod kap, saj so prišli ponovno pod oblast države, iz katere so se bili pred leti umaknili. Po koncu vojne, ki jo Bojan travmatično doživlja kot še ne polnoleten partizan, se z družino končno vrne v svoje rodno mesto Trst. A to mesto mu je docela tuje in to obdobje doživlja tako rekoč kot novo begunstvo, saj je to okolje do Slovencev na splošno sovražno razpoloženo. Vendar se v novo okolje vživi. Najprej dokonča gimnazijo s slovenskim učnim jezikom, kateri je med drugim posvetil svojo knjigo o paralelcih, in končno kot profesor telesne vzgoje in vsestranski športni delavec osnuje in oblikuje mestno športno združenje, ki je v naslednjih desetletjih v slovenskem okolju ohranilo in vzgojilo desetine generacij tržaških športnikov. Tako je prispeval k zgraditvi okolja, ki naj vsaj deloma da njegovemu rojstnemu kraju videz domovine.

TISOČ PRIMORCEV

Iz Pavletičeve knjige "Devet velikih jokov" objavljamo z dovoljenjem tržaške založbe Mladika iz poglavja Deveti veliki jok tisti del, v katerem avtor opisuje razmere emigrantov tik pred drugo svetovno vojno...

... Misel na vrnitev v domače primorske kraje med emigranti ni nikoli zamrla. Nihče pa ni vedel, kako in če sploh bo do nje prišlo. To čakanje na toliko sanjano vrnitev na Primorsko si je vsak urejal po svoje. Nekateri, zlasti mlajši, so se polagamo začeli poročati z domačinkami (ali ženske z domačini), drugi so si zgradili hiše in pognali v Štajersko zemljo nekaj korenin, tretji, zlasti oni brez družin, so begali iz kraja v kraj in niso nikjer našli nadomestila za svojo rodno Primorsko. Še najbolj so se vraščale v štajersko življenje primorske družine z otroki, ki so se najhitreje prilagajali okolju, se navzemali štajerskih navad, miselnosti in tudi tamkajšnjega narečja. Otroci, ki so prišli v te kraje še zelo mladi ali pa so se tam celo rodili, kot se je to zgodilo tudi v naši družini, Štajerske pač niso občutili kot tujine. Bila je edino okolje, ki so ga poznali, in so se tam počutili povsem doma. Vse bolj je postajala njihova domovina, oni pa pravi Štajerčki. Primorsko so poznali le po pripovedovanju staršev, toda to je bila v njihovih zaznavah vendarle samo pripovedka. Lepa, a kljub temu zunaj njihovega dožemanja stvarnega, vsakodnevnega življenja.

Tako nekako je bilo tudi v naši družini, zlasti ko si je polagoma ekonomsko dokaj opomogla. Mama je v skladu s tedanjimi običaji skrbela za dom, oče pa je skušal dodatno zaslužiti kak dinar, kjer se mu je ponudila priložnost, saj je bila tedaj učiteljska plača razmeroma skromna (kot dodatek je kot državni uradnik brezplačno prejemal letno še štiri "klaftre*" drv). Stroške za prehrano smo znižali tudi tako, da smo vsako jesen za nizko ceno odkupili pravico do obiranja štirih jablan, ki so rasle v bližini ob cesti Ptuj-Maribor, in smo bili tako preskrbljeni s sadjem in marmelado še kasno v zimo. Bivanje v mestu je očetu omogočalo, da je, razen v osnovni šoli, poučeval tudi violino na tamkajšnji Glasbeni matici, zasebne violinske lekcije pa je dajal tudi otrokom znane in imovite ptujske židovske družine Sonnenschein, ki so honorarjem za njegova učna prizadevanja neredko dodajali tudi prave specialitete svoje židovske kulinarike, zlasti na osnovi gosjega mesa in masti. Sonnenscheini so bili sicer ljudje nemške kulture (ob okupaciji so pred nacisti pobegnili najprej v Italijo in nato v Švico), a so svoje otroke, eden med njimi je bil moj sošolec Kurt, pošiljali v slovenske šole, ker nemških v tem mestu pač ni bilo. Poleg tega je oče svoje tehnično risarsko znanje (zanj se je usposobil na posebnem tečaju) posredoval bodočim mizarjem, kolarjem in drugim tudi na obrtni šoli, obenem pa opravljal še službo tajnika v mestni nabavni zadrugi.

Ptuj je bil tedaj tudi pomembno vojaško garnizijsko mesto. V tamkajšnji vojašnici in na bližnji Dravi so vzgajali pontonirje**, vojake, ki postavljajo plavajoče mostove čez reke. Svoj vojaški rok so v tem mestu služili skoraj izključno srbski vojaki (slovenske nabornike so pošiljali v Makedonijo ali drugam na jug), ki so bili v večini nepismeni, analfabeti. Poveljnik vojašnice je zato iskal učitelja, ki bi te srbske mladeniče naučil vsaj pisati in brati, saj jim nobenega ukaza ni mogel posredovati v pisni obliki.

In tako je oče postal še "učo" jugoslovanske vojske ob Dravi. Fantje so se radi učili, imeli pa so nekatere navade, nad katerimi se njihov slovenski učitelj ni posebno navduševal. Med drugim so s kredo napisane črke na tabli brisali tako, da so na črno desko najprej pljunili, nato pa so jih z rokavom svoje uniforme zbrisali. Podobno tehniko so uporabljali tudi pri čiščenju oken. Mnogo preprostejši postopek so uporabljali pri konjih v hlevih, da so bili vedno čisti: živali niso smele nikoli, niti ponoči, ležati na tleh (polnih iztrebkov) in tudi spati so morale stoje, kar je vojakom prihranilo njihovo čiščenje. Sicer pa tudi oficirji niso bili ravno nežni do svojih podrejenih, saj so neredko uporabljali kot vzgojni pripomoček tudi klofute in brce. Tak je bil pač tedanji (jugoslovanski) vojaški svet.

Učenje mladih vojakov je prineslo očetu tudi zadoščenje, ki mu je pomenilo več kot honorar za opismenjevanje fantov. Ob koncu tečaja je eden izmed mladih Srbov s pridobljenim znanjem sam, lastnoročno napisal pismo svojim domačim, in ko je nekaj dni kasneje prejel pošto od doma, je ves ponosen, srečen in hvaležen prinesel pokazat to pismo iz rodnih krajev svojemu "učotu": kar je napisal, so domači razumeli in mu (morda ob pomoči vaškega duhovnika) odpisali. Postal je pismen, in to so mu označili tudi v vojaški knjižnici. To pa na južnem podeželju tedanje Jugoslavije ni bilo malo.

Ob zadnji jesenski vrnitvi s počitnic v Ptuj se je življenje v tem mestu precej spremenilo. To je bil čas, ko so Francovi falangisti že pregnali republikance iz Španije, Hitlerjeva Nemčija je anektirala Avstrijo in v treh tednih s svojimi pancerni spravila Poljsko na kolena. Začela se je druga svetovna vojna. V generaciji naših staršev, ki so preživljali prvo svetovno vojno, sta zavladali zaskrbljenost in tesnoba...

* klafta - prostorninska mera (4 kubični metri)

** pontonir - vojak inženirske enote za gradnjo mostov

Predstavljamo najnovejšo knjigo:

DEVET VELIKIH JOKOV

BOJANA PAVLETIČA

Rafko Dolhar

V decembru 2007 je izšla v založbi tržaške Mladike avtobiografska knjiga "Devet velikih jokov" poznanega tržaškega športnega pedagoga in dolgoletnega organizatorja športa na Tržaškem, novinarja ter publicista prof. Bojana Pavletiča. Avtor knjige je tudi redni sodelavec revije Kras, s svojimi ocenami pa to publikacijo

tudi sproti predstavlja v Primorskem dnevniku. Ob izidu Pavletičeve nove knjige se je z avtorjem pogovarjal zdravnik, publicist, planinec in politik prof. dr. Rafko Dolhar, tudi redni sodelavec revije Kras.

Uredništvo

Povod za ta pogovor je izid tvoje zadnje knjige "Devet velikih jokov", ki obravnava le tvoja otroška in prva dijaška leta. Torej od pobega tvojih staršev iz Italije v Kraljevino Jugoslavijo po zaprtju slovenskih šol v Italiji leta 1927. Tvoj oče učitelj je bil namreč naenkrat ob učiteljsko službo in z igranjem violine, ki je bila njegova velika ljubezen, kot sam pripoveduješ, ni mogel dostojno preživljati družine.

Otroštvo in osnovno šolanje na Štajerskem, najprej v revnih Halozah, pozneje na Ptuju do bega v Ljubljano po nemški zasedbi Štajerske, te je naredilo na pol Štajerca. Ne ravno prijeten začetni sprejem primorskega begunca v kraljevini in težave s službo so problem zase; take težave so gotovo imeli tudi drugi primorski begunci. Bi o tem še kaj povedal?

"V tistem času je bilo izgnanih ali se je umaknilo v Jugoslavijo tisoče in tisoče Primorcev in vsak je imel pri tem svojo življenjsko zgodbo. Vsem se v begunstvu ni godilo enako; zanesljivo pa nobenemu ni bilo lahko. Mnogi domačini so spočetka begunce gledali kot ljudi, ki jim odjemajo delovna mesta. Prišli so govorili tuje narečje, imeli so drugačne navade, niso poznali tamkajšnjih običajev; skratka, bili so nekakšen tujek v tkivu tamkajšnjega prebivalstva. Seveda pa je bilo pri nekaterih tudi drugače. Štajerci so v bistvu dobrosrčni in sčasoma so spoznali stiske primorskih beguncev in so, če so le mogli, pomagali reševati njihove težave; posebno premožnejši, kajti po tamkajšnjih vaseh, zlasti v Halozah, kjer je bil nameščen moj oče, je bila huda revščina.

Življenje beguncev tudi ni bilo lahko, ker niso dobili praktično nobene podpore od oblasti in so si morali večinoma povsem sami ustvariti svojo existenco. Oblasti niso storile nobenega ukrepa, s katerim bi priskočile na pomoč beguncem, ki so prihajali v te kraje praviloma brez vsega.

Če bi to stanje primerjal s položajem, ki so ga dobili po drugi svetovni vojni italijanski begunci iz Istre v Trstu,

ezuli, potem tu primerjava sploh ni mogoča, saj je italijanska država za svoje iz Istre prihajajoče rojake še kako poskrbela, jugoslovanska za svoje pa ni storila nič!"

Konec vojne si dočakal v Ljubljani in tudi nekaj mesecev, čeprav še ne polnoleten, v vojaški suknji partizanske vojske. Tu pa se tvoja pripoved v knjigi prekine, čeprav bi o tem obdobju lahko napisal, kot sam praviš, debelo knjigo, pa je ne nameravaš (še), ker meniš, da 'današnji rodovi tedanjega časa in dogajanja v njem enostavno ne bi razumeli'. Zakaj? Osebnostno menim, da so mladi prav potrebni informiranja o tedanjih nedvoumno hudih časih in dogodkih; toliko bolj, če so podani iz prve roke oziroma iz lastne izkušnje. In prepričan sem, da - čeprav si jih doživel na lastni koži - bi jih znal opisati s tako objektivnostjo, kot si opisal dogodke in akterje v svoji knjigi o obnovi slovenskih šol na Tržaškem po drugi svetovni vojni.

"Pričevanja nepomembnega posameznika, kot sem jaz, o dogajanjih tistega časa, če bi jih poskušal obravnavati objektivno, z vsem, kar se je dogajalo na obeh straneh, bi zaleglo bore malo. Prvič je tu odmaknjenost časa in je danes, po šestdesetih letih miru, težko razumeti dejanja, ki so bila sestavni del vojne in vojnih grozot. Drugič pa je tu še nekaj: tisti, ki poskušajo danes nekako opravičiti svoja nekdanja dejanja, izkoriščajo vsako napako, ki jo je po njihovem mnenju zakrivil nasprotnik (in takih ni manjkalo na nobeni strani) za svojo današnjo politično promocijo, pri tem pa je iskrene želje po tem, da bi poskušali razumeti širši okvir tega, kar je prinesla vojna, bore malo. S tem, kar je moja generacija doživljala v tistem vojnem času, ne želim s tem, kar vem, še bolj dodajati ognja na medsebojna obtoževanja in sovraštvo. Druge svetovne vojne, kot kaže, med Slovenci še ni konec in je verjetno tudi ne bo, dokler ne bo legel v grob zadnji udeleženelec ali priča tedanjega dogajanja."

Sloveniji, živijo pa v argentinski družbeni in politični stvarnosti? Tisti Slovenci, ki živimo zunaj mejâ Slovenije, imenujemo to deželno matična domovina, a vprašam se, če ni ta oznaka bolj opisna kot pa dejansko domovinsko občutena? A kaj bi hodili v Argentino, Ameriko ali drugam! Poglejmo našo zamejsko stvarnost! Za skoraj vso našo mladino je danes okolje, v katerem živi, občuteno kot domovina, kraji onkraj meje pa so zanjo območje, kjer govorijo sicer isti jezik kot mi, a ji je v bistvu tuje. Ne občuti ga kot svojo domovino.

Zato menim, da domovine človeku ne ustvarja anagrafski formalizem, ampak okolje, kateremu posameznik razdaja svoje življenje in mu povratno nudi pogoje, da ga občuti kot svoj dom, kot svoj kraj, kjer ni tujec... Sam tega občutka ob svoji vrnitvi iz begunstva nisem imel. Zato sem se v Trstu počutil kot tujec in ga nisem občutil kot svojo domovino."

Vendar si bil ti med pomembnimi ustvarjalci tega našega otočka sredi tujega morja. Najprej kot študent in mladinski aktivist, pozneje kot šolnik in še najbolj kot dolgoletni organizator našega športnega društva. Zelo zgodaj si spoznal pomen športnega udejstvovanja mladine v naših manjšinskih vrstah, da bi se preprečila asimilacija tudi na športnem področju. To je bil zgodovinski prelom v našem družbenem okolju. Tu si si zaslužil, skupaj s svojo ženo, dostojen spomenik...

"Če bi že kdo zaslužil spomenik, potem bi to bila vsa generacija, ki je pred pol stoletja ustvarjala korenine našega športa. Današnjim mladim ljudem bi težko prikazal, v kako težkih pogojih je nastajala ta naša družbena dejavnost, pri čemer je vsak naš tedanji športnik stal - simbolično povedano - v prvi bojni črti. Vse to pa je bilo mogoče v veliki meri le zato, ker tedanje športno delovanje ni slonelo prvenstveno na rezultatih, ampak je bilo predvsem narodno obrambno ovrednoteno... Res je, kot praviš, bil je to pomemben zgodovinski prelom v naši stvarnosti, ki pa še vse do danes ni dobil svoje družbene ocene."

Mamin rod je izhajal iz Svetega pri Komnu, kjer je imel nono trdno kraško hišo z "gajnkom" in "suhotami". Z balkona je bilo mogoče ob lepem vremenu celo videti morje.

Pred pobegom v Jugoslavijo je bil oče učitelj na Ciril-Methodovi šoli v Trstu, v stavbi, kjer tiskajo danes Primorski dnevnik.

Po begu iz Trsta v Ljubljano sta starša Bojana Pavletiča optimistično menila, da je vse najhujše že za njima, a ni bilo tako. Čakale so ju še hude begunske preizkušnje.

Breg in Ptuj je povezoval stari, avstrijski most, postavljen na lesene opornike, ki ga danes ni več, saj so nekoliko nižje postavili čez široko Dravo nov, sodoben most. - Na fotografiji s staršema Bojan Pavletič ob očetu in sestra Nevenka ob materi.

Šentlovrenški prvošolci z župnikom Francem Spindlerjem, ki je poučeval verouk, in z mlado učiteljico Karlo Vukovo. V roki držim tablico z napisom, v katero kategorijo šolarjev smo spadali.

Doslej smo bili označeni kot zamejci ali po Merkušjevo predmejci in pogosto deležni v domovini, ki ji pravimo matična, milo rečeno čudnih pogledov. Imamo torej mačevo, ki nas ne mara, in matico, ki nas ne razume. Tudi, če si še tako zagnan marodnjak, pa v resnici ni bilo prav lahko imeti za svojo domovino tiste, ki te je do nedavnega sprejemala onkraj zapornic, pri katerih te je miličnik ali carinik nagovoril v srbskem jeziku. To je okusil že tvoj oče ob prvem begunstvu... Po osamosvojitvi Slovenije je to veliko lažje, saj te povsod organi javne varnosti nagovorijo po slovensko. V lanskem decembru je bila tudi zapornica na cesti odstranjena; do prestolnice, ki jo vsaj nekateri imamo za našo, je ena ura vožnje... Ali misliš, da bo tudi pregrada v nekaterih naših glavah padla? V najinih gotovo, kaj pa v glavah mlade generacije? Za katero državno nogometno moštvo misliš, da navija ali bo navijala naša mladina?

“Če bo ta pregrada v naših glavah padla, potem bo to gotovo trajalo zelo dolgo. To ne bo lahek proces. Spomina ni mogoče enostavno izbrisati; zlasti ne, če sloni na polstoletni izkušnji z zapornicami in drugim, kot omenjaš ti. Sam nimam nobenega statističnega podatka, ampak kljub temu menim, da danes večina naših nogometišev navija za italijansko reprezentanco. Menim, da se temu nismo mogli izogniti. Pa v tem morda tudi ni nič tragičnega. Tudi v Sloveniji so vsi Slovenci zavzeto navijali za jugoslovansko reprezentanco, pa se zaradi tega niso “pojugoslovanili”...

Tukaj bi se morala skorajda vrniti na prejšnje razglabljanje o domovini. Menim, da tudi naša slovenska zamejska mladina občuti državo, v kateri živi, kot nekakšno svojo domovino. Če pa že ne države, pa vsaj kraje v tej državi, kjer živi! Seveda, ti kraji so pa v Italiji...”

Slovenci znamo vsaj razlikovati med narodnostjo in državljanstvom in nam uspe razložiti tudi drugim, da pripadamo enemu narodu in da živimo v drugi državi, in sicer ne kot priseljenci temveč avtohtono, ker smo tu rojeni. Nekoliko težja je za mnoge definicija domovine, pa še z nesrečnim pridevnikom matična. V drugih jezikih je domovina ocenjena po očetu in včasih so ji rekli tudi očetnjava. Osebno mislim, da bi morali skovati nov izraz, ki bi ne bil sporen; recimo narodovina, to je ozemlje, kjer živi naš narod ne glede na politične meje... Kaj meniš o tej zamisli?

“O tem predlogu se je vredno zamisliti. Izraz domovina vsekakor temelji na osebni odnosu in počutju do kraja, ki ga pač tako občutiš. Ta izraz pa v nekem smislu ni popoln, saj ne dopušča natančne definicije svojega pomena. Če se, na primer, slovenski izseljenec iz Amerike vrne v Trst ali kam drugam v zamejstvo, kjer so njegove rodovne korenine, se vprašam, kam se vrne? Se vrne samo domov ali tudi v svojo domovino, v Italijo; torej je Italija njegova domovina..? Trenutno za celotno s Slovenci poseljeno ozemlje res nimamo primerne poenotenega izraza, pa bi bil, če bi ga imeli, v novi evropski stvarnosti zelo dobrodošel!”

Arheologinja Andreja Penko o Postojnski kotlini

NAŠE KORENINE - SLEDOVI DAVNINE NA OBROBJU PIVŠKEGA

V založbi Galerije 2 z Vrhniko in ob finančni pomoči Občine Postojna je pred časom izšla v nakladi 1000 izvodov knjiga arheologinje Andreje Penko "Naše korenine - sledovi davnine na obrobju Pivškega". Osnova za knjigo je nastala, kakor piše avtorica v predgovoru, kot njeno diplomsko delo za oddelku za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

V spomin svojemu stricu je avtorica napisala "Vsakdo vsaj malo razmišlja o svojem življenju. Kdo smo? Od kod prihajamo? In ne nazadnje, s kakšnim namenom smo tu? Morda

ravno iz tega izvira želja po spoznavanju lastnih korenin, starodavnih krajev in ljudstev širom po svetu. Preteklost pa je na žalost večkrat zavita v tančico, tako kot je skrivnostno naše življenje. Naše bivanje tu, na tem prelepem svetu, je le eden od trenutkov, ki ga prepotuje naša duša po poti do končnega cilja. Do cilja, ki je vsem nam neznan. Zato je pomembno, da verjamemo vase in počnemo tisto, kar nam narekuje srce. Ne nazadnje: nekje, neznano kje se bomo vsi skupaj spet srečali ..."

Predgovoroma postojnskega župana zgodovinarja in geografa Jerneja Verbiča ter rednega profesorja doc. dr. Mitje Guština, predstojnika Inštituta za dediščino Sredozemlja Znanstvenoraziskovalnega središča Koper, sledi na 139 straneh, polnih fotografij, risb in skic, dvajset poglavij. Ta so: Postojnska kotlina, Zgodovinska slika, Prometnice starega veka, Splošno o rimskih cestah, Prvotna rimska cesta čez Okro, Hrušica - Ad Pirum, Claustra Alpium Iuliarum, Rimska cesta čez Hrušico, Potek rimske ceste Razdrto-Planina, Ledena pot, Zgodovinski podatki o obstoju povezave, Ljudsko izročilo, Zgodovinske osebe in svetniki, Zgodbe o Planinski gori, Zgodbe, ki se navezujejo na Nanos, Zgodbe o različnih bajnih bitjih, Zgodbe o zakopanih zakladih, Izvor najstarejših vasi, Pregled arheoloških najdišč ter Pripovedovalci, literatura in drugi viri.

Svojevrstni svet pokrajine pod Nanosom in Podgoro (*Pudguro*) na skrajnem severnem robu Pivške kotline ter številne gozdne poti, ki to območje povezujejo s Hrušico, so po avtoričenem mnenju ljudem danes zvečine nepoznani. Nekdaj pa so takratni popotniki prav dobro poznali ta prostor pod Sv. Lovrencem, saj je tu čez vodila ena izmed zanimivih in pomembnih cest. Očitno je bil na tem prostoru najlažji prehod čez obrobje vzhodnih Alp s Pivškega k morju. Danes zaide sem le redko kdo, saj je avtocestna povezava čez Postojnsko nadomestila prvotno starodavno prazgodovinsko, rimsko in srednjeveško pot.

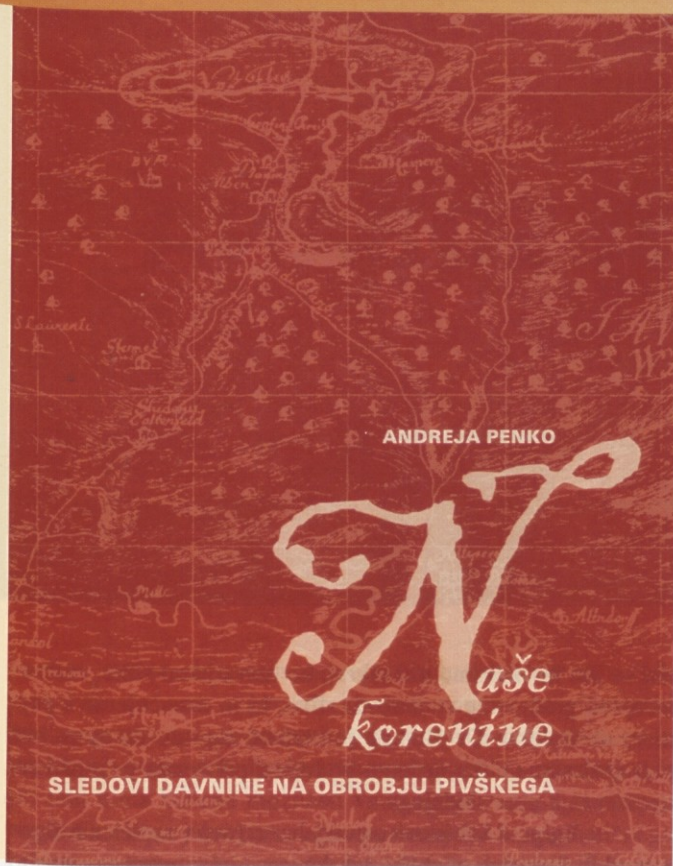
V 20. stoletju so po okoliških arheoloških lokacijah kopali številni tuji zbiratelji starin in ljubiteljski arheologi ter v tuje muzeje odnesli vse, kar je bilo vrednega. Še dandanes lahko v njih občudujemo bogate zbirke iz teh krajev, del pretekle dediščine pa zdaj najdemo tudi v slovenskih krajevnih in osrednjih muzejih.

V zadnjih letih se počasi spet začinjamo zavedati svojih korenin. Številne priče davnine postavljajo pred nas vprašanje: Smo res potomci le Slovanov? Ali pa smo nekakšna mešanica Slovanov, Germanov in prvotnih staroselcev? Čez ta prostor so v preteklosti potovala in se selila številna ljudstva in za njimi je v opuščeni naseljih, gradiščih ali pa na takratnih pokopališčih ostala dragocena materialna kultura. Številna so starodavna zemljepisna lastna imena v pokrajini. Kelti, Rimljani, germanska plemena in nazadnje Slovani niso prišli v prazen, nenaseljen prostor, ampak so se družili s staroselskim prebivalstvom, ki je tu prebivalo pred njimi. Vsi ti so naši neposredni predniki.

Andreja Penko je pri zbiranju podatkov za svoje diplomsko delo naletela na veliko zapisov o krajih na Postojnskem. Zdelo se ji je škoda, da ne bi vseh teh spoznanih virov zbrala v preglednejšo obliko in jih objavila skupaj s podatki, ki jih je na terenu zbrala sama. Spoznala je številne prijazne ljudi, ki so jo v njenih prizadevanjih podprli, zato je tudi njim v zahvalo nastala knjiga "Naše korenine - sledovi pradavnine na obrobju Pivškega".

Postojnski župan Jernej Verbič v predgovoru h knjigi ugotavlja, da živimo v lepi deželi. Bogastvo življenja naših polj, gozdov in rek nam kaže, da nismo sami in da je skrivnost pravega življenja v harmoničnem sobivanju z vsem, kar nas obdaja. Mističnost podzemnega sveta, katerega lepote so naše kraje postavile na zemljevid sveta, nam zrcali neskončno ubranost narave in svet nekega drugega časa, kjer se stoletja izgublajo v drobnih kapljicah in kjer se obdobja merijo v tisočletjih.

Potem Jernej Verbič nadaljuje: "A ta pokrajina ni le narava. Stoletje slovenske civilizacije izrisujejo nove podobe in pišejo številne zgodbe, ki skupaj z naravo oblikujejo nas, ki na tem prostoru živimo. Bogastvo izročila je neskončno.

(Razdrto), podobno kot današnje Rebrnice, predstavljal naporen, a tudi ključen vzpon z Apeninskega polotoka, porečja Pada in ravníc julijsko-beneške krajine v razgiban vzhodnoalpski in dinarski svet, od koder je pot vodila dalje v osrčje Evrope ali pa po Savi navzdol na konec Balkana. Grad pri Šmihelu, kar dobro tisočletje v prazgodovini, in *Postojna*, vsaj od leta 1369 dalje v srednjem in novem veku, sta ključni središči obravnavanega prostora. Ob njiju so za zgodovino, duhovno izročilo in identiteto pomembna še številna, tudi časovno zelo oddaljena jamska zatočišča, mogočna prazgodovinska gradišča, zidane rimske poštne in vojaške postojanke, lesena staroslovanska selišča ter trdne fevdalne in vojaške utrdbe. Skupaj z majhnimi vasmí, trgi ter raztresenimi pokopališči, razpeli na razpotjih in bogato naravo oblikujejo danes prelepo podobo tega dela Notranjske. Tudi za ta svet veljajo znameniti verzi v Trstu rojenega in v vihri druge svetovne vojne tragično preminulega pesnika Ivana Roba: Ni gore, hriba, ne gorice, kjer cerkvice se ne blešči ...

Preteklost nas opredeljuje in spremlja skozi vse življenje; zato je prav, da jo dodobra spoznamo, jo spoštujemo v njeni lepi, a tudi temni podobi, in tako razumemo nemiren tok minulega življenja. V času, ko je širni zunanji svet v vsej svoji pojavnosti prisoten v slehernem kotu našega doma in so naši najbližji pogosto daleč naokrog, smo na domačem zapečku prejkone sami. Ob vseh in vsem, kar prihaja od zunaj, in ob vsem, kar moramo sproti postoriti, je komaj kaj časa za pogled nazaj in le malo prostora za spomin. In pot, ki so jo prehodili naši predniki, in tudi mi sami, je v vsakdanu življenja zato prepogosto potisnjena povsem v ozadje.

Grmade, gradišča, gomile, turške in francoske groblje, srednjeveške vislice, zgodbe o velikanih, tistih poganških Ajdih, zgodbe o nastanku domačega kraja ali o zloveščih roparskih vitezih ter legende o svetnikih so se stoletja dolgo prenašale iz roda v rod. Ob leščerbi so bogatile dolge zimske večere in ohranjale zbledeli spomin oddaljenih dogodkov. Pripovedovale so o prednikih, življenjskih usodah, nastanku krajev, vasi in trških mest ter usodnosti razpotij. Ohranjale so podobo imenitne gosposke, pa tudi slikovit vsakdan domačega kovača, laškega in kranjskega furmana, vaške učiteljice in domačega kaplana. V zgodbah so se iz roda v rod sčasoma prepletli biblijski miti nedeljskih maš z domišljajskim svetom in vsakdanjo radostjo, ljubeznijo, zadovoljstvom in bolečino posameznika.

In na koncu predgovora dr. Mitja Guštin poudarja, da so "Naše korenine" knjiga, ki bi jo moral imeti vsak kraj. Biti bi morala del zavestnega osebnega in kolektivnega spomina na sledove davnine, ki jih zlagoma briše veter časa. To je knjiga, v kateri bo vsak našel svoj kraj in kako drobtinico samo zase - zgodbo o zakladu ali neuslišani ljubezni. V njej se bo morda kdo videl v zrcalu ali pa se bo le previdno ozrl čez ramo. Vsak pa jo bo rad prebral ter skrbno shranil za potomce.

Uredništvo

Odkriva nam pozabljeni svet preteklosti in ohranja barvite zgodbe naših prednikov. Uči nas o naših koreninah in pomaga nam razumeti današnji svet. Naloga nas vseh je, da se pomena tega zavedamo in da vsak po svojih močeh pripomoremo k temu, da ta bogata tradicija naših krajev ne gre v pozabo.

Skrbnost in zavzetost avtorice, ki z veliko ljubezni in spoštovanja odstira tančice časa, ponuja podobe in pomen teh krajev v preteklosti. Arheološke najdbe dajejo temelj, na katerem sloni historična rekonstrukcija in skupaj z ostalimi viri ustvarjajo kvalitetno in strokovno sliko preteklosti...

Pričujoča knjiga dodaja še en del v mozaik našega prizadevanja, da kar najbolj osvetlimo preteklo podobo naših krajev. Nekdanjost ne sme ostati ujeta v času preteklosti. Je sestavni del sedanjosti, saj izkušnje naših prednikov preko nas živijo danes in jih bodo naši zanamci ponesli v prihodnost. Zavedanje tega je bistveno pri našem dojemanju tako preteklosti kot sedanjosti in zato so prizadevanja posameznikov, ki te zgodbe ohranjajo, še toliko bolj pomembna..."

Predstojnik Inštituta za dediščino Sredozemlja ZRS Koper dr. Mitja Guštin pa je napisal, da s knjigo "Naše korenine" želita Andreja Penko in izdajatelj s pomočjo lepe slovenske besede, z nazornimi slikami in z nekoliko drugačnim pristopom približati prebivalstvu Notranjske, še posebej Pivškega in Postojne, njihovo lastno preteklost. S podnaslovom knjige "Sledovi davnine" pa je poudarjeno, da je to podroben zbir raznovrstnih ostankov, prežitkov daljne in bližje preteklosti, in izredno dragoceno dopolnilo do sedaj znani zgodovinski sliki teh krajev.

Potem nadaljuje, da so kraji pod Nanosom omenjeni že pri Strabonu. Ta je v v začetku 1. stoletja našega štetja v svojem delu *Geografska navodila* opisoval prometne poti, ki so vodile prav skozi te kraje. Že takrat je prehod *Ocra*

Po decembrski razstavi v Sežani

KRAS BOGDANA SOBANA

Anamarija Stibilj Šajn

Specifičnost časa in prostora vedno narekujeta ter sooblikujeta podobo umetnosti. Tako so najnovejše tehnološke in medijsko inovativne sfere vstopile tudi na področje likovnega. Ustvarjalcu dajejo nove izrazne možnosti, ki jih lahko suvereno in enakovredno vključuje v tradicionalna

Tudi razstava Bogdana Sobana v Sežani, odprta v začetku leta 2008, postavlja pred gledalca nekoliko drugačen likovni svet. V njem namreč sobivata skrivnost optičnega nagovora in informacijska tehnologija. To svojevrstno kreativno področje imenujemo »generativ art«, eden izmed njegovih pomembnih predstavnikov pa je Bogdan Soban. Pri generativ artu se ustvarjalni proces začneja z zapisom programskega algoritma. Ta je avtorjeva prva ustvarjalna misel, nekakšna skica, ki se nato ob zagonu programa v določenem trenutku spremeni v vizualno podobo. Najprej se ta vizualna podoba pojavi na računalniškem zaslonu, na katerem lahko tudi ostane, ali pa se dokončno utelesi v natisnjeni obliki in tako postane »klasična« slika. Po sicer nenavadnem procesu ter ob pomoči računalnika kot vmesnika oziroma pretvornika »formuliranih« zapisov se rojevajo stvaritve, ki z barvami, črtami in ploskvami govorijo likovni jezik. Preprosto, to so slike, katerih kompozicijo lahko analiziramo, v njih določimo odnose, razmerja, odkrivamo pravila in zakonitosti. In tu se srečujeta umetnost in znanost. Znanost je eksaktna, je svet zakonov in pravil. Ta pa vladajo tudi v svetu umetnosti in izog-

likovna izrazila in tako vzpostavlja dialog med likovno klasiko in novomedijskimi prizadevanji, lahko pa z njimi snuje povsem avtonomne kreacije, ki so izrazito deviantne od klasičnega sveta likovnega, čeprav je njihova »končna« podoba slika.

niti se jim ne moremo niti takrat, ko ustvarjamo sliko, razbremenjeno predmetne stvarnosti; sliko, ki jo označujemo s pojmom abstraktno. De Koonig je namreč zapisal, da mora biti tudi abstraktna slika nečemu podobna, pri čemer je mislil na upoštevanje prav slednjega.

Enigma Sobanove ustvarjalnosti biva v zapletenih algoritemskih formulah, v obliki nekakšnega »imaginarnega« stanja. Razodene pa se v edinstvenem, po avtorju izbranem trenutku, in to s pritiskom na tipko, ki povzroči »ustvarjalni pok«, v katerem se rodi nepričakovana, nepredvidljiva, neponovljiva, torej enkratna in »realna« podoba. Računalnikov zaslon se spremeni v slikovno polje, na katerem izbruhnejo barvne magme, ki se artikulirajo v pravo bogastvo jasnih form. Likovne zapise preplavlja harmonija barv, njihovih tonskih stopnjevanj in plemenitih niansiranj. Čeprav so v sporočilnem nagovoru »abstraktno zastrte«, asociirajo na mikrokozmos ali makrokozmos in s tem prinašajo določene motivne intencije. Barvne sugestije dodatno namigujejo na realnost dogodka in tako avtorja usmerjajo tudi k poimenovanju likovne zgodbe oziroma k vsebinskemu definiranju posameznega likovnega rezultata.

Avtor ob svojih najnovejših ustvarjalnih dosežkih razkriva, da sam algoritemsko-matematični programerski pristop razvijanja generativnih programov temelji na razvoju zapletenih matematičnih algoritmov ob osebni zavedanju, da pri tem nima nobene možnosti vnaprejšnje zamisli končnega rezultata. Ustvarjalec pa se lahko poslužuje tudi pragmatičnega pristopa, s katerim lahko rezultat vsebinsko opredeli. Tako kot slikarje navdihujejo določena motivna izhodišča, tako je tudi Bogdanu Sobanu kraška krajina s svojo slikovitostjo, raznolikostjo, celo dramatičnostjo inspirativni vir, kateremu sledimo že kar nekaj časa. S ciklom del na témo Krasa se je prvič predstavil že leta 1999. Takrat je Kras nastopil v grobo stilizirani obliki. Pet let pozneje je njegovo oblikovno pojavnost nekoliko omehčal. Artikulacija elementov pripovednosti ni bila več tako geometrijsko brezčutna in hladna, a njegove barvne vrednosti so bile še vedno precej oddaljene od naravnoposnema-jočega, torej realnega.

Ustvarjalni eksperiment s tem seveda ni bil zaključen in tako je tokrat že tretjič obudil ustvarjalno misel na Kras v jeseni. Programu je zaupal ključne elemente, nosilce ilustra-

tivnosti, kot so drevesa, ruj, brinovi grmički, kamen, travnate bilke, oddaljeno hribovje, nebo z oblaki in druga. Program zna naslikati vsakega izmed teh fragmentov kraške podobe v različnih velikostih, na izbrani, a logični poziciji, ki upošteva zakonitosti perspektive in realnosti, ter v naravnih barvnih vrednostih. V program je avtor v največji možni meri vključil logiko narave. V svojem stvariteljstvu jo je želel prezentirati čim bolj pristno in naravno, poskušal je torej vzpostaviti njeno paralelno stanje. Ker so v tem izseku naravnega časovnega kroženja ključnega pomena prav barve, se je avtor odločil za subtilno in perfekcionistično raziskovanje kolorita kraške pokrajine. In uspelo mu je pričarati atmosfero časa, ko si njegova motivna izbranka nadene svojo razkošno koloristično obleko.

Tovrstne slike Bogdana Sobana niso le ploskovno obravnavane sestavljanke geometrijsko naglašanih fragmentov konkretne stvarnosti, ampak so tudi likovno sofisticirani nagovori: uravnoteženih kompozicij, odprtih pogledov, ki iz slikovne ravnine vodijo v prostorsko razvrstitev dogajanja, pa voluminoznih predstavitev fragmentov in rešitev, ki v opis-menjevanje vključujejo tudi igro senc.

Kraška krajina premore impresionistično razvidna sporočila. Posamezni barvni madeži živijo svoje trepetavo življenje. Avtorjev vizualizacijski proces je namreč dvo-stopenjski. Na prvi ustvarjalni stopnji, ki predstavlja pravi programski podvig, se iz različnih geometrijskih likov artikulira dokaj stilizirana slika Krasa. Druga ustvarjalna faza pa je nekakšen »impresijski« algoritem, ki razpacka njeno strogo podobo. Spremeni jo v nekaj mehkega, vibrirajočega, naravi podobnega. Tako avtor ponovno naredi prehod s piedestala razumskega v elementarno in s tem emocionalno.

Avtor pa ne raziskuje le kraških posebnosti. Kot človek razuma, kot zaprisežen perfekcionista se nenehno študijsko pogloblja v svoje »recepture«. Tako je ob pomoči fraktalne tehnologije dosegel možnost zumiranja slike do skoraj neskončnih razsežnosti, kar se na zaslonu manifestira kot tako imenovani princip potapljanja v sliko (potapljanja v tretjo dimenzijo). S poglobljanjem se spreminja tudi forma. Tako nastala slika dobi tretjo dimenzijo oziroma neskončno število med sabo različnih plasti, iz katerih je možno »izvleči« nenavadne in likovno zanimive motive. Zdi se, da se stvaritve Bogdana Sobana spreminjajo v večplastne slikovne organizme; pridobivajo nekakšno tretjo dimenzijo, ki predstavlja ustvarjalno hrepenenje slikarjev vseh časov. Bogdan Soban pa je razvil tudi poseben algoritem zajemanja barv z dvodimenzionalnega polja. Z njim iz ene slike generira neskončno število barvno sorodnih, a formalno bolj ali manj neprepoz-

navnih slik; in to po postopku potapljanja. Nedavno tega je »konstruiral« slike, za katere je uporabil parametre gibanja planetov sončnega sistema, ki so mu postali vir numeričnih vrednosti za programski algoritem. Sonce ga je tako vodilo v sveža miselna razpredanja in s tem v vizualna prezentiranja. Postalo mu je vir svetlobe za nove ustvarjalne možnosti. Hrepenenju po svetlobi, po iluminiscentnosti barv, po njihovem žarenju pa lahko sledimo skozi celoten avtorjev opus.

Študijsko poglobljanje v softverske možnosti Bogdanu Sobanu omogočajo snovanje vse bolj bogatih, zanimivih in prepričljivih likovnih rezultatov. Ti vključujejo tako (ob)likovne kot vsebinske rešitve. Marsikateremu gledalcu pa Sobanove slike postavljajo vprašanja: »Je to likovna umetnost današnjega dne? Kaj sploh je tisto, kar lahko opredelimo kot najvišjo, torej umetniško kreacijo? In na kakšen način mora ta nastajati?« Kar je bilo do včeraj še neznano, novomedijsko, je danes že skoraj zastarelo... Umetniški koncepti in znanstvene misli se vse bolj povezujejo, za njihovo razumevanje in vrednotenje pa bo treba spreminjati tudi mišljenjske obrazce ljudi.

Anamarija Stibilj Šajn, dipl. umetn. zgodovinarica - likovna kritičarka

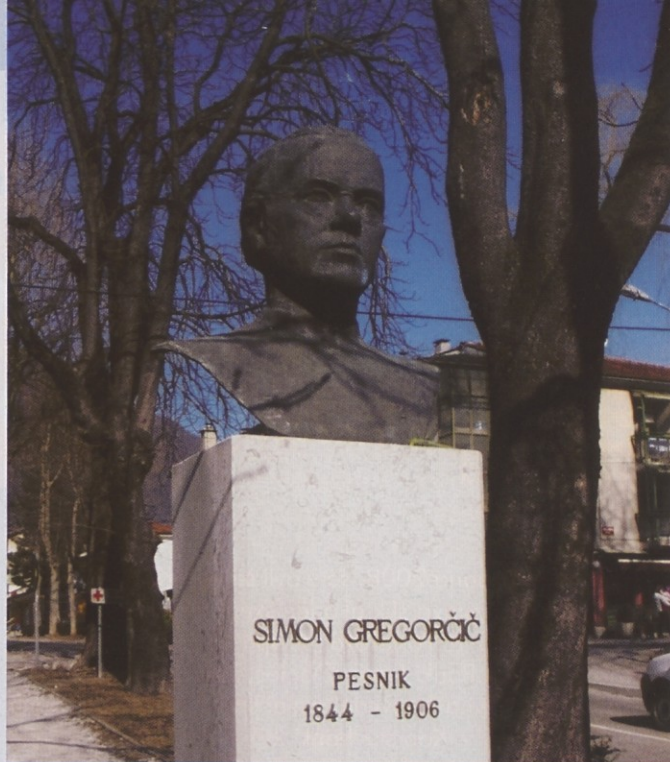

Vukovičev kip pesnika Simona Gregorčiča v Tolminu

DANES LE ŠE MALOKDO VE, KAKO JE NASTAL

Silvester Gaberšček

Na razcepu, kjer se cesta iz središča Tolmina odcepi ob levem bregu Soče proti Kobaridu, se na slokem kamnitem podstavku med krošnjami kostanjevega parka pred župnijsko cerkvijo skriva občuteno izoblikovano bronasto poprsje našega primorskega pesnika Simona Gregorčiča, delo akademskega kiparja Momota - Momčila Vukovića.

Vukovičev kip pesnika Simona Gregorčiča na javnem mestu sredi Tolmina. - Fotografija: Vasja Klavora

Danes le še redko kdo ve, da je bila davnega leta 1963 tolminska vojašnica, v kateri je bil takrat sedež planinskega garnizona Jugoslovanske ljudske armade, poimenovana po pesniku Simonu Gregorčiču. Na steber ob vhodnih vratih pri stražarnici je bila vzdana marmornata plošča z napisom »Kasarna Simona Gregorčiča«; v središču parka za veliko komandno stavbo pa je bil postavljen na podstavek, ki je bil prvotno namenjen doprsnemu kipu cesarja Franca Jožefa, v cementu odliti kip Simona Gregorčiča.

Druženopolitična odjuga, ki je vzniknila na začetku šestdesetih let in se je ob »Pražki pomladi« stopnjevala vse do začetka sedemdesetih let, ko je bila nenadno zatrta z odločnim Titovim ideološkim pismom, se je odražala tudi v sicer strogem vojaškem ustroju, saj si je drugače nemogoče razložiti dejstvo, da je sredi vojašnice postavljen spomenik velikega rodoljuba in pesniku Simonu Gregorčiču, ki je bil povrh vsega še duhovnik. Seveda pa se pri vsem tem ne sme pozabiti ključne vloge posameznikov, kot so bili takratni podpolkovnik tolminske vojašnice in poznejši general Pavel Šuc in takratni oficir Franc Jernejc. Na priporočilo kulturnika Jožeta Hudečka, ki je bil takrat pri vojaki v Tolminu, sta naročila izdelavo Gregorčičevega poprsja mlademu črnogorskemu umetniku, ki je prav v tistem času - po končani likovni akademiji v Ljubljani - služil vojaški rok v Bohinjski Beli.

Po osamosvojitvi izpraznjena vojašnica ni več služila prvotnemu namenu, zato se je ob močni podpori takratnega tolminskega župana dr. Viktorja Kljanjščka, kljub odločnemu nasprotovanju skupine nekdanjih veljakov, uresničila zamisel, naj se Gregorčičev spomenik iz vojašnice »preseli« na javni prostor sredi mesta.

Avtor kipa akademski kipar in uveljavljeni profesor restavratorstva Momo Vuković je v umetniški livarni Boruta Kamška po cementnem izvorniku izdelal bronasti odlitek. Po tridesetih letih bivanja v vojašnici je proti koncu meseca okto-

bra 1993 ob dostojni svečanosti, na kateri je govoril pesnik akademik Dane Zajc, Vukovičev Gregorčič dobil ustrezno mesto sredi svojih ljudi.

Akademski kipar prof. Momo Vuković je poznan predvsem kot izvrsten restavrator, vendar ni nič manj pomemben tudi kot tenkočuten in izviren kipar predvsem male plastike. Tolminski Gregorčič je njegov prvi javni spomenik, ki je nastal v kiparjevi mladostni dobi, pa vendar že nosi v sebi vse lastnosti značilnega »Momotovega« kiparstva, ki se z vso nežnostjo, kot bi hodil po prstih in z velikim spoštovanjem, približuje jedru resnice, ki jo potem nevsiljivo izrazi v umetniški govorici, za katero je značilna estetsko izpiljena oblika.

Silvester Gaberšček, univ. dipl. etnolog in prof. sociologije, sekretar na Ministrstvu za kulturo

Kipar Momo - Momčilo Vuković se je rodil 6. aprila 1934 v Ivangradu v Črni Gori, kjer je končal šolo za upodablajočo umetnost. Študiji je nadaljeval pri Zdenku Kalinu in Frančišku Smrduju na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je po diplomi 1963 nadaljeval specializacijo. Od leta 1965 pa do izvolitve za izrednega profesorja za konserviranje in restavriranje likovnih umetnin na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani je bil zaposlen v Spomeniškem zavodu SRS, v katerem je bil dolga leta vodja Restavratorskega centra. S svojim bogatim znanjem, ki ga je prelivljal na številne rodove študentov v Ljubljani in na Cetinju ter drugod po svetu, je veliko prispeval k ohranjanju in reševanju pomembne kulturne dediščine pri nas in v tujini.

Zvest Apollonio razstavlja v Koprski banki

SONČNOST TÉM IN SONČNOST BARV

Iztok Premrov

V petek, 15. februarja 2008, so v avli sedeža Koprške banke v Kopru odprli razstavo slik akademskega slikarja in grafika Zvesta Apollonija iz Portoroža. Odprl jo je direktor marketinga v Koprski Banki Franc Ohnjec, univ.dipl. ekonomist, ki je po preureditvi avle uvedel v njej spet prirejanje likovnih razstav. Razstava v Koprski banki bo na ogled do konca maja letos.

Štirinajst dni pozneje, 29. februarja, so v koprski galeriji Meduza odprli še razstavo Apollonijevih grafik.

Iz dvojezičnega kataloga, katerega izdajo je omogočila Banka Koper, objavljamo slovensko besedilo k obema razstavama, ki ga je napisal likovni kritik Izток Premrov.

Uredništvo

Sončnost tém in sončnost barv

Slikarski opus izredno plodovitega in predvsem razpoznavnega primorskega umetnika Zvesta Apollonija je mogoče preučevati, ocenjevati in vrednotiti predvsem s stališča dinamične zgradbe njegove motivike, njene notranje energije in poudarjenega kolorita. To so namreč tudi temeljne vrednote, ki jih je ta temperamentni likovni ustvarjalec prispeval sodobni slovenski umetnosti in jih še dograjuje. Ne moremo prezreti njegovega spoštljivega odnosa do okolja, iz katerega izvira, torej do mediteranskega svetâ, ne moremo brez omemb dveh bistvenih prvin, ki od začetka polnita in dograjujeta njegov intenzivni slikarski izraz: to sta pokrajina in figuralika, ki se v številnih točkah stikata in prepletata v eno samo specifično zgodbo. Vse je obdano z vonjem po morju, krajinski svet - mediteranski pejzaž - je kot vedno znova rastoča likovna izpoved vanj zaljubljenega tvorca. Telo pokrajine ali pokrajina telesa sta razpoznavni likovni prvini, ki ju Apollonio goji kot najbolj iskreni, izvirmi in prepričljivi motivni vrednoti. Že nekaj desetletij nepretrogoma v mediteranskem pejzažu išče samega sebe in samosvojo podobo. Za njegovo slikarstvo je tudi v najnovejšem času značilna popolnost barv, ki jih slikar z neuničljivo energijo gnete in pretvarja v krajinske simbole: čeri se spuščajo v modrino morja, rdeča zemlja daje podlago telesom, ki se zarivajo vanjo in spet dvigujejo proti soncu. Povsod utripa življenje, povsod vlada sproščena vznemirljivost.

Slikarjeva iskanja in ustvarjalna hrepenenja so ves čas enako intenzivna in priljubljena motivika še vedno predstavlja dovolj močan izziv za nove izvorne rešitve. Nekoč sem zapisal, da je Apollonijevo slikarstvo polno sočnih in sončnih tém in, če sem iskren, ob slikah iz zadnjih nekaj let to še vedno drži. Slikarjev kolorit, vselej razigran in živahen, ostaja tudi na najnovejših slikah enako intenziven in vznemirljiv; slikarjeve geste so zanesljive in prepričljive s svojo intenzivno dinamiko. Apollonio tako intenzivno snuje v začrtani smeri, da mu ni lahko slediti; njegov slikar-

ski svet se hkrati ukvarja z vprašanjem celote in v njej razpoznavnih detajlov. Včasih so to drobna morska bitja, ki jim življenje podarja morje, včasih so to naplavine, ki se v trenutku spremenijo v obline teles. Mediteranski pejzaži so kompleksne likovne zasnove, so odkritje podobe, nabite z energijo likov in barv in so neskončni prostori življenjskih radosti. Slikar lahko anatomijo ženskega telesa z nekaj potezami "preuredi" v izsek iz pokrajine, v obalo, rtič ali otok in v obratni smeri, pejzaž zgradi na način ženskega akta. Preplet izrazitih gestualnih prvin, ki so seveda odločne poteze širokih čopičev, umetnik vodi z zanesljivo in izurjeno roko. Ponekod ga slikarska vehemenca privede do roba abstrakcije, kajti spontanosti barvnih nanosov, kot posledice intenzivnega ustvarjalnega procesa, umetnik skorajda ne more več nadzorovati oziroma krotiti. Prepusti se hipnim impulzom, ki gredo na trenutke pač v povsem samosvojo smer.

Apollonijev slikarski jezik se je kultiviral v številnih značilnih obdobjih, ki so jih zaznamovale določene spremembe in novosti. Danes lahko opazujemo dozorelo in v vseh pogledih preizkušeno likovno snovanje, ki mu umetnik daje zanesljivo in v vseh pogledih formalno ter vsebinsko razpoznavno podobo. Istra, njegova velika ljubezen, je zanj prispodoba ljubeče ženske in ljubljene pokrajine. Umetnik se poigrava in kakor v sanjah se odpirajo nove poti k sorodnim ciljem. Njegova domišljija išče različne možnosti za izpoved ključnih dveh tém, morda le ene. Kajti pred leti je slikar razkril, da v bistvu vse življenje slika eno samo sliko.

Pri ustvarjalnem procesu v slikarstvu ga zanimata materialnost svetâ in v njem porarajočih se bitij. Materialnost tega svetâ poustvarja s pastoznimi nanosi barv, znotraj katerih se potem igra z njihovim rahljanjem, gnetenjem in tanjšanjem. Podobe gradi organsko in v zadnjem času ob intenzivnem koloritu uveljavlja spet tisto belino slike, ki pomeni odpiranje novih prostorov na obzorju. Zdi se, da slikarju ni nič dokončno, da mu vsaka ustvarjena podrobnost ponudi spet pot naprej, k iskanju novih zanimivih celot in njihove pripovedne učinkovitosti.

Grafika *Mušje jame v Sloveniji in v Italiji*

Eden izmed paralelnih svetov, v katerem se ob slikarstvu nenehno preizkuša Zvest Apollonio, je seveda grafična umetnost, ki ji je zavezan tako rekoč od začetka svoje samostojne ustvarjalnosti. Ni odveč ponoviti, da velja za pionirja in začetnika sitotiska pri nas. Po zgodnjih poskusih v jedkanici se je po osvojitvi sitotiskarske tehnologije povsem prepustil tej zanimivi tehnologiji, ki je umetnikom odprla številne nove izrazne možnosti: tako prek risarskih izhodišč kot tudi fotografije. Apollonio je izkoristil vse bistvene nove možnosti sitotiska, predvsem široke ploskovne prvine, kot intenzivno govorico barv. Ravno pri koloritu, ki je bil vselej umetnikova močnejša plat, si je v sitotisku lahko privoščil največje razkošje; takšno, kakršnega si prej gotovo ni mogel zamisliti. Sitotisk je uvedel fluorescenčne barve, omogočil številne nove učinke, barvne prehode, prelive in podobno. In z osvojitvijo teh tehnoloških prvin je Apollonio v svoji grafični umetnosti lahko uresničil tisto, kar ga je neposredno zanimalo tudi v slikarstvu. Takratni moderni tokovi, zlasti popart, so temu umetniku ponudili številne nove izrazne možnosti. Tako je začel zaokrožati svoje umetniške ambicije in jih enakovredno slikarstvu uresničil še v grafiki.

Omenjena sočnost tém je v Apollonijevi grafiki našla prostor tudi z odkrito erotično tematiko. In pri njej so se slikarju in grafiku začeli odpirati novi svetovi. Pokrajina je stopila nekoliko v ozadje, ospredje je povsem zavzela dominantna figura. Ob njej pa je grafik spletel značilno simboliko, ki ji je ostal do danes zvest. Na novo uveljavljene prvine: ploskovnost, ornamentika in simbolika so postale značilna simbolika Apollonijevih sitotiskov. Nastalo je občutljivo tkivo, ki je govorilo o naši intimi, o tem, kar nas vznemirja in kar domišljiji odpira prosto pot. Risba, ploskev, barva, kolaži in dekorativni elementi in z erotičnimi čustvi prepojene zgodbe so postali značilne prvine njegovih grafičnih odtisov. Mediteransko občutljiva duša se je razživila v barviterni spevu, ki je prekipeval in klical k užitku. V učinkovito celoto se je združilo vse, kar je umetnik obvladal v svojih likovnih iskanjih od slikarstva, kiparstva, oblikovanja stekla do grafike, risbe in trenutnih likovnih utrinkov.

Morda ni odveč še enkrat spomniti na to, da v likovni ustvarjalnosti Zvesta Apollonia ostaja prostor za skrbno obnavljanje in prenavljanje zanj značilnih in prevladujočih motivov ter tém. Slikar se jih preprosto na more naveličati, o njih tudi ne more dvomiti, ker mu tudi ves čas prinašajo ustvarjalno zadovoljstvo. Ni dvoma, avtor svoje cilje dosega z nepretrgano in neusahljivo vehemenco.

Naplavine, 2007, akril na platno, 60x80 cm

Dvanajstega novembra 2007 v Berlinu

PREDSTAVITEV PARKA ŠKOCJANSKE JAME V MUZEJU CHARLOTTENBURG

Albin Debevec

Park Škocjanske jame smo že večkrat predstavili v znanih strokovnih in znanstvenih ustanovah po Evropi ter na njihovih prireditvah kot fenomen različnih kraških pojavov in kot enkraten svet podzemlja z bogato floro in favno ter tudi z arhitekturo in arheologijo tega območja. Takšna prepoznavnost tega kraškega območja Slovenije, vpisanega v Seznam Unescove svetovne dediščine, je spodbudila direktorico Muzeja za prazgodovinsko obdobje v Berlinu dr. Alix Hänsel, da me je skupaj z Berlinskim združenjem za antropologijo, etnologijo in prazgodovino povabila na predstavitev Parka Škocjanske jame v Berlin.

Predstavitev je bila zamišljena v treh sistemih - predstavitev Slovenije, predstavitev klasičnega Krasa in predstavitev arheoloških najdb - z desetimi panoji, ki jih je izdelal dolgoletni sodelavec parka Dušan Podgornik skupaj s sodelavcem JZ Park Škocjanske jame Borutom Pericem, ter z obširno arheološko predstavitevjo pomena Mušje jame kot izjemnega arheološkega najdišča ne samo v Sloveniji marveč v vsej Evropi. To nalogo je prevzela arheologinja dr. Biba Tržan, profesorica na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

Po izdelavi razstavnih panojev smo te prepeljali v Berlin in s pomočjo osebja muzeja Charlottenburg postavili zanimivo in smiselno razstavo v preddverju levega krila trinadstropne muzejske stavbe.

Muzej je bil zgrajen leta 1829 v okviru kraljevih palač. Po drugi svetovni vojni se je muzej preoblikoval v Državni muzej za prazgodovino in starejšo zgodovino. Hrani eno izmed največjih arheoloških zbirk starega sveta. Ekspozitov je bilo pred drugo svetovno vojno znatno več - več kot 140.000 izjemnih najdb, med njimi tudi znana zbirka trojanskih ekspozitov, ki pa so bili po bombardiranju 3. februarja 1945 deloma uničeni, večji del pa je sedaj v drugih muzejih zunaj sedanje Nemčije.

Muzejska zgradba na jugozahodnem delu kraljevega parka je dobila dokončno podobo z različnimi prenovami leta 2004. Z vsvojo lepoto in eleganco nam je odprla vrata tako, da smo lahko dostojno predstavili Park Škocjanske jame s posebnim poudarkom na arheologiji.

V polno zasedeni muzejski dvorani, v kateri je zmanjkalo sedežev, saj je novinarka slovenskega dela radia Berlin pred tem nekajkrat po radiu v slovenščini in nemščini povabila zainteresirane na predstavitev parka. V poldrugi uri smo z 54 video projekcijami predstavili Kras in park, njegovo naravno in kulturno dediščino,

favno in floro, zanimivo hidrologijo ter posebno s temami iz arheologije, ki območje parka uvrščajo med najznamenitejša arheološka območja v Evropi, vzbudili izjemno zanimanje publike. Predstavitev je z besedo in sliko dopolnjevala izobešene panoje v avli in na hodniku, tako da so obiskovalci dobili vtis o velikosti območja in arheoloških najdb, ki segajo od 322 grobov iz nekropole pod Brežcem, prek Škocjana do Mušje jame. Poseben poudarek je bil na rekonstrukciji obredov ob Mušji jami in na najdbah, ki so po več kot dveh tisočletjih našle mesto v različnih muzejih Evrope. Nekatere kopije teh najdb smo uspeli vrniti v Park Škocjanske jame, kjer so na ogled v arheološkem muzeju. V nadaljevanju predstavitev je dr. Biba Tržan po slikovitem uvodu v zgodovino Krasa in Škocjanskih jam z več kot deset video projekcijami popestrila izjemno zanimivo, strokovno in raznoliko podobo arheološkega območja parka.

Po obeh predavanjih sta ob navdušenju prisotnih povedala sklepne misli direktorica muzeja Charlottenburg Alix Hänsel in predsednik berlinskega Združenja za antropologijo, etnologijo in prazgodovino dr. Bernhard Hänsel. Poudarila sta pomen raziskovanja, varovanja in predstavljanja izjemnega arheološkega bogastva v Mušji jami v Parku Škocjanske jame ter se v imenu prirediteljev predstavitev zahvalila skupini iz Slovenije za čudovito predstavitev.

Da bi v Berlinu obiskovalci razstave in predavanj lahko tudi okusili značilnosti Krasa, smo jim iz Parka Škocjanskih jam pripravili manjšo degustacijo kraških specialitet terana in pršuta. Njihovo izjemno koncentracijo med predavanjem smo usmerili v sproščeno pokušino in zdravico vsem, ki smo jim priredili nepozaben večer.

Pomen Mušje jame v Sloveniji in v Evropi

KRAŠKI ŠKOCJAN V DAVNINI - KULTNI KRAJ EVROPSKEGA SLOVESA

Biba Teržan

Območje Krasa med Tržaškim zalivom severnega Jadrana in Nanosom leži na stičišču raznoterih svetov - tako sredozemskega s celinskim kot balkanskega z alpskim in tudi italiskim, zaradi česar je od vekomaj izjemno. Ta izjemnost pa ne zadeva le njegovih geografskih in klimatskih značilnosti ter geopolitičnega pomena, temveč je bistveno vplivala tudi na kulturno podobo te krajine; tako danes kot v davni preteklosti. Še posebej velja to za sam Škocjan.

Kraška pokrajina okrog Škocjana je izredno slikovita in skrivnostna, saj se tam na mnogih mestih "odpira" podzemlje. Tam ponika Reka, ki nato kot Timava s svojimi devetimi izviri bruha vodo izpod skal kraškega roba, nedaleč od Devina, nedaleč tudi od kraja, kjer je "prelepa Vida plenice prala na kraju morja na sinji skali". Timava pa je bila slavna tudi že v antiki; opevali so jo različni rimski pesniki in pisci. Mamljiva je podmena, da je ta divjje romantični svet, še zlasti okrog Škocjana, poznal že sam Homer, slavni grški rapsod. Kajti v opisu epizode, ko se je Odisej odpravil v kraljestvo senc, v podzemlje Hada, da bi obiskal Ahila in druge padle junake izpred Troje, marsikaj spominja na te kraške kraje:

*"Ladja letela ves dan je čez plan z nabrekli mi jadrni.
Sonce je šlo v zaton, vsa pota ležala so v senci.
kadar doseglja je mejo globokih voda Okeana.
Mož kimerijskih tam bili sta dežela in mesto,
v hlap in meglo potopljeni: ondod nikoli ni sonca,
Helios tam ne gleda navzdol z bleščečimi žarki,
ne, kadar strmo se pne proti zvezdnemu nebu,
ne, kadar se z neba obrne nazaj proti zemlji:
noč pogubna visi nad krajino bednih zemljanov.
Tam pripahnilo smo ladjo k obali, izkrcali ovci,
sami pa dalje smo šli, ob struji vode Okeana,
dokler da našli smo kraj, ki označila prej ga je Kirka.*

.....
*jaz pa izdrl sem nabrušeni meč, viseč mi ob boku,
jamo izgrebel v tla, kak laket široko in dolgo,
mrtvim vsem izlil okrog nje pitno daritev,
prvikrat mleka in medu, zatem sladkega vina,
v tretje vode,*

.....; in glej, odpre se podzemlje, ..."

(Odiseja XI, 11-35)

Velika dolina, francoski slikar F. Cassas, 1781

Škocjan s svojo neposredno okolico med Brkini z Rodiško Ajdovščino, Vremščico in Gabrkom predstavlja razmeroma zaključeno geografsko enoto, v okviru katere je zabeleženih izredno veliko število arheoloških najdišč. Prevladujejo seveda jamske postojanke, ki dokazujejo občasno poseljenost te krajine že v času med mlajšo kameno in bronasto dobo, to je med 5. in 2. stoletjem pred našim štetjem, čeprav so bili v nekaterih jamah najdeni tudi sledovi iz mlajših obdobj. Taka je na primer slavna Tominčeva jama. Številna pa so tudi gradišča, to so utrjene naselbine na gričih in platojih, pogosto obdane z mogočnimi, v suhozidni tehniki grajenimi obzidji, ki predstavljajo značilni tip naselbine v bronasti in železni dobi, to je v 2. in 1. tisočletju pred našim štetjem. V okoliških vrtačah in dolinicah pa je bilo odkritih kar nekaj tem naselbinam pripadajočih grobov in grobišč, še posebej iz pozne bronaste in zgodnje železne dobe.

Glede na različno topografsko lego, velikost in utrjenost grobišč v okviru širše okolice Škocjana sklepamo, da je bilo to območje teritorialno organizirano in dobro varovano z utrjenimi postojankami in naselbinami različnega namena in pomena.

Osrednje mesto je gotovo pripadalo naselbini, ki se je nahajala na mestu zdajšnje vasice Škocjan, na naravno zavarovanem platoju, obdanem z globokimi prepadnimi stenami kanjona reke Reke. Le na južni strani, ki se zložneje spušča proti današnjemu zaselku Matavun, je bila zaščitena z obrambnimi zidovi, katerih ruševine so se ohranile vse do danes.

Zračni pogled na Škocjan. Na platoju med prepadnimi stenami se je nahajala tudi prazgodovinska naselbina, datirana v čas od konca 2. tisočletja in v 1. tisočletje pred našim štetjem vse do zgodnje rimske nadvlade - Fotografija: D. Grosman.

Zaščitna arheološka izkopavanja v preteklih letih ob prenovi stavb Javnega zavoda Parka Škocjanske jame, ki so jih vodili arheologi dr. Peter Turk iz Narodnega muzeja Slovenije, Matej Zupančič iz Koprškega muzeja in Katja Hrobat iz JZ Park Škocjanske jame, so pokazala, da je na tem mestu obstajala prazgodovinska naselbina vsaj od pozne bronaste dobe naprej pa vse do mlajše železne dobe in tudi še v obdobju rimske nadvlade.

Škocjan z okolico

Pogled z zraka na Graček nad Famljami z dobro vidnimi ruševinami mogočnega kamnitega obzidja gradišča, zlasti na vzhodni in južni strani - Fotografija: D. Grosman.

Pogled z zraka na utrjeno postojanko na Volariji južno od dola Sokolak - Fotografija: D. Grosman.

Druga pomembna prazgodovinska naselbina, ki je ležala nasproti Škocjanu - na drugi strani doline, pa je zrastle na mestu, kjer se danes razprostira vasica Gradišče pri Divači. Tako kot Škocjan je bila na vzhodni in južni strani naravno zavarovana s prepadnimi stenami, na severni in zahodni strani pa so v livadi še danes opazni obrisi obrambnih zidov. Čeprav tod še ni bilo arheoloških izkopavanj, sklepamo na osnovi črepinj, ki jih je mogoče najti v vrtovih in na njivah, da je bilo Gradišče pri Divači poseljeno v istem obdobju kot Škocjan.

Med ostalimi gradišči vzbujata pozornost zaradi strateško ugodne lege še dve dobro utrjeni, a nekoliko manjši postojanki. Prva med njima, obdana z mogočnim kamnitim obzidjem, leži na Gračku nad Famljami. Arheološka zaščitna izkopavanja v osemdesetih letih 20. stoletja, ki so potekala pod vodstvom dr. Petra Turka, so pokazala, da gre za naselbino, ki je morala biti sočasna s Škocjanom. Z Gračka je odličen razgled na Vremsko polje in po dolini Reke proti vzhodu, od koder je vodila proti Škocjanu glavna pot iz smeri Kvarnerja in zahodnega Balkana. Zato domnevamo, da gre za utrdbo obrambnega značaja, ki je kontrolirala to nadvse pomembno komunikacijo ter branila dohod do osrednje naselbine v Škocjanu.

Druga postojanka je Volarija, majhno, a odlično utrjeno in ohranjeno gradišče na hribu, ki se dviguje južno od Škocjana oziroma južno od udornice Sokolak. Vizualno obvladuje celotno škocjansko kotlino, torej vse prehode in poti, ki iz različnih smeri vodijo proti Škocjanu. Zatorej skorajda ne more biti dvoma, da je služila za opazovalno in kontrolno točko, s katere je bilo možno pravočasno organizirati obrambo Škocjana in njegovega teritorija.

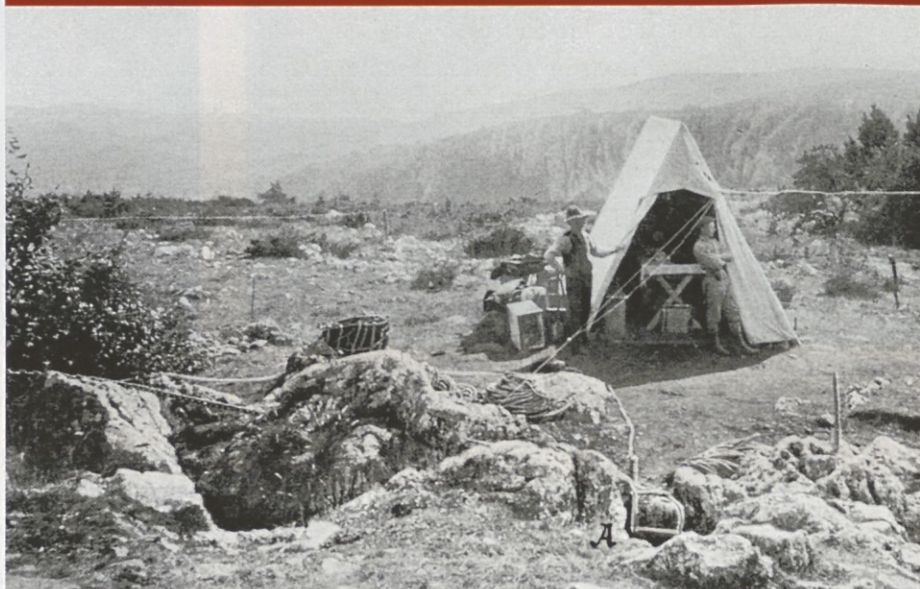
V tako strukturiranem škocjanskem poselitvenem prostoru sta igrali posebno vlogo dve kraški jami - brezni, ob katerih so se odvijali posebni obredi religiozno-kulturnega značaja. Jami, ki sta v literaturi poimenovani z različnimi imeni, ležita nekje na pol poti med Škocjanom in Volarijo: Mala ali Skeletna jama tik ob robu udorne doline Sokolak,

Velika ali Mušja jama pa desno od prelaza proti Danam. Obe jami je že pred prvo svetovno vojno raziskoval ob pomoči Tržačana Petra Savinija Joseph Szombathy, kustos takratnega Dvornega naravoslovnega muzeja na Dunaju. Izkopanine iz teh dveh jam hranijo muzeji na Dunaju in v Trstu, njihove posnetke pa je mogoče občudovati tudi v na novo, moderno postavljenih muzejskih prostorih Javnega zavoda Park Škocjanske jame v samem Škocjanu.

Posebno zanimiva je z našega zornega kota predstavljanja Velika jama na Prevali ali Mušja jama (Fliegenhöhle), kot je jamo imenoval Szombathy. Pod tem imenom je postala slavna v literaturi. Že zunanji videz jame je nenavaden: počez čez vhodno odprtino sta zagozdena dva ogromna kamnita bloka, ki vhodno okno razdeljujeta v več prekatov. Globina brezna je pri dnu skoraj 60 metrov, vendar se v globini brezna tik pod vhodnim oknom nahaja kakšnih 10 metrov visok stožec lomljenega kamenja. Na vrhu tega stožca je bilo odkritih nekaj rimskodobnih predmetov, proti dnu stožca pa so med kamenjem ležale številne najdbe iz pozne bronaste in zgodnje železne dobe, to je iz časa med 13. in 12. stoletjem pred našim štetjem in iz časa med 8. in 7. stoletjem pred našim štetjem.

Na dan je prišlo več stotin predmetov, večinoma bronastih; nekaj tudi železnih. Ohranjeni so bili različni: le maloštevilni, ki so celi; večina jih je zviti, razlomljeni ali kako drugače poškodovani; nekateri so povsem razkosani; številni so poškodovani tudi od ognja; nekateri med njimi so povsem staljeni. Prevladuje orožje, in sicer dragoceni izdelki, kot so sulice, sekire in meči, pa tudi prestižna bojna oprema, kot so čelade, golenice in celo oklepi ter različne okrasne ploščice. Med preostalimi predmeti so omembe vredni tudi kosi dragocenih bronastih posod, kot so različne vedrice, kotlički, skodelice ter zajemalke, zagotovo obrednega značaja. Ostali uporabni predmeti, kot so srpi, noži, kavljji za meso ipd., so zastopani le v nekaj primerkih. Razmeroma številne pa so igle za spenjanje oblačil, ki so značilen kos moške nošnje.

Pogled na vhod v Mušjo jama z velikima kamnitima blokoma, ki sta zagozdena v vhodnem oknu. Posnetek je bil narejen v času izkopavanj pred I. svetovno vojno. Povzeto po J. Szombathy, 1912, Fig. 2.

Zanimivo, celo frapantno pa je dejstvo, da so predmeti, značilni za ženski svet tistega časa, kot je raznovrsten nakit, skoraj povsem odsotni, zastopani le z redkimi posameznimi primerki.

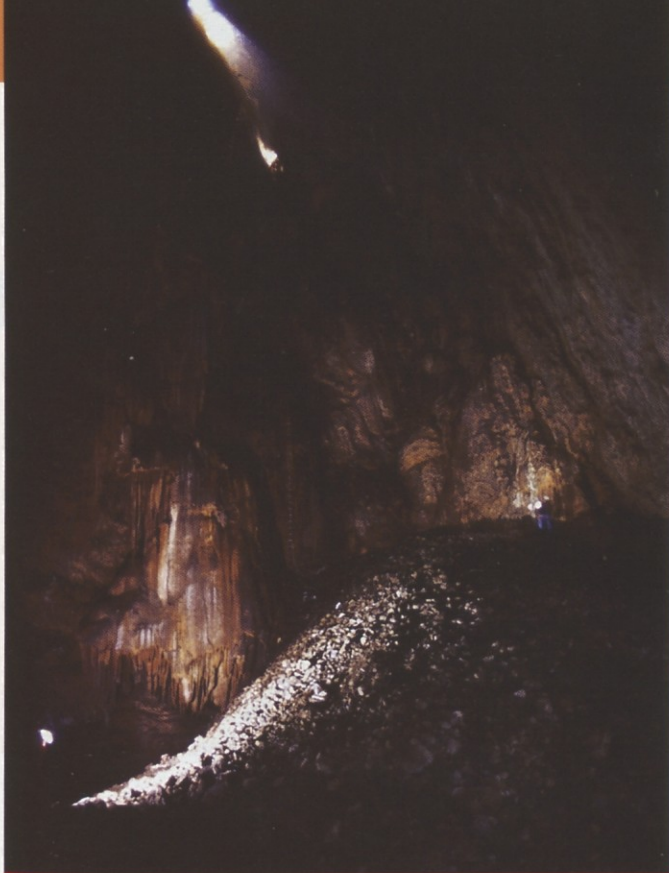
Očitno je, da so bili predmeti, preden so bili zaupani Mušji jami, podvrženi namernemu izboru, kajti prevladujejo skoraj izključno kosi iz moškega - bojevnškega repertoarja. Zato domnevamo, da najdbe iz Mušje jame pričajo o verskih obredih marcialnega značaja, posvečeni bodisi numinoznim silam podzemlja, bodisi božanstvom, predvsem tistim vojaškega značaja, kot sta rimski Mars ali grški Ares, čeprav je še največ podobnosti glede na številno orožje najti v slovitem svetišču v Olimpiji na Peleponezu.

Kdo so bili udeleženci teh verskih shodov in obredov, od kod so prihajali? O tem govorijo posamezni kosi orožja, nošnje ipd. - skratka najdbe iz Mušje jame same! Med njimi so pogosti predmeti lokalnega značaja, presenetljivo pa je, da prevladujejo med orožjem in zlasti med prestižno bojno opremo kosi, katerih radij razširjenosti sega daleč prek lokalnih oziroma slovenskih mejâ - namreč vse do vzhodnih Karpatov in Baltika na eni strani in na drugi strani čez Alpe do zahodne Evrope in Apeninskega polotoka. Zaradi tega sklepamo, da je pripadalo Škocjanu neke vrste "vmesno" oziroma "središčno" mesto, kamor je prihajala in se morda tam srečevala takratna "zahodno" in "vzhodno" evropska elita, kajti - kot vemo iz drugih arheoloških in pisnih virov - so posedovali dragoceno bojno opremo, kot so čelade, oklepi in golenice, le vojaški poveljniki in vladarji tistega časa in pa junaki, kot jih poznamo iz Homerjeve Iliade in Odiseje.

Najdbe iz Mušje jame dovoljujejo torej domnevo, da je odigral Škocjan kot kultno mesto v vojaško-politični konstelaciji tistega časa - to je v obdobju med približno 13. in 12. stoletjem ter med 8. in 7. stoletjem pred našim štetjem - pomembno vlogo, verjetno posredovalno med različnimi sprtnimi oziroma vojskujočimi se stranmi. Zunanji okvir so mu dajale izjemne naravne "kulise", ki jih lahko razumemo alegorično - kot vhod v podzemlje - torej ravno pravi kraj za posebne "obrede prehoda". Mušja jama, kraj kulta in marcialnih ritualov, pa je pogojevala skozi obredno uničevanje in darovanje dragocenih predmetov tisto nujno transcendentalnost, da je učinkovala kot porok za morebitne priprošnje, dogovore, zaobljube.

Kljub temu, da je Mušja jama okoli 800 let pred našim štetjem iz še nepojasnjenih vzrokov izgubila na pomenu, kajti ugotavljamo, da so se takrat obredne daritve v brezno prenehale, pa v lokalni tradiciji spomin nanje ni povsem izginil. To dokazujejo posamične najdbe iz drugih jam škocjanskega podzemnega sistema, ki so iz poznejših stoletij. Tako je bila, na primer, v Svetinovi dvorani najdena bronasta čelada negovskega tipa, značilna za bojevnško elito v 5. do 4. stoletju pred našim štetjem. Iz istega obdobja izvirajo tudi najdbe iz Male jame na Prevali, med katerimi je tudi slavna bronasta vedrica s paleovenetskim napisom "o...s.tiia.re.i". To je votivni napis, ki je po mnenju nekaterih jezikoslovcev posvečen venetski božici Reitii. Še posebej pomenljiva pa je najdba rimske legionarske čelade z vrha kamnitega stožca iz same Mušje jame, ki je seveda nema priča o večstoletnem trajajočem "kulturnem spominu"! Tudi na tej čeladi je napis, a tokrat latinski, v sklopu katerega je za našo témo zanimivo predvsem ime "Bacinus", kajti nekateri epigrafiki ga berejo kot ime keltskega božanstva. Če je branje teh dveh napisov pravilno, sta oba posvetilna, kar dokazuje, da so v Škocjanu opravljali obredne daritve božanstvom še v mlajši železni in v zgodnji rimski dobi, in sicer po običajih v stari bronastodobni tradiciji.

Takšni primeri ohranjanja tradicije iz davnine skozi več stoletij ali celo tisočletij so seveda nekaj izjemnega, zato ohranja Škocjan svojo skrivnostno podobo vse do danes. Hkrati pa je prav ta fenomen "dolgoživega spomina" zavezujoč tudi za nas, dandanes, da ne pozabimo spomenikov in običajev iz preteklosti, da ne uničujemo naše kulturne in naravne dediščine, kajti ti so pomemben element naše kulturne identitete in hkrati odraz naše kulturnosti!

Pogled z dna Mušje jame proti iz kamnja nasutemu stožcu in vhodnemu oknu, skozi katerega prodirajo sončni žarki v globino jame -Fotografija: J. Hanc.

Literatura

- Arheološka najdišča Slovenije, 1975, Ljubljana
 Leben, F., 1990: Arheološki ambient v porečju Reke in na Divaškem pragu.-
 Vir: Reka - Timav, Podobe, zgodovina in ekologija kraške reke, str. 321-351,
 Ljubljana
 Slapšak, B., 1995: Možnosti študija poselitve v arheologiji.- Arheo 17,
 Ljubljana
 Slapšak, B., 1999: Slovenski Kras v poznejši zgodovini in rimski dobi.- Vir: A.
 Kranjc, Kras - Pokrajina - življenje - ljudje, str. 145-163, Ljubljana
 Szombathy, J., 1912: Altertumsfunde aus Höhlen bei St. Kanzian im österre-
 ichischen Künstenlande.- Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Kais.
 Akademie der
 Wissenschaften II/2, str. 127-190, Wien
 Turk, P., 2002: Arheologija.- Vir: B. Peric, JZ Park Škocjanske jame, str. 86-100,
 Škocjan
 Velušček, T., 1999: Prazgodovinska in zgodovinska jamska najdišča na Krasu.-
 Vir: A. Kranjc, Kras - Pokrajina - življenje - ljudje, str. 142-145, Ljubljana

Akad. prof. dr. Biba Teržan - Oddelek za arheologijo,
 Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Predmeti iz Mušje jame, med katerimi prevladuje orožje, kot so meči, sulice in sekire.

V celoti ohranjena bronasta čelada z Madžarske in fragmenti enakih čelad iz Mušje jame.

Bronasta žara, pokrita z bronasto čelado, okrašeno s tremi moškimi figuricami iz srednje Italije, in enaki fragmenti iz Mušje jame.

Bogata in pestra dejavnost

POL STOLETJA JAMARSKEGA

Rosana Cerkvenik

Zgodovina Jamarskega društva Sežana se je pričela leta 1955, ko so fantje iz sežanske Stare vasi pridobili v uporabo prostore sežanske filiale takratnega podjetja Intertrans ob Partizanski cesti (v neposredni bližini sedanje trgovine Tuš), v katerem je bil vodja Srečko Grom. Jože Krt je bil na Intertransu špediter in hkrati neformalni vodja skupine. Podzemni svet so začeli raziskovati, saj jih je gnala želja po rekreaciji in druženju. Leta 1957 so se pridružili Planinskemu društvu Sežana in ustanovili Jamarsko sek-

cijo Planinskega društva Sežana (po vzoru Slovenskega planinskega društva Trst, ki ima še danes svoj jamarski odsek). Jamarska sekcija se je nekaj let pozneje osamosvojila in začela delovati kot samostojno društvo s prvotnim imenom Jamarski klub Sežana - Društvo za raziskovanje jam Slovenije. Akademik dr. Ivan Gams v reviji Naše jame iz leta 1983 navaja, da je jamarska sekcija Planinskega društva Sežana leta 1959 pristopila v Društvo za raziskovanje jam Slovenije.

Začetki društva so bili skromni - tako finančno kot tudi materialno in prostorsko. Konec petdesetih let in v začetku šestdesetih let 20. stoletja je klub vodil Srečko Grom, nato pa okroglih 20 let danes že pokojni Jože Gustinčič. Po Gustinčiču je to funkcijo prevzel Miran Lapajne.

Že v začetku svojega delovanja so sežanski jamarji dosegli velik jamarski uspeh leta 1964 z odkritjem Fabrisovega rova v Vilenici. Največja zahvala in pohvala za to obdobje gre delu in trudu članov jamarskega društva, ki so ga vložili v ureditev jame Vilenica za ponovni turistični ogled. Z obnavljanjem infrastrukture v jami so začeli leta 1960 in 19. maja 1963 je bilo njeno odprtje za turistični obisk. Poleg tega so v začetnem obdobju zgradili tudi jamarski dom pri vходу v Vilenico.

Izjemno delo pa so (mogoče takrat nevede) opravili tudi za vse prebivalce Krasa. Konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let so namreč raziskali Dolenjco in Drčo jamo na Komenskem Krasu. Raziskave iz Drče jame so pozneje služile za raziskave vodnih virov z vrtinami. Kras je po tem dobil zelo dragocen vodovod, s katerim sedaj upravlja družba Kraški vodovod..

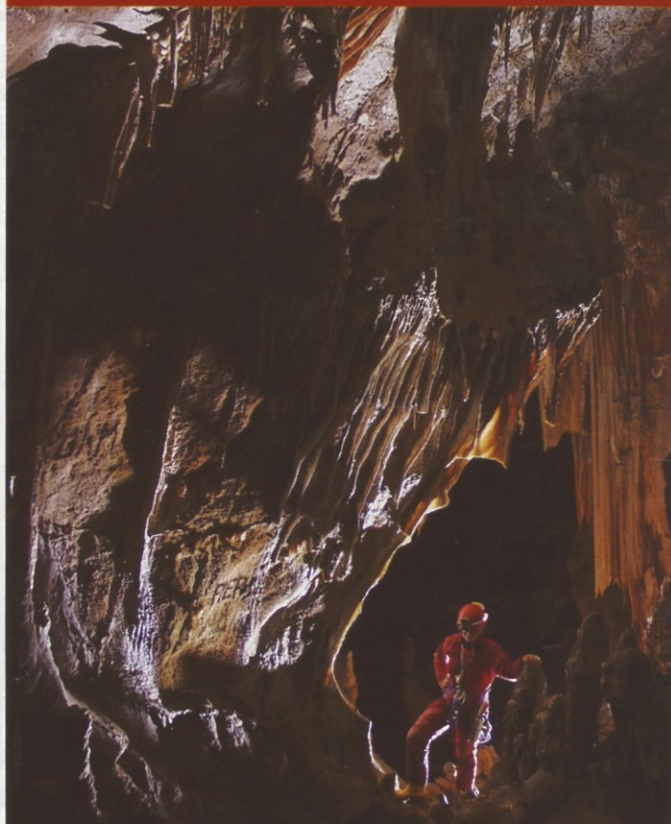
Z ustanovitvijo društva so se začele v njem tudi različne aktivnosti. Poleg samega raziskovanja jam so člani začeli tudi urejati kataster jam, izobraževati svoje sočlane in mladince ter seveda nepretrgoma delali pri Vilenici in v njej. Ustanovili so tudi nekatere sekcije, med njimi sekcijo Komen, ki je še vedno aktivna. Ustanovljena je bila zaradi potreb po raziskovanju na Komenskem Krasu in to vlogo ohranja še danes. Leta 1977 so ustanovili tudi reševalno ekipo, na čelu katere je že od začetka njenega delovanja Jaka Jakofčič. V tem obdobju so zgradili še jamarski dom in uvedli redno tedensko dežurstvo pri jami Vilenici.

Leta 1991 je predsednikovanje društvu prevzel Jordan Guštin, ki je naš predsednik še danes. V tem obdobju je bil ponovno narejen pomemben kvalitativen preskok. Pridobljeno znanje in izkušnje so nas vodile v sodelovanje v številnih domačih in mednarodnih projektih. Med domačimi sta najpomembnejša čiščenje onesnaženih jam ter sodelovanje z družbo Kraški vodovod pri pregledovanju terena okrog vodnega zajetja Klariči. Pri mednarodnih projektih pa smo sodelovali pri projektih Phare in Interreg. V okviru projektov Phare je potekalo urejanje dokumentacije za obnovo elektri-

fikacije jame Vilenica, sanacija onesnaženih jam, odkrita sta bila Gustinčičeva jama in nova podvrsta slepega jamskega hrošča. Nedavno smo tudi končali Interregov IIIA projekt s Parkom Škocjanske jame "Vzpostavitev monitoringa podzemnega toka Reke".

V zadnjih sedemnajstih letih smo največ dela vložili v vzdrževanje infrastrukture pri jami Vilenica in v njej. Med drugim smo pri jamarskem domu dogradili nadstrešnico in dvakrat temeljito

Lepote kraškega podzemlja - Fotografija: E. Kariž

DRUŠTVA SEŽANA

Jamarji pred spustom v jamo - Fotografija: E. Kariž

obnovili streho. V jami pa smo opravili veliko delo, ko smo električno instalacijo v jami razdelili na sektorje, postavili nekatere nove ograje ter obnovili stopnice.

Svoje delo radi predstavljamo tudi širši šavnosti, ne samo jamarski javnosti. Da lahko sledimo temu cilju, imamo spletni strani Vilenice (www.vilenica.com) in društva (www.brlog.net/jds), na katerih so ažurno predstavljeni vsi naši dosežki in vse naše aktivnosti.

Med številnimi pomembnimi odkritji je gotovo najpomembnejše odkritje podzemnega toka Reke. Naše sanje so se uresničile konec decembra 2003, ko je ekipa pod vodstvom Gorazda Berčiča odkrila Reko v Jami 1 v Kanjaducah pri Sežani, ter prve dni leta 2004, ko je ekipa pod vodstvom Marka Gombača odkrila toke Reke v Breznu v Stršinkni dolini pri Orleku.

S čim se sežanski jamarji pravzaprav ukvarjamo?

Paleta dejavnosti društva je pisana in bogata. Naše delo je usmerjeno na več področij. Naša primarna dejavnost je odkrivanje, raziskovanje in dokumentiranje jam. K dokumentiranju jam spadajo fotografiranje, merjenje in risanje načrtov jam. Sistematično urejanje katastra jam poteka že od leta 1971. Poleg tega skrbimo tudi za nekatere jame, ki so (običajno zaradi velike občutljivosti na množične obiske) zaprte. Skrbništvo opravljamo nad naslednjimi jamami: Grofova jama, Drča jama, Jama 1 v Kanjaducah, Golokratna jama, Gustinčičeva jama, Jama na Bazoviški cesti pri Gropajski gmajni, Brezno v Stršinkni dolini, Jama v Partu pri Ogradi, Lipiška jama, Luinovo brezno in Vilenica.

Naša največja in najpomembnejša odkritja in raziskovanja smo opravili v jamah: Koprivško brezno, Vilenica, Brezno v Stršinkni dolini, Jama 1 v Kanjaducah, Betažovca, Jama v Partu pri Ogradi, Preserska jama pri Komnu, Jakofčičeva jama, Luinovo brezno, Brezno pri tunelu, Škalova jama na Gnojnah, Čukova jama ter Lipiška jama.

V okviru društva in Jamarske zveze Slovenije skrbimo tudi za to, da je naša pot po jamah varna. Redno in stalno skrbimo za teoretično in praktično izobraževanje članov, ki pridobijo nazive Jamarske zveze Slovenije. V Jamarski zvezi Slovenije deluje tudi

Jamarska reševalna služba, katere člani so tudi nekateri člani našega društva. V Jamarski reševalni službi so zastopani kot pripravniki, reševalci, inštruktorji ali vodje reševalnih ekip.

Področje reševanja iz jam pa v društvu pokriva tudi enota civilne zaščite za jamarsko reševanje. Za svoje delo je Jamarsko društvo Sežana prejelo tudi plaketo Civilne zaščite Republike Slovenije za izjemne dosežke na področju zaščite in reševanja. Prejelo pa je tudi Bronasti znak Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije za pomembne uspehe pri zagotavljanju varnosti.

Jamarsko društvo Sežana je širšemu krogu najbrž najbolj poznano po jami Vilenica, s katero upravljamo in zanjo skrbimo. Organizacija in vodenje obiska v Vilenici je tisti del dejavnosti društva, ki nam prinaša edini stalni dohodek in hkrati velik zalogaj dela. Poleg vodenja po jami skrbimo za promocijo jame z oglasnimi tablami, s prospekti in z razglednicami. Veliko dela zahteva tudi urejanje infrastrukture pred jamo in v njej.

V okviru društva deluje tudi Sekcija Komen. Poleg raziskovanja in dokumentiranja jam na Komenskem Krasu skrbi ta sekcija še za Grofovo jamo. Člani pa so aktivni tudi v matičnem društvu.

Na pobudo in izredno prizadevnost Viktorja Saksida, dolgoletnega in zaslužnega člana Jamarskega društva Sežana, smo v društvu ustanovili tudi arheološko sekcijo. V obdobju njenega delovanja je bilo odkritih več kot 15 arheoloških najdišč. Nekatera so evropskega pomena. Inštitut za arheologijo Slovenije je izdal knjigo avtorja dr. Ivana Turka z naslovom Viktorjev spodmol Male Triglavce. Knjiga je veliko priznanje Arheološki sekciji Jamarskemu društvu Sežana.

V vseh naštetih aktivnostih namenjamo veliko skrb varovanju in ohranjanju podzemnega sveta - tako živega kot neživega ter osveščanju javnosti o pomenu varovanja Krasa.

Poleg omenjenih aktivnosti pa člani Jamarskega društva Sežana organiziramo še razna jamarska srečanja, odprave, raziskovalne tabore, razstave, predavanja, raziskovalne akcije, pohode in podobno in se udeležujemo takih prireditev drugih njihovih organizatorjev. Pri tem ne gre zanemariti tudi vsakoletnega dela pri soorganizaciji Mednarodne literarne nagrade Vilenica in Mlade Vilenice.

Društvo redno in ustvarjalno sodeluje tudi z drugimi jamarskimi društvi, ki so včlanjena v Jamarsko zvezo Slovenije. V Jamarski zvezi imamo tudi svoje predstavnike. Jordan Guštin je od

leta 2000 predsednik Jamarske zveze Slovenije, Jurij Jakofčič-Jaka je bil od leta 2000 do leta 2006 vodja jamarske reševalne službe, od leta 2006 je član predsedstva, Jasmina Rijavec pa je od leta 2004 vodja službe za varstvo jam. V preteklosti so bili v vodstvu Jamarske zveze tudi Jože Gustinčič, Edi Fabjan in Jože Coracci.

Jamarsko društvo Sežana je za svoje delovanje prejelo več priznanj, med njimi tudi štiri priznanja Občine Sežana, in sicer leta 1977 za uspešno raziskovanje kraških jam, leta 1984 za pomemben prispevek pri gradnji vodovoda Brestovica-Lipa-Komen-Sežana, leta 1992 nagrado 28. avgust za raziskovalno dejavnost na jamarskem področju in skrb za kraško podzemlje in leta 1997 za uspehe na področju razvoja jamarstva in za požrtvovalno delo v najstarejši turistični evropski jami Vilenica.

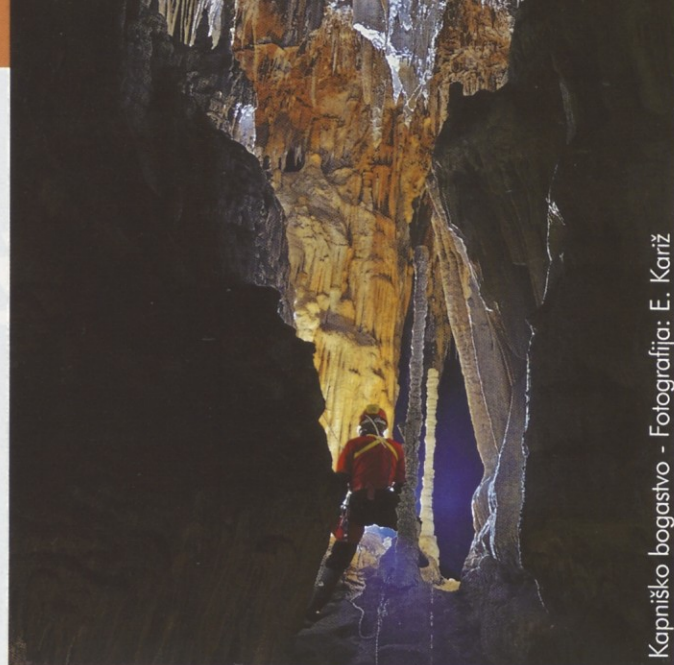
Razvitje prapora Jamarskega društva Sežana

Prapor smo naročili leta 2006, izdelal pa ga je Dolfe Kovačič iz Ljubljane, ki se ukvarja z izdelovanjem praporov. Prapor je temno rdeče barve, kar simbolizira kraško zemljo, na njem pa je vшит znak Jamarskega društva Sežana - kraška kolona z obrisom jame ter netopirjem in z obrisom nekdanje občine Sežana. Rob prapora krasi všitek v obliki vrvi, ki je tudi zaščitni znak jamarjev, saj nam vrvi omogoča spuste v čudovito podzemlje in nato povratek na površje.

Prapor Jamarskega društva Sežana smo razvili 9. decembra 2007 v jami Vilenici. Na slovesnosti se nas je zbralo veliko. Poleg številnih današnjih in nekdanjih članov našega društva, prijateljev, sorodnikov, znancev in drugih ljubiteljev narave in Krasa ter podpornikov jamarjev, smo v svojih vrstah pozdravili tudi jamarje in jamarke Jamarskega kluba Črni Galeb iz Prebolda, Društva za raziskovanje jam Simon Robič Domžale, Društva za raziskovanje jam Ribnica, Jamarskega društva Karlovica, Jamarskega kluba Kraški leopardi Renče, Kluba jamarjev Kostanjevica na Krki, Društva ljubiteljev Križne jame ter predstavnike Jamarske zveze Slovenije. Slovesnosti so se udeležili tudi predstavniki Planinskega društva Sežana in predstavnik Parka Škocjanske jame. Poleg našega prapora so bili prisotni tudi prapori Jamarske zveze Slovenije, Planinskega društva Sežana, Kluba jamarjev Kostanjevica na Krki in Jamarskega kluba Črni galeb iz Prebolda.

Naš prapor sta razvila Pavle Skrinjar, odličen poznavalec zgodovine Krasa, in Iztok Bandelj, podžupan Občine Sežana,

Razvitje prapora Jamarskega društva Sežana v Vilenici,
9. decembra 2007 - Fotografija: J. Jakofčič - Jaka

Kapniško bogastvo - Fotografija: E. Kariž

blagoslovil pa ga je lokavski župnik Tomaž Kodrič. Praporščak društva je postal Alan Pale, eden izmed številnih zaslužnih in aktivnih članov društva, jamarski reševalec in član enote civilne zaščite za reševanje iz jam, ki je bil tudi član društvenega upravnega odbora in gospodar opreme.

Na prireditvi je Franc Renčelj, eden izmed prvih sežanskih jamarjev, tudi nazorno opisal svoje jamarske začetke in prigode ter delo, ki so ga jamarji opravljali. Celotno prireditev so s prijetno melodijo povezali člani Grajskega kvinteta.

Prireditvi v jami je sledila pogostitev v Gostilni pri jami v Matavunu, kjer smo zbranim prikazali delček tega, s čimer se sežanski jamarji ukvarjamo, in kaj nas žene v temne, blatne, a čudovite globine. Emil Kariž je pokazal svojo fotografsko video projekcijo z utrinki iz različnih jam in s kraškega površja. Jure Jakofčič pa je predstavil kratka filma o odkritju podzemnega toka Reka v Jami 1 v Kanjaducah in Breznu v Stršinkni dolini.

Sklep

Jamarsko društvo Sežana je eno izmed 45 jamarskih društev, ki so vključena v krovno organizacijo - Jamarsko zvezo Slovenije. V svojem grbu imamo zapisano letnico 1955. To pomeni, da je za nami več kot petdeset let dolga pot, na kateri je bilo veliko lepih trenutkov, pa tudi ovir. A vse to nas je obogatilo in prineslo življenjske izkušnje.

Mnogim se zdi jamarstvo samo nepotrebno izsiljevanje usode v ozkih, blatnih in vlažnih rovih. Jamarstvo je še vse kaj drugega! Vsak izmed nas, jamarjev, dojema jamarstvo na različne načine: bodisi znanstveno, bodisi rekreativno ali kako drugače. A prav gotovo smo vsi enotnega mnenja, da je to del našega načina življenja, brez katerega ne moremo.

V Sloveniji je sedaj registriranih že več kot 9000 jam, na Krasu okrog 700. Delovanje Jamarskega društva Sežana je usmerjeno prvenstveno na matični oziroma klasični Kras, ki je ponesel pojem kras v svet. Ponosni smo lahko, da smo del tega Krasa in da pomembno prispevamo k odkrivanju, raziskovanju in varovanju njegovih podzemnih in površinskih naravnih vrednot!

Štirke so med nami

Zapolnili smo še eno vrzel. Sedaj lahko v enem paketu dobite kar 4 storitve: poleg mobilnih telekomunikacij tudi SIOL telefonijo, SIOL televizijo in SIOL internet!

Super!

Samo ena položnica!

Strankam je svetovanje za vse storitve M4 na voljo v vseh Mobitelovih centrih ali na brezplačni številki za Mobitelove uporabnike **041 700 700**.

MOBITEL

SIOL TELEVIZIJA

SIOL INTERNET

SIOL TELEFONIJA

WWW.MOBITEL.SI

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Kako v primeru škode do novega stanovanja ali hiše?

Nepremičnine so pomemben del našega premoženja, zato jih je nujno ustrezno zavarovati pred morebitnimi nesrečami. Hišo ali stanovanje lahko ogrozi vrsta dogodkov, ki nas lahko neprijetno presenetijo v vsakdanjem življenju. Našo običajno največjo naložbo lahko uničijo ali poškodujejo požar, strela, toča, vihar, potres, izliv vode, poplava.... Kako torej najbolje zavarovati nepremičnino? "V zavarovalnici Adriatic Slovenica nudimo celovito zavarovanje doma, tako stanovanjskega objekta kot tudi premičnin v njem, nepremičnino pa najbolje zavarujemo z zavarovanjem na novo vrednost," poudarja Aleksandra R. Tisnikar, direktorica razvoja premoženjskih zavarovanj v Adriaticu Slovenici.

V Adriaticu Slovenici priporočate zavarovanje nepremičnine na novo vrednost. Katere prednosti ima v primerjavi z zavarovanjem na dejansko vrednost, ki ga tudi vključujete v zavarovalno ponudbo?

A. R. Tisnikar: Velika prednost tega zavarovanja je, da se pri zavarovanju na novo vrednost pri obračunu škode ne upošteva zmanjšana vrednost objekta zaradi njegove starosti. V primeru uničenja ali poškodbe objekta zavarovalnica tako obračuna in izplača znesek, ki zadostuje pokritju stroškov izgradnje novega objekta ali obnovo dela nepremičnine z enakimi lastnostmi in enake kakovosti, kot je bil poškodovan stanovanjski objekt, seveda pa največ do višine zavarovalne vsote. S takšnim zavarovanjem v celoti ohranimo vrednost našega premoženja.

Je izplačilo škode pri zavarovanju na dejansko vrednost torej nižje?

A. R. Tisnikar: Tako je. V primeru škode pri zavarovanju na dejansko vrednost se upošteva znižanje vrednosti zaradi starosti, obrabe in ekonomske zastarelости (amortizacije) objekta. Del škode si s takšnim zavarovanjem nadomestimo, vendar izplačilo ne zadošča za izgradnjo novega objekta. Zato vsem našim zavarovancem priporočamo sklenitev zavarovanja na novo vrednost, pri katerem si lahko z izplačano škodo dejansko zgradijo novi objekt ali pa na primer povsem obnovijo poškodovano streho.

Na kaj moramo biti pozorni pri sklepanju zavarovanja na novo vrednost?

A. R. Tisnikar: Že pri sklepanju zavarovanja je potreben razmislek o višini zavarovalne vsote. Priporočljivo je, da se kar najbolj približa današnji gradbeni vrednosti objekta v kraju, kjer stoji. Poudariti želim, da govorimo o gradbeni in ne tržni vrednosti, po kateri bi stanovanjski objekt ali stanovanje lahko kupili oz. prodali.

Ali veljajo kakšne omejitve glede starosti objekta?

A. R. Tisnikar: Pravila zavarovalne stroke ob normalnem vzdrževanju objekta navadno dovoljujejo, da se na novo vrednost zavaruje stanovanja in stanovanjske objekte, ki niso starejši od 50 let.

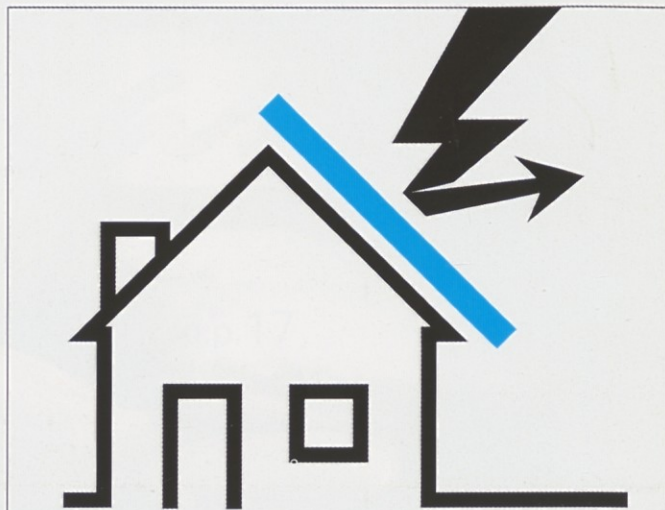
Kakšne pa so v primeru zavarovanja na novo vrednost dolžnosti zavarovanca?

A. R. Tisnikar: Izplačilo škode v primeru uničenja objekta je namenjeno izgradnji novega objekta, ki služi enakemu namenu kot objekt pred škodo. Objekt mora biti zgrajen na istem mestu najkasneje v treh letih po obračunu škodnega primera, sicer zavarovalnica izplača samo dejansko vrednost objekta.

»V marcu in aprilu bomo za vsako sklenjeno polico premoženjskega zavarovanja namenili 1 EUR za nakup novega inkubatorja v porodnišnici Ljubljana.«

Aleksandra R. Tisnikar

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

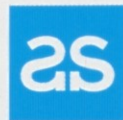
Z njim bo vaše imetje zavarovano na novo vrednost, kar pomeni, da vam v primeru nesreče povrnemo vrednost v višini cene novega zavarovanega predmeta.

**Premoženjska zavarovanja
Adriatic Slovenica**

Odločite se modro!

MODRA ŠTEVILKA
080 11 10

www.adriatic-slovenica.si

AdriaticSlovenica
Zavarovalnica d.d. | Črna Bučina 63 | Ljubljana

V marcu in aprilu bomo za vsako sklenjeno polico premoženjskega zavarovanja namenili 1 EUR za nakup novega inkubatorja v Porodnišnici Ljubljana.

SAMO KDOJ USTVARJA TRDNE TEMELJE,
GRADI ZA PRIHODNOST.

Živimo z nepredvidljivimi silami morja in vetra, zato se dobro zavedamo pomena načrtovanja prihodnosti. Znamo ponuditi trdne temelje in tako pomagati pri ustvarjanju vaše prihodnosti.

K Banka Koper
Z odprtim pogledom.

Varčevanje

Banka Koper d.d., Pristaniška ulica 14, 6502 Koper - Slovenija

projekt | voda

Kreditiranje
za obnovo starih
ali izvedbo novih "štirn"
[kraški vodnjaki]

CREDITO COOPERATIVO DEL CARSO
ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA

za dodatne informacije www.zkb.it